

Historijsko-geografski razvoj Međimurja

Grmek, Luka

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Science / Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:217:791227>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-15**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Science - University of Zagreb](#)

Luka Grmek

Historijsko-geografski razvoj Međimurja

Diplomski rad

Zagreb

2021.

Luka Grmek

Historijsko-geografski razvoj Međimurja

Diplomski rad

predan na ocjenu Geografskom odsjeku

Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

radi stjecanja akademskog zvanja

magistra edukacije geografije i povijesti

Zagreb

2021.

Ovaj je diplomski rad izrađen u sklopu integriranog preddiplomskog i diplomskog sveučilišnog studija *Geografija i povijest*; smjer: *nastavnički* na Geografskom odsjeku Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, pod vodstvom doc. dr. sc. Ivana Zupanca

Sveučilište u Zagrebu
Diplomski rad

Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Historijsko-geografski razvoj Međimurja

Luka Grmek

Izvadak: Predmet istraživanja ovog rada je historijsko-geografski razvoj Međimurske regije. Pregledom i izborom stručne i znanstvene literature te odabirom i obradom izvora pristupilo se izradi rada. Osim uvoda i zaključka, rad je podijeljen u sljedećih sedam cjelina: Geografski smještaj i položaj, Horonim Međimurje, Prirodno-geografska obilježja, Društveno-geografska obilježja, Povijesni razvoj, Mađarski utjecaji na međimursku kulturu, te na Buduća zbivanja, mogućnosti i problemi. U povijesnom dijelu rada su uključena sva razdoblja od prapovijesti pa sve do početka 21. stoljeća, u geografskom su dijelu obuhvaćena reljefna, klimatska i hidrogeografska obilježja te određeni demografski podaci, ustroj naselja te upravno-teritorijalna podjela. Povezivanje ovih cjelina dovelo je do određenih zaključaka u poglavljima: Mađarski utjecaji na međimursku kulturu i Buduća zbivanja, mogućnosti i problemi.

67 stranica, 35 grafičkih priloga, 6 tablica, 83 bibliografskih referenci; izvornik na hrvatskom jeziku

Ključne riječi: Međimurje, razvoj, povijest, geografija, Drava, Mura

Voditelj: doc. dr. sc. Ivan Zupanc

Povjerenstvo: doc. dr. sc. Ivan Zupanc
prof. dr. sc. Borna Fuerst-Bjeliš
doc. dr. sc. Ružica Vuk

Tema prihvaćena: 13. 2. 2020.

Rad prihvaćen: 8. 4. 2021.

Rad je pohranjen u Središnjoj geografskoj knjižnici Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Marulićev trg 19, Zagreb, Hrvatska.

BASIC DOCUMENTATION CARD

University of Zagreb
Thesis

Master

Faculty of Science

Department of Geography

Historical Geographical Development of Međimurje

Luka Grmek

Abstract: The subject of the research of master's thesis is the historical and geographical development of Međimurje. By reviewing and selecting professional and scientific literature and selecting and processing resources, work has begun. Beside introduction and conclusion, the work is divided into next seven units: Geographical location and position, Horonym Međimurje, Natural and geographical features, Socio-geographical features, Historical development, Hungarian influence on culture of Međimurje, and Future developments, opportunities, and problems. In historical part of this Master thesis, all the time periods are included, since prehistory to the 21st century. Relief, climate and hydrogeography are included in Natural and geographical features, and demographic data, settlement structure and administrative-territorial division are included in Socio-geographical features. Combining these units led to certain conclusions in next few units: Hungarian influence on culture of Međimurje, and Future developments, opportunities, and problems.

67 pages, 35 figures, 6 tables, 83 references; original in Croatian

Keywords: Međimurje, Development, History, Geography, Drava, Mura

Supervisor: Ivan Zupanc, PhD, Assistant Professor

Reviewers: Ivan Zupanc, PhD, Assistant Professor
Borna Fuerst-Bjeliš, PhD, Full Professor
Ružica Vuk, PhD, Assistant Professor

Thesis title accepted: 13/02/2020

Thesis accepted: 08/04/2021

Thesis deposited in Central Geographic Library, Faculty of Science, University of Zagreb, Marulićev trg 19, Zagreb, Croatia.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
1.1. Uvod u temu	1
1.2. Dosadašnja istraživanja.....	2
1.3. Metode rada	2
1.4. Osnovne hipoteze	3
2. Geografski smještaj i položaj	4
2.1. Geografski smještaj.....	4
2.2. Geografski položaj.....	5
3. Horonim Međimurje	6
3.1. Horonimi kroz povijest.....	6
3.2. Horonim danas.....	9
4. Prirodno-geografska obilježja	10
4.1. Reljef	10
4.2. Hidrogeografska obilježja.....	13
4.2.1. Obilježja Drave i Mure.....	14
4.2.2. Geotermalne vode	16
4.3. Klima	16
4.3.1. Temperatura	17
4.3.2. Padaline.....	18
4.4. Pedološka i vegetacijska obilježja	19
5. Društveno-geografska obilježja.....	22
5.1. Opći demografski podaci.....	22
5.2. Religija i nacionalne manjine	24
5.2.1. Romi	24
5.3. Naselja.....	27
5.4. Gospodarstvo	28
5.4.1. Primarni sektor.....	29
5.4.2. Sekundarni sektor	31
5.4.3. Tercijarni sektor	32
6. Povijesni razvoj	34
6.1. Prapovijest	34
6.2. Antika	40

6.3.	Srednji vijek.....	42
6.4.	Novi vijek.....	46
6.5.	Međuraće i 2. svjetski rat.....	53
6.6.	SFRJ i Domovinski rat	55
7.	Buduća zbivanja, mogućnosti i problemi	59
7.1.	Trendovi promjena prirodno-geografskih obilježja	59
7.2.	Trendovi promjena društveno-geografskih obilježja	61
8.	Mađarski utjecaji na međimursku kulturu.....	63
9.	Zaključak.....	65
9.1.	Referiranje na hipoteze.....	65
9.2.	Opći zaključak.....	67
	Literatura	68
	Izvori:.....	75
	Popis slika i tablica	IX

1. Uvod

1.1. Uvod u temu

Međimurje je fizionomska mikroregija na samom sjeveru Republike Hrvatske, omeđena rijekama Murom i Dravom, a graniči samo sa jednom hrvatskom regijom, na jugu sa Gornjom Podravinom. Na zapadu i sjeveru graniči sa Slovenijom, dok na istočnom dijelu graniči s Mađarskom. Odmah se treba naglasiti kako uz regiju Međimurje postoji i upravno-politička jedinica pod imenom Međimurska županija koja se ne poklapa s regijom u potpunosti. Naime samo ušće Mure u Dravu nalazi se u susjednoj Koprivničko-križevačkoj županiji, međutim kako se radi o posebnom ornitološkom rezervatu „Veliki Pažut“ koji nije naseljen, u ovom se radu pod pojmom međimurske regije promatra prostor Međimurske županije. Iako Međimurje ima takav ruban položaj, regija se može smatrati tranzitnim i križišnim područjem. Naime, kroz Međimurje prolazi poprečni prometni pravac Vb koji povezuje Zagreb i Budimpeštu, te se u blizini nalazi uzdužni podravski prometni pravac koji prati rijeku Dravu. Naseljavanje regije počelo je još u prapovijesti čemu svjedoče razni arheološki lokaliteti, dok je prvo poznato pleme poznato pod imenom Sereti. Razloga za rano naseljavanje Međimurja je na pretek, od dobrih klimatskih i hidroloških obilježja, a samim time i pedoloških, pa sve do povoljnog geografskog položaja. Regija ima vrlo burnu prošlost, te je bila u sastavu nekoliko carstva i kraljevstva. Prvobitno naseljeno keltsko-ilirsko pleme Sereti bilo je pobijeđeno od Rimljana, zatim se na ove prostore sele brojni barbarski narodi za vrijeme velike seobe naroda, poput Gota, Huna, Avara i naposljetku Slavena. Dolazak Mađara krajem IX. stoljeća imalo je najveći odraz na Međimurje, prvenstveno zato jer će Ugarska sljedećih 10 stoljeća polagati pravo na tu regiju. Međimurje trajno prelazi u sastav Hrvatske tek u travnju 1945. kada ga oslobađaju partizanski odredi, a krajem 1992. godine osnovana je Međimurska županija. Iako je o historijsko-geografskom razvoju Republike Hrvatske pisano i istraživano, njezine su regije znatno slabije obrađene. Upravo iz toga razloga proizlazi tema ovog diplomskog rada „Historijskogeografski razvoj Međimurja“. Cilj ovog rada je utvrđivanje regije Međimurja preko historijskih i geografskih aspekata, sve od početaka sjedilačkog načina života na području Međimurja do danas. U izradi rada korištena su postojeća istraživanja (geografska, povijesna, politološka, sociološka, ekonomska itd.) o Međimurju, sjevernom dijelu Hrvatske, ali i o hrvatsko-ugarskim odnosima kroz povijest.

1.2. Dosadašnja istraživanja

Iako se o Međimurju može naći mnogo radova, samo je S. Laci obuhvatio već navedeni historijskogeografski razvoj te regije. Većina tih radova je društvene tematike, što ni ne čudi jer je Međimurje kroz svoju cijelu prošlost imalo vrlo bogatu povijest. Nasuprot tome, radova o Međimurju koji spadaju u prirodne (geografske) znanosti je puno manje, što je čudno, jer govorimo o geografski vrlo zanimljivoj i jednoj od najbogatijih regija (sudeći po BDP-u po stanovniku) u Republici Hrvatskoj. O Međimurju kao regiji je najviše pisano u *Geografiji Hrvatske* iz 2013. i u *Geografiji SR Hrvatske, knjiga 2, Središnja Hrvatska* iz 1974. godine, s time da je potonja knjiga najdetaljnija, iako se polako približava 50. godišnjici postojanja. Neki od autora koji su istraživali ovu regiju su: Silvestar Laci, Pavao Kurtek, Ivan Crkvenčić, Damir Magaš, Danijel Jukopila i drugi. U ovom istraživanju ću najviše koristiti upravo geografske i povijesne radove, ali će se također koristiti građa socijalne, ekonomske i arheološke tematike.

1.3. Metode rada

U ovom radu korištena je metoda prikupljanja podataka iz dosadašnje literature i dosadašnjih izvora, njihov odabir kao i analiza istih, prikupljanje podataka Državnog zavoda za statistiku i Državnog hidrometeorološkog zavoda. Također su korištene metričke i kvantitativne metode koje se odnose na analizu brojčanih podataka (npr. promjena stanovništva). Induktivne i deduktivne metode kako bi se zaključile neke veze, odnosi i jedinstvo posebnog i općeg. Karte, dijagrami i tablice korišteni su kako se bolje pokazale pojedine specifičnosti u prostoru, lakše obradila analiza ili služe kao dokazni materijal istraživanja. Ovaj je rad teorijski najbliže historijskoj geografiji kao znanstvenoj disciplini zbog istraživanja, analiziranja i objašnjavanja povijesnih i društveno-geografskih pojava i procesa.

1.4. Osnovne hipoteze

Na početku rada su postavljene glavne hipoteze koje će na kraju rada biti potvrđene, ili pak, odbačene.

H1 - Međimurje je naseljeno već u prapovijesti zbog pogodnih prirodno-geografskih obilježja.

H2 - Prirodno-geografska obilježja su, kroz povijest, dala Međimurju visoko strateško značenje.

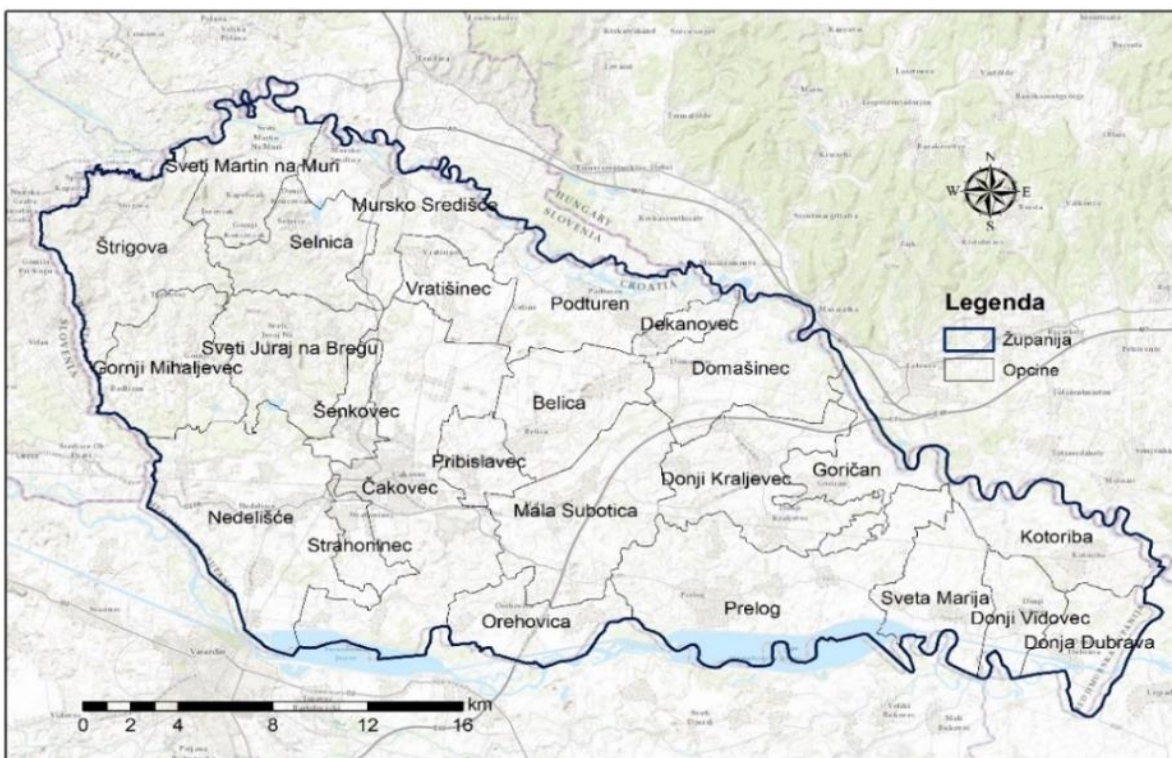
H3 - Romska je manjina sklonija kriminalnim aktivnostima zbog svojeg marginalnog socijalnog statusa te je kao takva izrazita getoizacija romskog stanovništva.

H4 - Ugarska je kultura ostavila ogroman utjecaj u jeziku, glazbi i običajima.

2. Geografski smještaj i položaj

2.1. Geografski smještaj

Geografski smještaj je smještaj neke točke ili područja u geografskoj mreži meridijana i paralela, dakle određuje se geografskom širinom koja je kutna udaljenost neke točke od ekvatora prema sjeveru ili jugu (od 0° do 90°) i geografskom dužinom koja je kutna udaljenost neke točke od početnog meridijana prema istoku ili zapadu (od 0° do 180°) (Hrvatska enciklopedija – geo. koordinate). Geografski položaj je položaj neke točke ili područja u odnosu na nešto, dakle na kontinente, druge zemlje, regije, oceane, mora i tako dalje. Samim time može biti povoljan i nepovoljan. Što se tiče geografske širine, najsjevernija točka Međimurja nalazi se na $46^\circ 33' 17''$ sjeverne geografske širine, u općini Svetog Martina na Muri, iako rijeka Mura predstavlja granicu regije/županije, spomenuta točka prelazi rijeku. Najjužnija točka Međimurja nalazi se nešto južnije od općine Donje Dubrava, na $46^\circ 17' 20''$ sjeverne geografske širine. Najzapadnija točka je na $16^\circ 14' 31''$ istočne geografske dužine koja se nalazi u općini Štrigova, dok je najistočnija točka na $16^\circ 51' 30''$ istočne geografske dužine u općini Kotoriba (Sl.1) (Bertić, Šehić i Šehić, 2005).

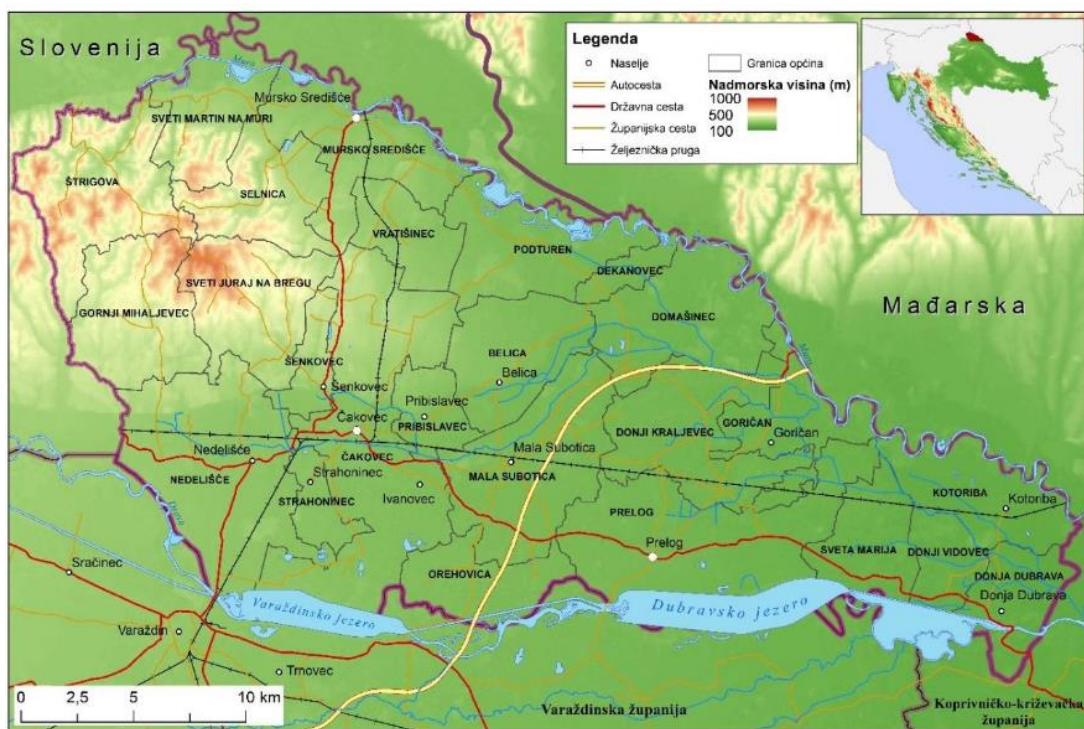

Sl. 1. Administrativna podjela Međimurske županije

Izvor: Masterplan razvoja turizma Međimurske županije do 2020. godine

2.2. Geografski položaj

Međimurje je smješteno na samom sjeveru Republike Hrvatske, između rijeke Mure na sjeveru i rijeke Drave na jugu, Slovenije na zapadu, Mađarske na sjeveru i Koprivničko-križevačke županije na istoku. Međutim ako pogledamo sliku 2., možemo vidjeti da granice regije prelaze rijeku Muru, upravo zbog toga jer je Mura meandrirajući tip rijeke (Jukopila, 2017). S obzirom na svoj položaj između alpskog i panonskog prostora, na putu iz srednje Europe prema Jadranskomu moru, regija ima iznimnu prometno-provoznu važnost za Republiku Hrvatsku¹ (Kantar, Ivanek-Martinčić i Augustinović, 2008). Iz toga možemo zaključiti da Međimurje ima vrlo povoljan geografski položaj.

Sl. 2. Geografski položaj, obuhvat i prirodno-geografska obilježja Međimurske županije

Izvor: Moharić, P., 2018

¹ Sjeverna vrata Hrvatske.

3. Horonim Međimurje

3.1. Horonimi kroz povijest

Prema Hrvatskom jezičnom portalu, pojam horonim označava naziv mjesta ili zemlje, dok toponim označava naziv sela ili grada, te ostalih zemljopisnih pojmova, stoga se u ovom radu koristi pojam horonim. Prvi spomen Međimurja (ili neke druge varijacije tog horonima) na karti vidimo pod nazivom *Insula seu Muraköz seu Megymorie*, isusovca i kartografa Stjepana Glavača, 1673. godine (Jukopila, 2013). On navodi latinski naziv *Insula* u značenju otok, mađarski naziv *Muraköz* u značenju područja uz Muru te slavenski horonim *Megymorie* u značenju otok (Jukopila, 2017). Međutim, toponime u regiji možemo prepoznati i u ranijim kartama, poput Ptolemejeve karte svijeta iz 2. stoljeća, gdje možemo vidjeti toponim *Murcola* iznad rijeke *Daros* u Gornjoj Panoniji (sl. 3).

Sl. 3. Tabvla Evropae Quinta

Izvor: URL 1

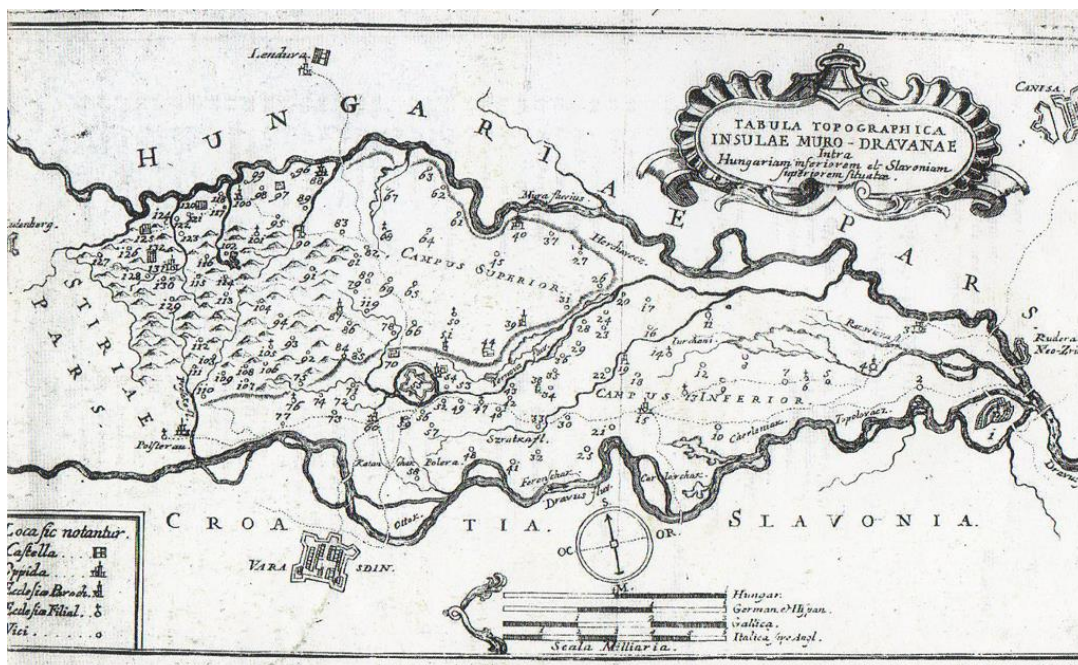
Neke od ostalih karata koje spominju toponime regije su *Tabula Hungariae* s početka 16. stoljeća u kojoj se spominje Čakovec (Czak torna) i Štrigova (Strigo), zatim *Cosmographia* iz sredine 16. stoljeća u kojoj se spominje Nedelišće. Nakon Glavačeve karte, ubrzo slijede novi spomeni Međimurja. *Die ehre des Herzogthums Krain* Johana Valvasora iz 1689. godine spominje horonim „Muraköz seu Megymorie“, dok već sljedeće godine Cantelli u svojoj karti Hrvatske spominje horonim „Magymorie, o Isola Della Mura e Zeriniiana“ (sl. 4). Pola stoljeća

kasnije, Josip Bedeković (sl. 5) izrađuje „Tabula topographica Insulae Muro-Dravanae“ (Jukopila, 2017).

Sl. 4. Magymorie, o Isola Della Mura e Zeriniana

Izvor: URL 2

Sl. 5. Tabula topographica Insulae Muro-Dravanae

Izvor: URL 3

Osim kartografskih prikaza, možemo pratiti i pisanu građu. Regija se prvi puta spominje 1203. godine kada ugarsko-hrvatski kralj Emerik izdaje povelju na zahtjev vesprimskog biskupa Kalande kojom rješava stanovnike zemlje Crkve Blaženog Mihalja (današnjeg Mihovljana) koji se nalazi „inter Muram et Dravam“ (između Mure i Drave), svih dugovanja kralju i banu i izuzima ih od plaćanja poreza (HPP² - Kronologija Međimurja od 13. do kraja 19. stoljeća). Dva stoljeća kasnije, u *Popisu župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine* Josipa Buturaca regija se naziva *Intra Muram et Dravam*. Zanimljivo je kako se kroz većinu spomena (većinom latinskih) spominje imenica *Insola*, što bi u prijevodu značilo otok. Iako regija nije otok, ti zapisi nam govore kako je gotovo cijelo Međimurje bilo okruženo vodom (sl. 4. i 5.), te da je bilo veoma izolirano. Upravo iz latinskog naziva za otok – insula, dobivamo staroslavensku riječ za otok – „Morie“ + prijedlog „Medji“. Kako su vremena tekla, horonim se sve više slavenizirao, odnosno kroatizirao te poprima inačicu Međimorje koji odgovara kajkavskom narječju, a zatim i inačicu „Međumurje“ nakon 1918. godine (sl. 6) kako bi se horonim približio štokavskom narječju „zemlja među Murom“ (Jukopila, 2017).

Sl. 6. Karta borbenog puta za oslobođenje Međimurja 1918. godine

Izvor: URL 4

² Hrvatski povijesni portal

3.2. Horonim danas

Danas horonim Međimurje ima potpuno drugačije značenje nego u povijesti. Jukopila (2017) otkriva kako suvremeni rječnici Skoka i Maretića odbacuju riječ „morje“ kao otok, nego ga povezuju sa hidronimom Mura, dok „među“ ili „međi“ više nije prijedlog, nego imenica koja je u prošlosti, a i danas predstavlja ne samo državnu već i etničku granicu između Hrvatske i Mađarske. Dakle horonim „Međimurje“ je danas u svakodnevnoj i službenoj uporabi za ovu najmanju i najsjeverniju hrvatsku regiju. Istraživanje koje je proveo Jukopila (2017) pokazuje kako današnji stanovnici Hrvatske, ali i Međimurja, nisu previše upoznati sa porijeklom imena te ih samo jedna trećina zna da današnje ime regije/županije vuče krijene iz latinskog „Insula – otok“ odnosno iz staroslavenskog „Megymorie – otok“.

4. Prirodno-geografska obilježja

Kako bismo objasnili historijski aspekt ovog rada, nužno je objasniti geografski aspekt, odnosno prirodno-geografska obilježja regije poput geomorfoloških, hidrografskih, klimatoloških i biogeografskih. Analizom tih obilježja ćemo doći do nekih zaključaka o povijesnom razvoju Međimurja. Dodatno, u uvodu je navedeno kako je Međimurje (prema kriterijima regionalizacije) fizionomska regija³, stoga istraživanje prirodno-geografskih obilježja doprinosi razumijevanju promatranog prostora.

4.1. Reljef

S fizionomskog gledišta ističu se dvije cjeline: međimurska ravnica s kvartarnim sedimentima na površini i Međimurske gorice ili Goričansko na zapadu Međimurja kao nastavak Slovenskih gorica, koji pripada tercijarnim pobrđima (Crkvenčić i dr., 1974). Nizinska područja u Međimurju su jedinstvena po postanku, ali i sastavu, te se iz tih razloga međimurske ravnice ne zovu podravskom ravnicom, već Donjim Međimurjem (Crkvenčić i dr., 1974). U pleistocenu, glacijacija je vezivala veliku količinu vode u ledenom pokrovu nad Alpama. No nakon zadnjeg ledenog doba, zbog otapanja ledenjaka, novonastale rijeke prenose erozijski materijal s Alpa u Panonsku nizinu. To je dovelo do stvaranja tipične aluvijalne terase u prostoru između prialpskih pobrđa i varaždinske nizine, odnosno u Donjem Međimurju (Heršak i Šimunko, 1990). Fluvijalne nizine rijeka Drave i Mure zauzimaju preko dvije trećine površine regije, te su one nagnute prema istoku, sukladno otjecanju Mure u Drave te njihovih potoka i potocića. Navedeno je vidljivo i u nadmorskim visinama, naime Drava kod Trnovca je na 178 metara nadmorske visine, dok je kod Donje Dubrave 133 metara nadmorske visine. Slično je i sa rijekom Murom (Čestijanec 166 m.n.v.⁴, Kotoriba 133 m.n.v.). Unatoč manjoj energiji reljefa razlikuju se reljefno najniži aluvijalni nanosi uz tokove te nešto viši i ocjeditiji prostor riječnih terasa. Najbolje se to može vidjeti na takozvanoj „Dravskoj stepenici“ koja se nalazi na južnom rubu Međimurskih gorica. Ona je zapravo pleistocena lijeva obala rijeke Drave koja je na nekim mjestima izdignuta više od pet metara od ostale nizine (Crkvenčić i dr., 1974; Laci, 1962). Kao što je već spomenuto, tercijarna pobrđa „gornjeg“ Međimurja su Međimurske gorice. To je po izgledu blago valoviti brežuljkasti kraj s visinskim razlikama od samo par desetaka metara. Ako pogledamo povijest najviših vrhova Međimurja, možemo vidjeti kako su vrhovi Međimurskih

³ Fizionomske regije karakterizira protkanost i međusobni odnos prirodno-geografskih obilježja: reljef, klima, voda, vegetacija i pov.-geogr. razvoj.

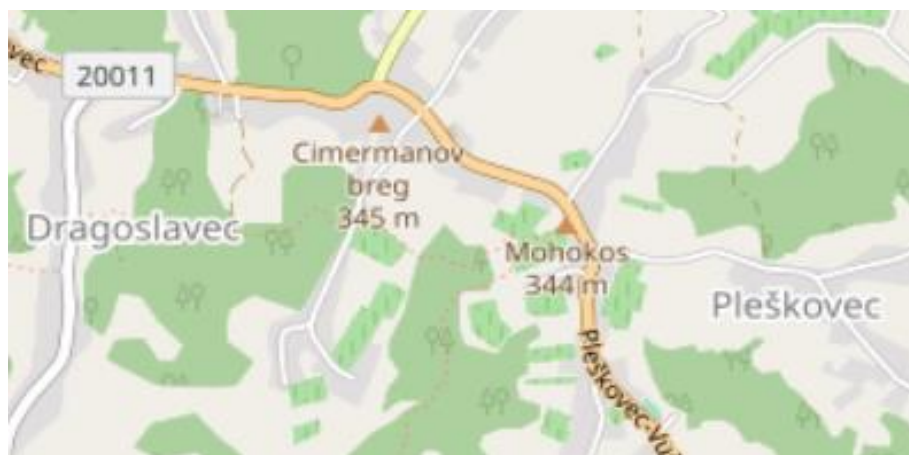
⁴ Metara nadmorske visine

gorica približnih visina. Naime 1974. godine Crkvenčić i dr. govore o najvišim vrhovima Dragoslavcu (320 m.n.v) i Robadju (339 m.n.v.), kasnije se već spominje Mohokos kao najviši vrh (344 m.n.v.), a u prilog tome ide kameno obilježje na Mohokosu s metalnom pločicom na kojoj je upisano: „Najviša zemljopisna točka u Međimurju – Mohokos 344,4 m.“ (sl. 7). Prije svega pet godina, zahvaljujući znanstvenici doc. dr. sc. Ines Virč (URL 19), pokazalo se da je od Mohokosa za metar i pol viši vrh Cimermanova brega u Dragoslavcu. Iako je na interaktivnoj karti Hrvatskog planinarskog saveza (sl. 8) Cimermanov brijeg najviša točka, na službenim stranicama HPS-a⁵ još uvijek možemo naći na podatak da je Mohokos najviši vrh županije/regije, kao i na Wikipediji, te na stranicama „Udruge geodeta Međimurske županije“.

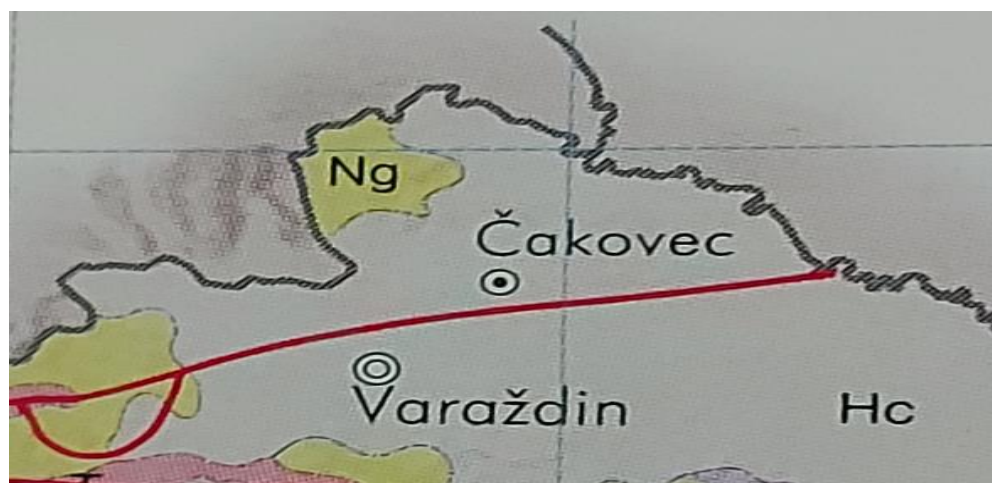
Sl. 7. Kameno obilježje „najviše“ točke Međimurja
Izvor: URL 5

⁵ Hrvatskog planinarskog saveza

Sl. 8. Najviši vrhovi Međimurja
Izvor: URL 6

Sustav Međimurskih gorica je istog postanka kao i susjedne Slovenske gorice, dakle mlado-tercijarni (miocenski i pliocenski) sedimenti lapora, šljunka, pijeska, gline i slično (Crkvenčić i dr., 1974). Nagib gorica je prema istoku i jugoistoku, te prema tim stranama gorice prelaze u zaravan. Što se seizmike tiče, prema geografskom atlasu Hrvatske (Bertić, Šehić i Šehić, 2005), kroz Donje Međimurje prolazi normalan rasjed (sl. 9) označen crvenom crtom, a na cijelom Međimurju su mogući potresi do 7° po MSC⁶ ljestvici, što označava vrlo jak potres.

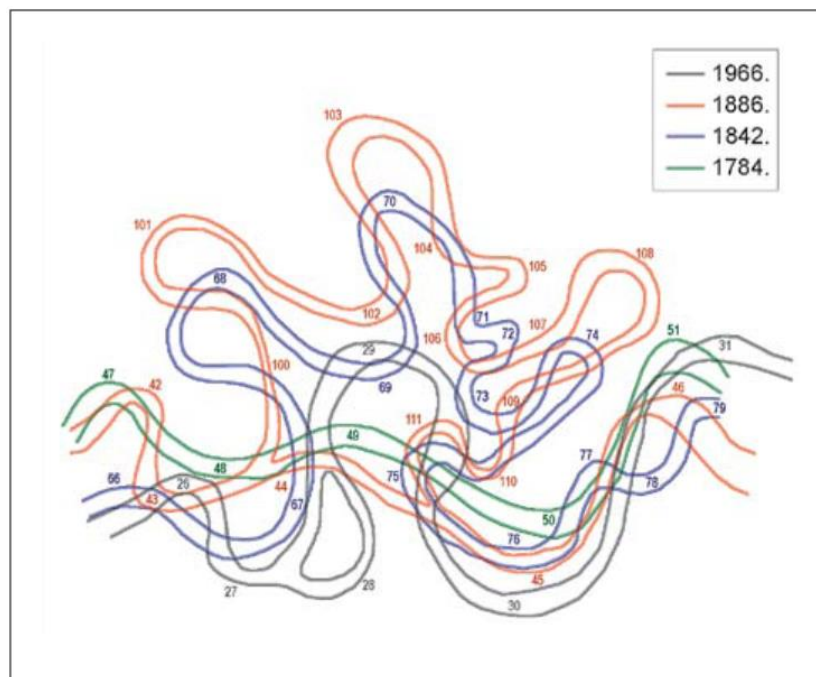

Sl. 9. Rasjed u Međimurju
Izvor: Geografski atlas Hrvatske

⁶ Mercalli-Cancani-Siebergova ljestvica koja označava razornost potresa na površini Zemlje.

4.2. Hidrogeografska obilježja

Međimurje je uz Baranju jedna od specifičnijih regija, ne samo u Republici Hrvatskoj, već i u svijetu zbog svojih hidrogeografskih obilježja. Naime, ako izuzmemo već spominjani rezervat Veliki Pažut i zapadnu granicu, Međimurje je okruženo rijekama, Murom na sjeveru i zapadu te Dravom na jugu. Iz toga možemo vidjeti i glavno hidrogeografsko obilježje Međimurja – ekscentričnost tekućica. Vodeni su tokovi u regiji imali ogroman utjecaj pri oblikovanju reljefa, naime riječna su korita Mure, te posebice Drave mijenjala položaj kroz cijeli pleistocen⁷ (Crkvenčić i dr., 1974). Drava je i u modernija vremena „živa“ rijeka (sl. 10), vidljivo je to po brojnim mrtvicama⁸ s lijeve i desne strane rijeke, ali i specifičnom događaju koji se dogodio prije tristotinjak godina. Tijekom poplave 1710. godine, rijeka Drava je napravila novo korito sjeverno od Legrada, te je tako Legrad „preseljen“ iz Međimurja u Podravinu (Slukan-Altić, 2002). Danas je Drava (u Međimurju) stabilnija zbog izgrađenih brana i umjetnih riječnih kanala.

Sl. 10. Položaj korita rijeke Drave i njegovo pomjeranje u razdoblju od 1784. do 1966./68. godine.

Izvor: Bognar, A., 2008

Mura je u prošlosti također mijenjala položaj, međutim manje od Drave. Zanimljivo je kako je rijeka u Međimurju pošteđena velikih intervencija čovjeka, dok je uzvodno na njoj izgrađeno čak

⁷ ≈ 2.000.000 g. pr. Kr. – 10.000 g. pr. Kr.

⁸ Riječno jezero

26 brana, te je u većem dijelu kanalizirana. Od ostalih rijeka možemo izdvojiti Trnavu koja se ulijeva u Muru. Zanimljivo je kako se prije 20. stoljeća rijeka ulijevala u Dravu, no nakon poplave 1905. godine, rijeka postaje prtok Muri (Crkvenčić i dr., 1974). Upravo zbog velikih rijeka poput Mure i Drave te manjih rijeka i potoka, Međimurje je u većoj mjeri kanalizirano te su izgrađeni brojni nasipi kako bi se spriječile česte poplave.

4.2.1. Obilježja Drave i Mure

Drava izvire na 1450 m.n.v. u sjevernoj Italiji, točnije u južnom Tirolu kraj jezera Dobbiaca, a utječe u Dunav kraj Aljmaša. Duga je 725 kilometara te protječe kroz pet država: Italiju, Austriju, Sloveniju, Mađarsku i Hrvatsku (305 kilometara). U gornjem toku i posebice u srednjem (Austrija i Slovenija), Drava je vrlo izmijenjena, često je regulirana kroz povijest i na njoj se nalazi čak 19 hidroelektrana. U Hrvatskoj je, Drava također kanalizirana te su na njoj napravljene tri veće hidroelektrane: HE Varaždin, HE Čakovec i HE Dubrava (Hrvatska enciklopedija: Drava). Rijeka odvodnjava oko 6,5 % Središnje Hrvatske, dok za usporedbu Sava sa pokupskim sektorom odvodnjava ostalih 93,5 %. Važniji pritoci su Mura s lijeve strane, dok su na desnoj strani Bednja, Plitvica i Karašica. Prosječni istjek, odnosno protok Drave je 620 litara u sekundi, dok je prosječna dubina između 4 i 7 metara (Plavšić, 2015). Republika Hrvatska površinske vode dijeli u pet vrsta po kvaliteti, vode prve vrste su najčišće, dok su vode pete vrste najzagađenije. Drava pripada vodama II vrste: čiste, visoke prozirnosti i bez neugodnog mirisa. Mogu se koristiti u prirodnom stanju za kupanje i rekreaciju ili nakon obrade za piće i druge industrijske svrhe (Dravinac, 2019). Drava ima alpski snježno-kišni režim, najspecifičniji režim protoka u Hrvatskoj zbog obrnute pojave velikih i malih voda tijekom godine, ali i utjecaja snijega koji hrani rijeku (Čanjevca, 2013). Za bolje razumijevanje obilježja režima protoka Drave analizirani su modulni koeficijenti, odnosno odnos između dviju veličina određenog razdoblja i odgovarajućeg prosjeka⁹ kojeg je prema Čanjevcu (2013.) uveo Maurice Pardé, francuski potamolog.

⁹ Izračunava se dijeljenjem srednjeg protoka mjeseca sa srednjim godišnjim protokom vodenog toka.

Tab. 1. Modulni koeficijenti Drave i Mure za razdoblje 1990. – 2009. godina

VODOTOK-STANICA	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
Drava-Botovo	0,69	0,63	0,78	1,04	1,3	1,29	1,22	1	0,95	1,07	1,1	0,91
Drava-Terezino Polje	0,72	0,65	0,78	1,03	1,28	1,28	1,23	1,01	0,96	1,06	1,09	0,91
Drava-Donji Miholjac	0,75	0,68	0,79	1,03	1,25	1,26	1,21	0,99	0,96	1,04	1,08	0,95
Mura-Goričan	0,66	0,62	0,83	1,15	1,45	1,27	1,2	1,04	1	0,99	0,95	0,84
Mura-Mursko Središće	0,65	0,6	0,8	1,13	1,44	1,3	1,23	1,07	0,98	1,02	0,95	0,81

Izvor: Ivan Čanjevca (2013) prema podacima DHMZ-a

Za ovaj rad ćemo analizirati podatke dobivene u stanici Botovo zbog blizine Međimurja. Ako pogledamo podatke (tab. 1) možemo vidjeti kako Drava prvi maksimum dobiva sredinom proljeća, kada se počinju topiti alpski ledenjaci, dok drugi maksimum dobiva sredinom jeseni kada počinju obilnije padaline. Minimumi su zimi, što je i logično za rijeku snježno-kišnog režima. Iz tablice također možemo vidjeti relativno malu promjenu u količini vode kroz godinu sa maksimalnom razlikom koeficijenta od 0,66 (1,29 – 0,63), za usporedbu Sava kod Jasenovca ima maksimalnu razliku koeficijenta od 1,10. Iz ovoga se zaključuju da je otjecanje Drave relativno ravnomjerno, što pogoduje različitim načinima iskorištavanja, poput plovidbe, navodnjavanja poljoprivrednih površina i hidroenergetike. Mura je vrlo slična rijeci Dravi, izvire u Austriji kod Visokih Tura na nadmorskoj visini od 1898 metara, a utječe u Dravu sjeverno od Legrada. Duga je 454 kilometara i svojim putem protječe kroz Austriju u kojoj izvire, Sloveniju, Mađarsku i Hrvatskoj u kojoj se ulijeva u Dravu (Talan, 2013). Isto kao Drava, u svom je gornjem toku brza planinska rijeka, dok se u svom srednjem toku (Austrija i Slovenija) smiruje i regulira. Naime kako je već spomenuto, na Muri je izgrađeno čak 26 brana u Austriji i Sloveniji, a u planu je još nekoliko njih, dok u Republici Hrvatskoj značajno meandrira. Razlog tome je vjerojatno u burnoj prošlosti ove rijeke, koja je predstavljala granicu između Mađarske odnosno Ugarske i Hrvatske. Prosječni protok rijeke Mure na ušću u Dravu je 270 litara u sekundi (Bertić, Šehić i Šehić, 2005), dok je prosječna dubina između 2 i 4 metara. Prije dvadesetak godina prema kvaliteti vode, Mura je pripadala rijekama četvrte vrste (Talan, 2013), zbog izrazito prljave i mutne vode, vrlo neugodnog mirisa i male prozirnosti. Mura, kao i Drava ima alpski snježno-kišni režimu protoka. Identično kao Drava u Botovu, najveću količinu vode ima u

svibnju (prvi maksimum), međutim ako pogledamo (tab. 1) Muru u Goričanu, drugog maksimuma nema, dakle možemo slobodno reći da se čak radi o snježnom režimu. Minimum je također sredinom zime te također ima relativno malu promjenu (makar veću od Drave) količine vode kroz godinu sa maksimalnom razlikom koeficijenta od 0,84. Ostali pritoci u Međimurju poput rijeke Trnave ljeti presušuju (Crkvenčić i dr., 1974).

4.2.2. Geotermalne vode

Prema Geografija.hr (Lončar, 2006.), geotermalne su vode sve vode čija je temperatura veća od srednje godišnje temperature zraka u području na kojem se nalazi izvor kroz cijelu godinu. Termalna vrela nastaju djelovanjem mlađih tektonskih pokreta tijekom neogena i kvartara, kada nastaju relativno uske i dugačke antiklinale¹⁰ koje se protežu duž sjeverozapadne Hrvatske. Između njih su nastale i sinklinale¹¹ dubine 1000 do 2400 metara, a veća dubina znači jače zagrijavanje vode (Geografija.hr). Međimurje je puno geotermalnih voda (više od 60 bušotina) te su brojna istraživanja utvrdila da je taj potencijal u potpunosti zanemaren, iako u *Stavku 1., članak 14. Zakona o energiji* piše kako je iskorištavanje geotermalne energije u interesu RH (Jambrović, 2012). Nažalost, trenutno se u Međimurju geotermalna energija iskorištava samo u balneološke¹² svrhe, a najpoznatiji primjer su toplice Sveti Martin na Muri.

4.3. Klima

Na klimatska obilježja Međimurja utječu klimatski čimbenici hrvatskog panonsko-peripanonskog prostora: smještaj u sjevernom umjerenom pojasu, udaljenost (blizina) mora, već spomenuti reljef, odnosno blizina planinskih lanaca te njihova nadmorska visina i smjer pružanja, rijeke, biljni pokrov i drugi. Kako se Međimurje nalazi točno u sredini sjevernog umjerenog pojasa (46°20' N – 46°32' N), regija ima umjerenu toplo vlažnu klimu kao i većina europskog kontinenta. Prema Köppenovoj klasifikaciji klima, prostor Međimurja pripada umjereno toplo vlažnoj klimi sa toplim ljetom, oznake Cfb, kolokvijalno nazvano „klima bukve“ (Šegota i Filipčić, 1996). Što se tiče Thornthwaiteove klasifikacije klime¹³, u Međimurju prevladava humidna klima (DHMZ). Meteorološke postaje se prema organizaciji dijele na glavne meteorološke postaje s par profesionalnih motritelja i obične (klimatološke) meteorološke postaje s neprofesionalnim motriteljima. Potonjih je 2007. godine u Republici Hrvatskoj bilo

¹⁰ Uzdignuti dijelovi bore

¹¹ Uleknuti dio bore

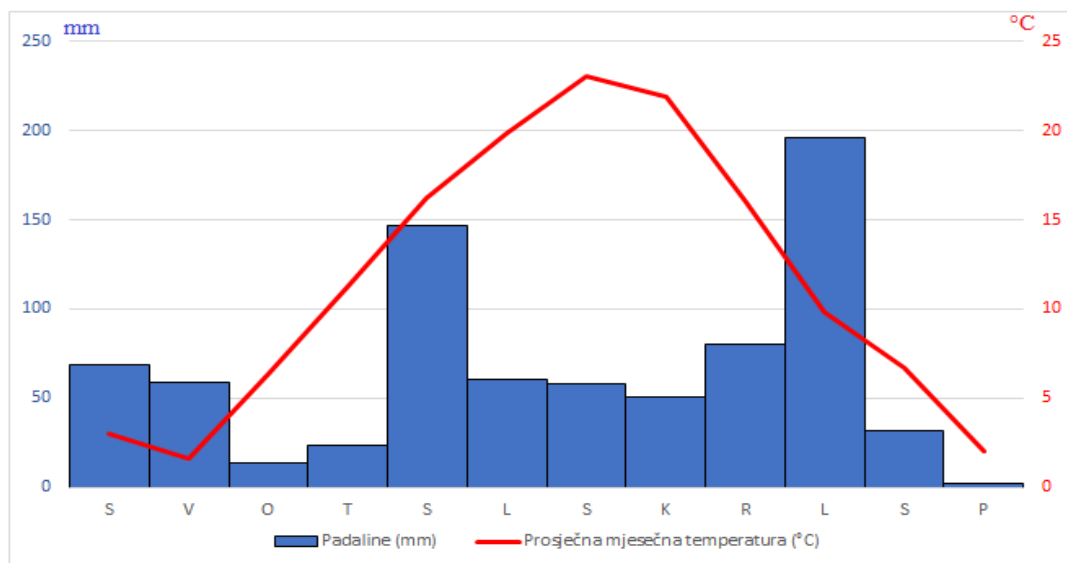
¹² Rekreativne i zdravstvene

¹³ Bazirana na odnosu količine vode potrebne za potencijalnu evapotranspiraciju i oborinske vode

113, uključujući i meteorološku postaju Čakovec (Zaninović, 2008). U Međimurju također postoje i kišne postaje u Prelogu, Podturnu i Štrigovi.

4.3.1. Temperatura

Ako uzmemo temperaturne podatke za Varaždin i Čakovec iz sedamdesetih godina 20. stoljeća (Crkvenčić i dr., 1974), možemo vidjeti kako ova dva grada, iako udaljeni samo 14 kilometara imaju različite temperature zraka. U Čakovcu je srednja mjesečna temperatura najhladnijeg mjeseca bila $-1,8\text{ }^{\circ}\text{C}$ ¹⁴, a najtoplijeg mjeseca $21\text{ }^{\circ}\text{C}$, dok je srednja mjesečna temperatura najhladnijeg mjeseca u Varaždinu $-1,1\text{ }^{\circ}\text{C}$, a najtoplijeg $20,2\text{ }^{\circ}\text{C}$. Srednjaci temperatura najhladnijeg i najtoplijeg mjeseca u ova dva grada razlikuju se za gotovo cijeli $1\text{ }^{\circ}\text{C}$. Za usporedbu, Zagreb i Sisak su četiri puta udaljeniji od Varaždina i Čakovca, međutim srednja mjesečna temperatura najhladnijeg mjeseca im je u decimalu jednaka ($0,2\text{ }^{\circ}\text{C}$), dok je u najtoplijem razlika samo $0,4\text{ }^{\circ}\text{C}$ (DHMZ). Iz toga zaključujemo kako Čakovec ima izraženije karakteristike panonske kontinentalnosti, a samim time dokazuje kako je Međimurje i po klimatološkom obilježjima zasebna regija unutar Središnje Hrvatske.

Sl. 11. Klimadijagram Čakovca 2015. godine

Izvor: Autor prema podacima DHMZ-a

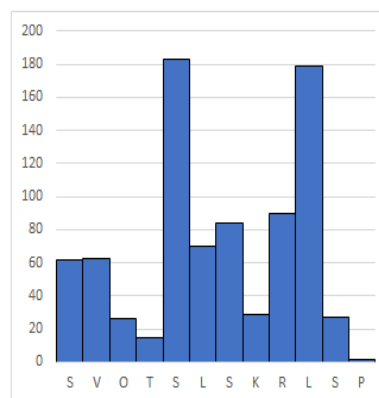
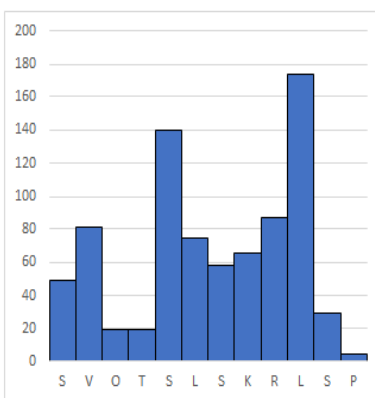
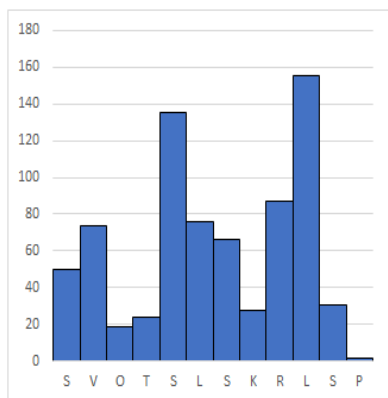
Ako pogledamo klimadijagram Čakovca (sl. 11) možemo vidjeti kako srednje mjesečne temperature zraka više ne prelaze $0\text{ }^{\circ}\text{C}$ u najhladnijem mjesecu te temperature regije prate

¹⁴ Celzija

trendove zagrijavanja planeta Zemlje. Temperatura je najniža sredinom zime (1,6 °C), dok je najviša početkom ljeta, u lipnju (23 °C). Iako podaci o temperaturi zraka na cijelom području regije postoje samo za Čakovec (DHMZ), *Geografski atlas Hrvatske* (Bertić, Šehić i Šehić, 2005) prikazuje kako je temperatura jednaka po cijelom Međimurju, osim na zapadu gdje se izdižu mlada tercijska gorja Međimurske gorice, koji su u najtoplijem dijelu godine hladniji za dva stupnja od ostatka regije.

4.3.2. Padaline

Padaline su u Međimurju relativno ravnomjerno raspodijeljene kroz cijelu godinu te je padalina kroz cijelu godinu dovoljno, odnosno nema pretjeranih sušnih razdoblja. Najveći dio padalina u Međimurju, kao i u cijeloj Hrvatskoj, nastaje termičkom konvekcijom (Šegota i Filipčić, 1996). A koliko je reljef (u ovom slučaju Međimurske gorice) važan klimatski modifikator za raspodjelu padalina, vidjet ćemo na slikama 12., 13. i 14. gdje možemo primjetiti kako se s zapada prema istoku regije padaline smanjuju. Snijeg se, kojeg je sve manje, zadržava oko 40-ak dana na zapadu i 20-ak dana na istoku.

Sl. 12. Godišnji hod padalina u Podturnu 2015. Sl. 13. Godišnji hod padalina u Prelogu 2015. Sl. 14. Godišnji hod padalina u Štrigovi 2015.

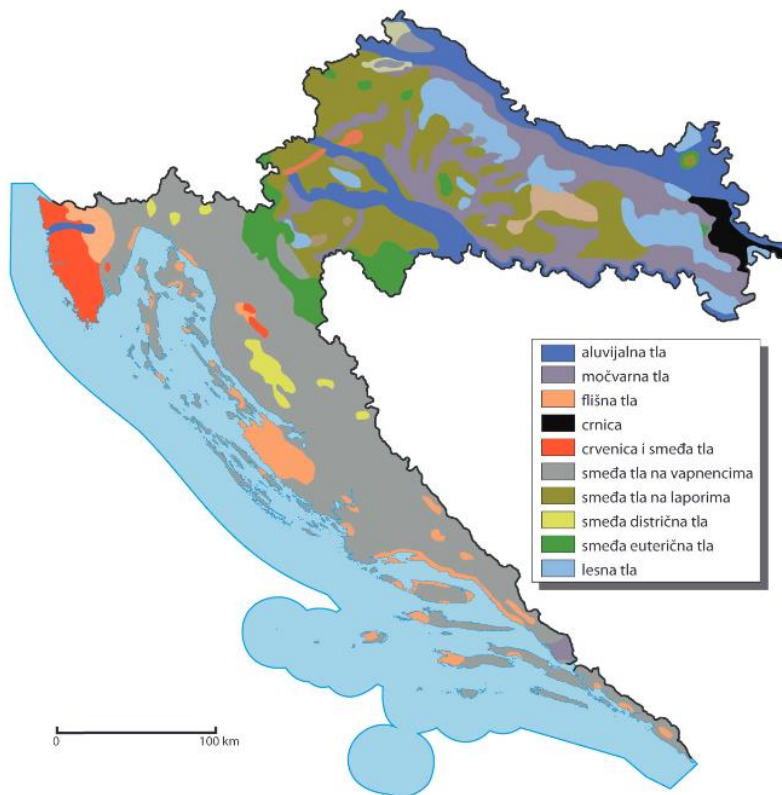
Izvor: Autor prema podacima DHMZ-a

Štrigova (sl. 14) ima najveću količinu padalina u Međimurju, čak 829 milimetara padalina u jednoj godini, što i nije iznenađujuće jer se najveći vrh općine Štrigova nalazi na 341 m.v.n. Najistočnija mjerna stanica je Prelog koji je 2015. godine imao 801 milimetara padalina (sl. 13), dakle iz toga se može iščitati kako je regija kišovitija na zapadu, gdje se nalaze gorja od istočnog nizinskog dijela. Najmanje padalina od svih mjernih stanica ima Podturen (sl. 12) općina najbliža

Mađarskoj granici (sl. 1) koja je 2015. godine dobila samo 745 milimetara padalina, što potvrđuje utjecaj kontinentalnosti Panonske nizine.

4.4. Pedološka i vegetacijska obilježja

Tlo ili zemljište FAO¹⁵ definira kao "neravnu površinu Zemlje koja obuhvaća sva svojstva biosfere, neposredno iznad ili ispod ove površine, uključujući i klimu, orografiju (reljef) tla i terena, hidrologiju (uključujući jezera, rijeke i močvare, sedimentne naslage, podzemne i geohidrološke rezerve vode, biljne i životinjske populacije, ljudska naselja, a rezultat je prošlih prirodnih i ljudskih aktivnost." (URL 21, 29) Ako pogledamo definiciju, možemo vidjeti kako na tla utječu razni modifikatori poput reljefa, vode, klime ali i utjecaj čovjeka. Na sl. 15 možemo vidjeti kako se uz Muru i Dravu prostiru aluvijalna tla, močvarna tla između dviju rijeka te isprana lesna tla na području Međimurskih gorica.

Sl. 15. Tipovi tla u Međimurju

Izvor: URL 22

¹⁵ Organizacija za prehranu i poljoprivredu

Zajednički projekt Hrvatske i Mađarske „Pogranični program izobrazbe u strukovnom školstvu u polju tradicijskih načina gradnje“ (URL 7) navodi malo detaljniju klasifikaciju međimurskih tala:

- ilovasto-glinasto tlo na vapnenačkoj podlozi – Međimurske gorice
- glinasta ilovača - ispod Međimurskih gorica i uz rijeku Muru
- treset i mulj - Donje Međimurje uz Muru
- šljunkovito zemljište – uz više nepostojeći sjeverniji tok Drave
- crnica i ilovača - središnji plato
- pijesci i šljunkovito - uz Dravu

Na najvišim dijelovima Međimurja prisutna su mineralna tla koja su nastala površinskom erozijom, iako su vrlo plodna, potencijal je umanjen zbog ispiranja fizioloških hranjiva. Ostala tla Gornjeg Međimurja pripadaju podzolima, koje čine ilovasti lapori, pijesci I pješčenjaci. Nastali su devastacijom šuma te su ta tla također plodna. U Donjem Međimurju situacija je obratna, naime tamo su se razvila vrlo neplodna aluvijalno-močvarna tla na silikatnom šljunku (kod rijeke Trnave), dok su se na šljuncima Drave nanizali plodni pjeskovito-ilovasti nanosi različitih dubina. U istočnom Donjem Međimurju podalje od rijeka, formirana su glinasto-ilovasta tla koja su jako humusna, dok su uz rijeku Muru močvarna tla (URL 7). Što se biljnog pokriva tiče, Međimurje je nazvano *Hortus Croatiae*, odnosno „Vrt Hrvatske“ te se čak na neslužbenom grbu regije nalazi ptica grlica i cvijet ljubičica, na kajkavskom „*fijolica*“ (Kantar, Ivanek-Martinčić i Augustinović, 2008). Primarnu su vegetaciju ove regije činile šume hrasta (kitnjak i lužnjak), jasena, brijesta i graba, međutim višestoljetna krčenja su gotovo izbrisala međimurske šume te su 1951. godine činile samo 6,5 % površine Međimurja (Laci, 1962). Gornje Međimurje ima veći postotak šuma od naplavnih nizina Donjeg Međimurja. Tamo se osim spomenutih, također nalaze šume bukve i kestena, dok su u Donjem Međimurju pogotovo uz Muru, prisutne topole i vrbe, dok su johe u prisutnije uz Dravu.

Tab. 2. Zemljišni pokrov po županijama sjeverne Hrvatske 1981. godine

	Koprivničko-križevačka / Koprivnica-Križevci		Međimurska / Međimurje		Varaždinska / Varaždin	
	Površina / Area (km ²)	Udio / Share (%)	Površina / Area (km ²)	Udio / Share (%)	Površina / Area (km ²)	Udio / Share (%)
Voda / Water	21,50	1,23	10,45	1,44	15,14	1,20
Izgrađeno / Built-up	53,12	3,04	41,77	5,74	48,65	3,86
Poljoprivredno / Agricultural	1047,45	59,99	542,72	74,53	727,82	57,75
Prirodna vegetacija / Natural vegetation	624,04	35,74	133,22	18,30	468,63	37,19

Izvor: Jogun, i dr., 2017

Tab. 3. Zemljišni pokrov po županijama sjeverne Hrvatske 2011. godine

	Koprivničko-križevačka / Koprivnica-Križevci		Međimurska / Međimurje		Varaždinska / Varaždin	
	Površina / Area (km ²)	Udio / Share (%)	Površina / Area (km ²)	Udio / Share (%)	Površina / Area (km ²)	Udio / Share (%)
Voda / Water	16,72	0,96	21,18	2,91	22,18	1,75
Izgrađeno / Built-up	60,16	3,45	52,90	7,26	62,92	4,99
Poljoprivredno / Agricultural	962,33	55,11	485,35	66,65	660,50	52,41
Prirodna vegetacija / Natural vegetation	707,20	40,50	168,74	23,17	514,63	40,84

Izvor: Jogun, i dr., 2017

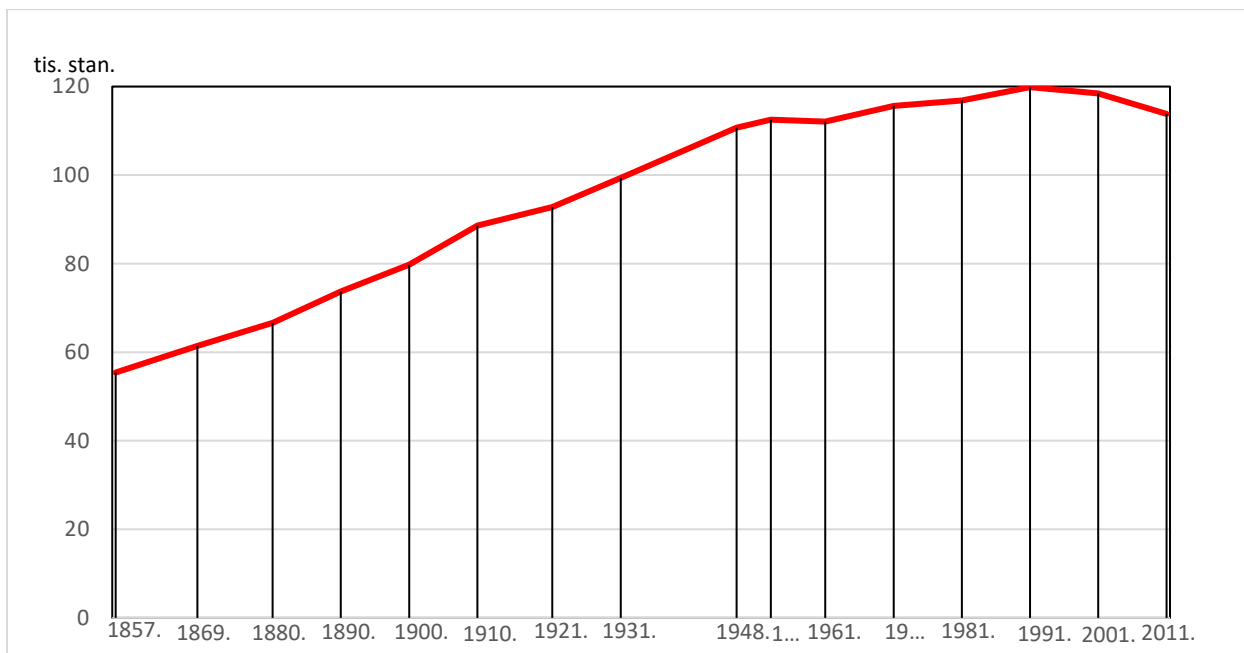
Ako gledamo prirodnu vegetaciju, danas je situacija višestruko bolja od navedene 1951. godine te već 1981. godine zauzima 18,3 % regije (tab. 2), a samo 30 godina poslije 23,17 % (tab. 3). „Zahvaljujući“ trendu deruralizacije i urbanizacije, postotak prirodne vegetacije raste na nauštrb poljoprivrednog zemljišta što možemo iščitati iz dijagrama. U biljnom pokrovu uz šume razvijene su livadne i močvarne zajednice određenih vrsta grmlja i prizemnog bilja.

5. Društveno-geografska obilježja

Kao što je već napisano, iako je u ovome radu fokus na regiji, naredni socio-demografski podaci odnose se na Međimursku županiju. Naime posebni rezervat „Veliki Pažut“ koji pripada regiji, no ne i županiji nije naseljen, stoga su podaci za županiju relevantni i za regiju. Republika Hrvatska 1992. godine proglašava novi teritorijalni ustroj te se dotadašnja općina Čakovec transformira u Međimursku županiju. Ona je, računajući i spomenuti rezervat veličinom najmanja hrvatska teritorijalna jedinica, ali i jedna od najmanjih po broju stanovnika (Magdalenić, 1994). Na području Međimurja se nalaze tri upravna grada, 22 općine i 131 naselja (DZS).

5.1. Opći demografski podaci

Prema podacima iz DZS-a, Međimurje je na popisu stanovništva 2011. godine imalo 113 804 stanovnika, što je nešto manje od popisa 2001., kada je Međimurje brojalo 118 426 stanovnika.

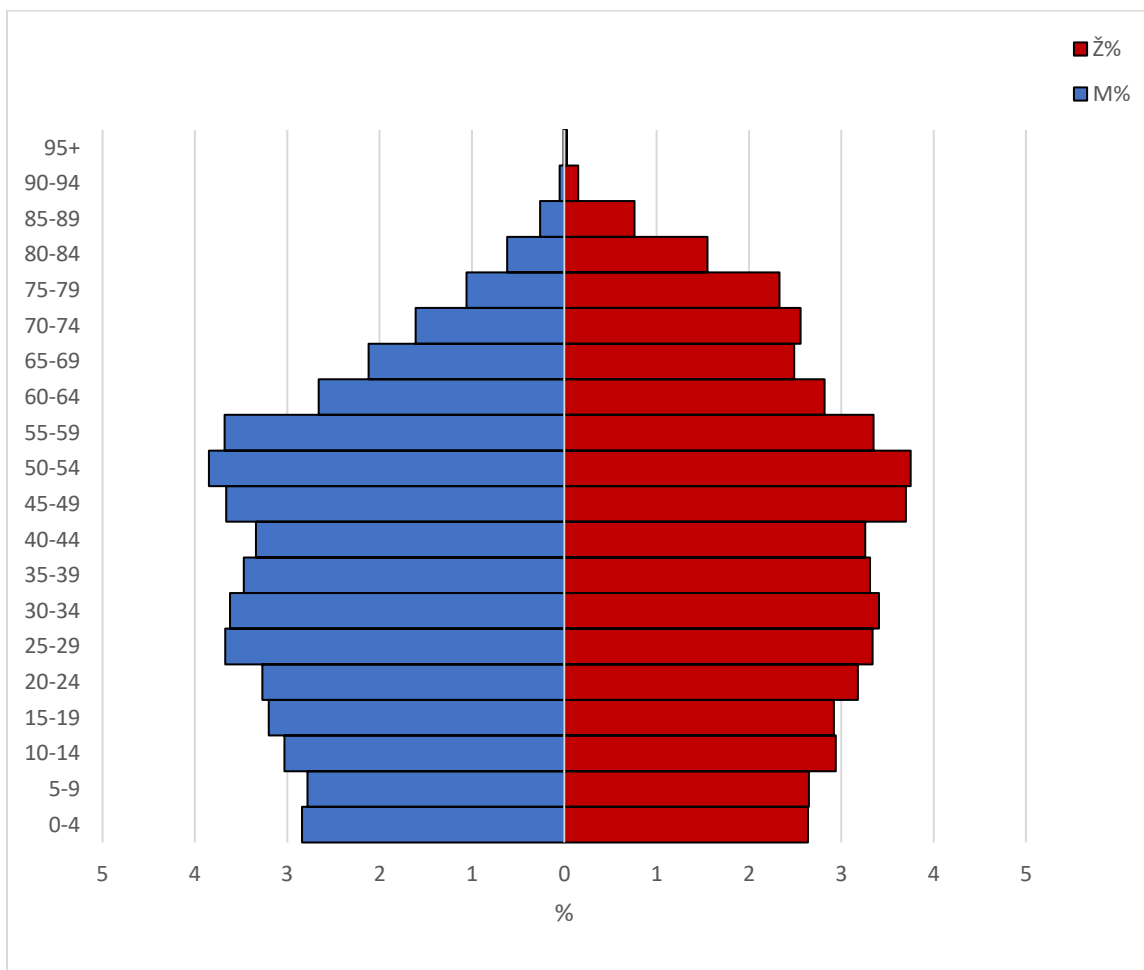

Sl. 16. Ukupno kretanje stanovništva Međimurja od 1857. do 2011. godine

Izvor: Autor prema podacima Bertić, Šehić i Šehić, 2005.; Laci, 1979. i DZS-a

Iz dijagrama (sl. 16) možemo iščitati kako Međimurje prati trendove ostalih dijelova Republike Hrvatske, dakle udvostručenje stanovnika do kraja 20. stoljeća, a zatim blagi pad. Međutim, između 2014. i 2018. godine, u RH su zabilježene samo četiri županije s prirodnim prirastom

stanovništva te je Međimurska jedna od njih (Šlezak i Belić, 2019). Što se tiče gustoće naseljenosti, Međimurje je jedno od najgušće naseljenih područja RH, ako uzmemo površinu od 730 kilometara četvornih županije i 7 km² rezervata Velikog Pažuta (Kranjčev, 1987) te 113 804 kao broj stanovnika, dobivamo gustoću naseljenosti od 154,4 stanovnika po četvornom kilometru. Ako usporedimo s ostatkom Hrvatske, Međimurje je najnaseljenija županije/regija ako izuzmemo Grad Zagreb.

Sl. 17. Dobno-spolna struktura stanovništva Međimurske županije 2011. godine

Izvor: Autor prema podacima DZS-a

U Međimurju se rađa više muške djece, međutim na svakih 100 žena dolazi 95 muškaraca. Takvu situaciju možemo objasniti dužim životnim vijekom žena, štoviše iz dijagrama (sl. 17) se vidi da je žena u kasnijim godinama (70 pa na dalje) čak nekoliko puta više nego muškaraca. Međimurje pripada područjima s konstriktivnim tipom dobno-spolne strukture stanovništva.

Možemo vidjeti anomaliju u petogodišnjoj dobnoj skupini 40-44 godine u kojoj je nešto manje stanovnika, dok susjedne petogodišnje dobne skupine 35-39 i 45-54 godine imaju više stanovnika. Ovo se prepisuje otvaranju granica SFRJ krajem 60-ih i početkom 70-ih godina 20. stoljeća, kada su razlozi za emigraciju bili većinom ekonomski, ali i politički (Šarić, 2015). Iako Međimurje nije bilo direktno zahvaćeno krvavim Domovinskim ratom početkom devedesetih godina prošlog stoljeća, rat je ipak ostavio traga u demografiji regije, naime Muzej Međimurja Čakovec¹⁶ navodi kako su u tom ratu stradala 82 stanovnika Međimurja.

5.2. Religija i nacionalne manjine

Stanovnici Međimurja najvećim su dijelom pripadnici katoličke vjere (94,07 %) dok je druga najzastupljenija kršćanska sljedba protestantizam (0,54 %) što je gotovo duplo više od hrvatskog prosjeka (DZS). Zastupljenost protestantizma posljedica je povijesnog razvoja. Međimurje je kroz povijest bilo i u sastavu Mađarske koja je krajem 16. stoljeća imala čak 80% protestanata (Franković, 2012). Ateista i stanovništva koje se ne izjašnjava prema vjeroispovjesti je 4 %. Što se tiče nacionalnih manjina Međimurje je jedna od specifičnijih regija u RH, jer su prema popisu iz 2011. godine Hrvati činili 94 % stanovništva što čini regiji veoma homogenom, međutim u Međimurju živi povećana populacija Roma, te oni čine čak 4,5 % stanovništva Međimurja. Od ostalih nacionalnih manjina se ističu Slovenci (0,45 %), Srbi (0,22 %) i Albanci (0,18 %) (DZS).

5.2.1. Romi

Romi su u cijelom svijetu specifična grupa ljudi koja ima različiti oblik egzistencije u odnosu na pripadnike ostalih etničkih/nacionalnih zajednica. Oni su samo djelomično, a neke zajednice čak i nikako integrirane u temeljne socijalne sfere država svijeta (Babić i Škiljan, 2014). Romi se prvi puta u pisanom izvoru u Hrvatskoj spominju u drugoj polovici 14. stoljeća gdje stoji kako Romi na područjima Hrvatske žive već 6. stoljeća, dok se u Međimurju prvi puta spominju krajem 17. stoljeća kada je kršteno dijete „ciganskog“ vojvode, međutim najveći priljev Roma se događa u 19. stoljeću kada Rumunjska ukida ropstvo, te se rumunjski Romi (Bajaši) sele na prostore Hrvatske (Babić i Škiljan, 2014).

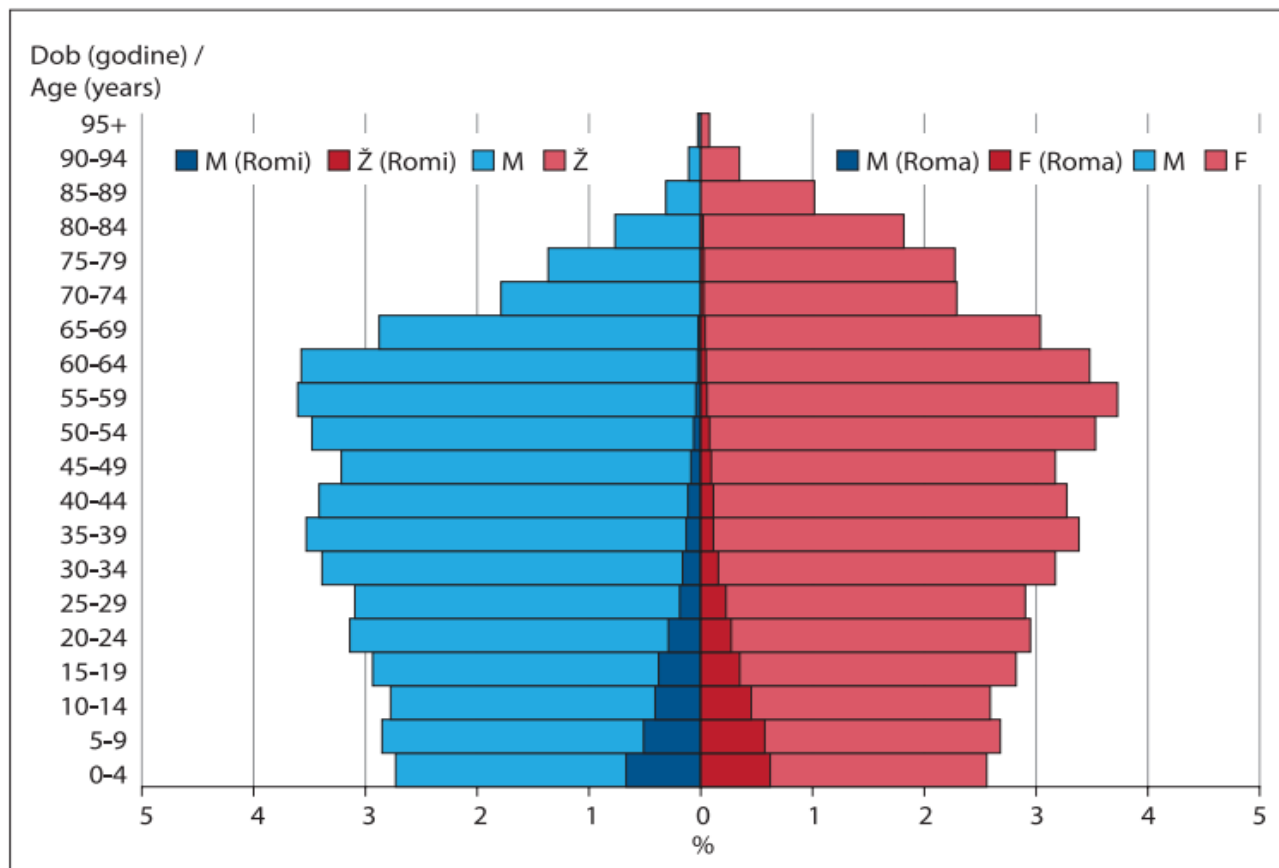
¹⁶ Zbirka - Međimurje u Domovinskom ratu

Tab. 4. Broj Roma u Međimurju prema popisima stanovništva od 1931. do 2011. godine

1931.	1948.	1953.	1971.	1981.	1991.	2001.	2011.
163	1	18	198	1341	1920	2887	5107

Izvor: Autor prema podacima Babić i Škiljan, 2014.

Romi su narod s najvećim stopama fertiliteta na svijetu, a to se vidi (tab. 4) i na primjeru međimurskih Roma. Njihov broj se u samo deset godina (2001. – 2011.) udvostručio. U tablici primjećujemo anomaliju odmah nakon 1931. godine, naime marionetska fašistička država Sila osovina, zloglasna NDH, počela je 1941. godine provoditi genocid nad svim nacionalnim manjinama, uključujući i Rome (Hrvatska Enciklopedija-NDH). Nakon krvavog genocida u 2. svjetskom ratu, ostao je samo jedan pripadnik Roma u Međimurju. Nagli uzlet romske populacije se događa nakon 1991. godine demokratizacijom društva i povećanjem opće tolerancije, uz tradicionalni visoki fertilitet Roma (Škiljan i Babić, 2014).

Sl. 18. Procijenjena dobno-spolna struktura romskoga unutar ukupnog stanovništva Međimurske županije 2018. godine

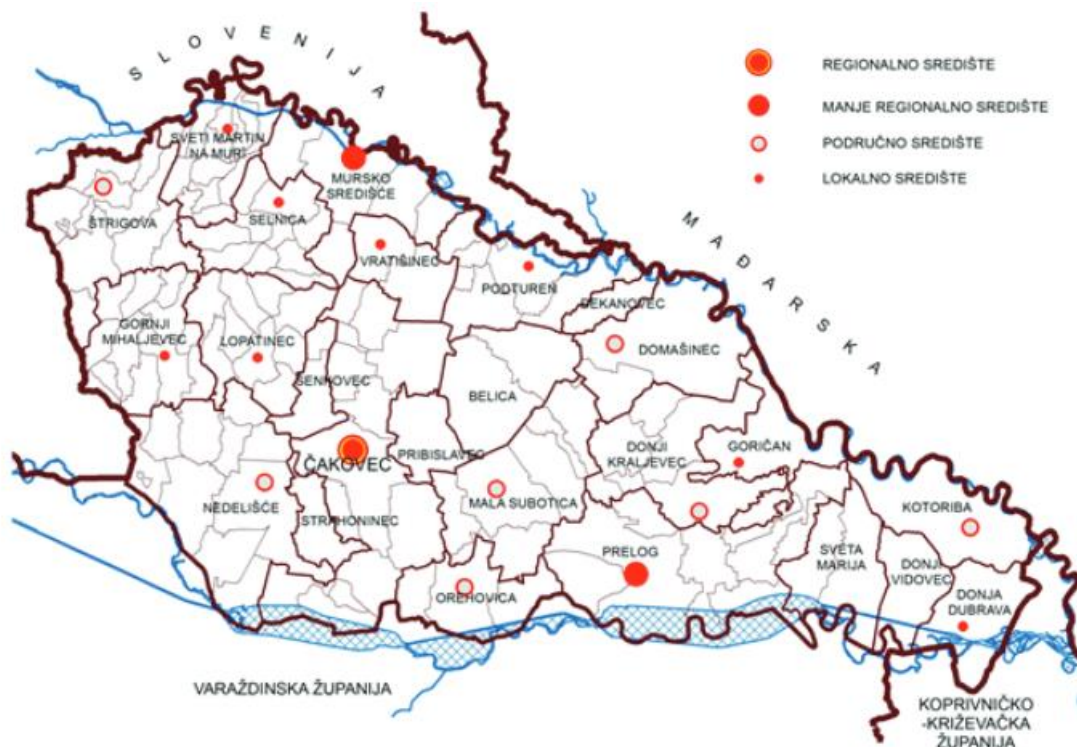
Izvor: Belić i Šlezak, 2018

Zbog visokog fertiliteta, dobno-spolna struktura (sl. 18) Roma ima progresivni tip, gdje prevladava mlado stanovništvo. Iako postoje razni zakoni o zaštiti nacionalnih manjina, Romi su vrlo marginalizirani i postoje razni stereotipi o njima. Škiljan i Babić (2014.) navode kako je rasna pripadnost temelj za svaku drugu vrstu diskriminacije prema njima. Osim rasne pripadnosti, Romi su „drugačiji“ zbog govornog jezika, njihove povijesti, osjećaja identiteta ali i geografskog okruženja u kojima Romi žive (Šlezak i Belić, 2018). Povrh svega toga njihovi običaji također igraju veliku ulogu, naime rani ulazak u brak i roditeljstvo, te izostanak srednjoškolskog i više obrazovanja romske populacije utječe na reduciranu adolescenciju i mladost. Samim time ne sudjeluju u adolescentskoj subkulturi koja je zapravo „stepenica“ prema preuzimanju društvenih uloga (Šućur, 2000). Smanjeno trajanje školovanja među Romima uzrokuje i probleme sa zaposlenjem. Vijeće Europe procjenjuje da je samo 6,5 % od 40 000 Roma u RH zaposleno (Škiljan i Babić, 2014). Zbog ogromne nezaposlenosti, Romi su skloniji kriminalu: „*Službena policijska statistika navodi da je lani (2018.) na području Međimurske županije počinjeno ukupno 389 teških krađa, od kojih je razriješeno njih 96, odnosno tek četvrtina. A u toj razriješenoj četvrtini slučajeva, od 96 otkrivenih počinitelja njih 76 su Romi.*“ (Faktograf prema podacima PU Međimurska - URL 8), a ta sklonost kriminalu malog broja romske zajednice dodatno marginalizira njihov položaj. Nažalost, Romi se nalaze u „začaranom krugu“ u kojem su siromašni zbog nezaposlenosti, nezaposleni zbog manjka školovanja i diskriminacije, diskriminirani zbog rasne pripadnosti i sudjelovanja u kriminalu, dok opet sudjeluju u kriminalu jer nemaju drugih izvora prihoda. S druge strane, Romi su u gradovima jasno izdvojeni i prostorno izolirani, a samim time ne postoji nikakav kontakt (ili vrlo slab) romskih zajednica s ne romskom okolinom te su tu također pojavljuje „začarani krug“; jer život u takvim segregiranim i getoiziranim zajednicama samo pojačava njihovu društvenu marginalizaciju, stereotipizaciju i slično (Šućur, 2000). Iz takvog začaranog kruga moguće je izaći samo ako poraste tolerantnost s obje strane, izobrazbom (školovanjem) romske zajednice i smanjenjem diskriminacije prema Romima.

5.3. Naselja

Kao što je već ranije spomenuto, području Međimurja se nalaze tri upravna grada, 22 općine i 131 naselje. Najveći upravni grad je Čakovec (27 104 stan.), a zatim slijede Prelog (7815 stan.) i Mursko Središće (6307 stan.). Prema *Programu prostornog uređenja Republike Hrvatske* u kojem se utvrđuje hijerarhija središnjih naselja, naselja u Međimurju su podijeljena u tri tipa: regionalno središte, područno središte i lokalno središte, međutim zbog postizanja uravnoteženog razvoja Međimurja, program je modificiran te se sustav središnjih naselja razlikuje od onog u Programu prostornog uređenja RH i tako dobivamo podjelu na:

1. regionalno središte – Čakovec
2. manja regionalna središta – Prelog, Mursko Središće
3. područna središta – Kotoriba, Donji Kraljevec, Domašinec, Nedelišće, Štrigova
4. lokalna središta – sva ostala općinska središta (Službeni glasnik Međimurske Županije, 2014.)

Sl. 19. Sustav središnjih naselja Međimurske županije

Izvor: Službeni glasnik Međimurske županije, 2014.

Naselja su u Međimurju zonalno raspoređena, što je posljedica prirodno-geografskih obilježja prostora, tako je Gornje Međimurje koje je na višim nadmorskim visinama slabije naseljeno, dok se u Donjem Međimurju nalazi čak 2/3 svih međimurskih naselja i otprilike 80 % stanovništva (Laci, 1979). Dakle u Gornjem Međimurju prevladavaju manja, raštrkana (disperzna) naselja, dok u Donjem Međimurju prevladavaju nešto veća i grupirana naselja te je općenito gušća mreža centralnih naselja (Laci, 1979). Iako Donje Međimurje diže prosjek regije što se tiče veličine naselja, u Međimurju i dalje prevladavaju manja naselja, naime 1981. godine je čak 75 % naselja imalo manje od 1000 stanovnika, dok je samo Čakovec imao više od 5000 stanovnika. Najveći broj naselja (35 %) imalo je između 200 i 500 žitelja (Laci, 1982). Indeks razvijenosti¹⁷, koji je jedan od najvažnijih pokazatelja o ukupnom stupnju razvijenosti jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, iznosi samo 69,65 %, što Međimurje čini tek 11. županijom u RH, dok su na regionalnom planu samo Čakovec i Šenkovec iznad 100 % (Službeni glasnik Međimurske Županije, 2014.).

5.4. Gospodarstvo

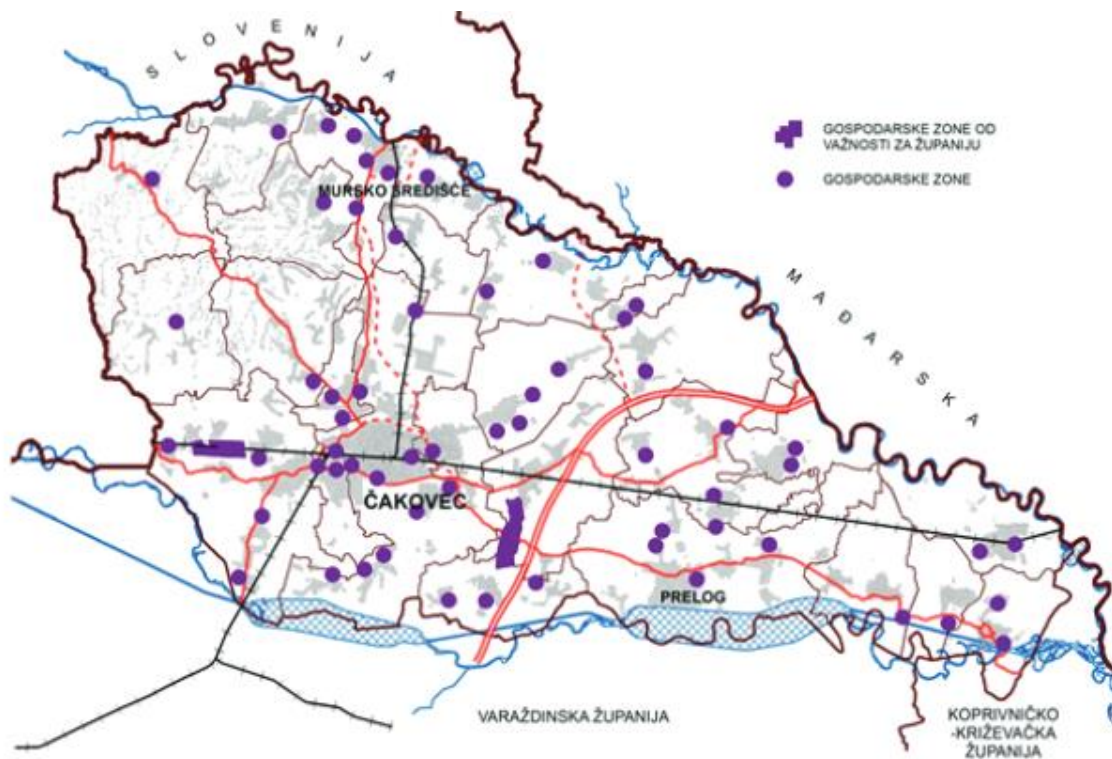
Gospodarstvo regije strukturirano je pod velikim utjecajem prirodno-geografskih obilježja regije, što je i logično, naime najzastupljenija gospodarstva su poljoprivreda zbog plodnih tala, građevinarstvo zbog ogromne količine pijeska i šljunka, ali i energetika zbog hidroelektrana na rijeci Dravi. U narednih nekoliko odlomaka bit će prikazano kako žitelji Međimurja iskorištavaju prirodne potencijale regije, kakva je zaposlenost, udio gospodarstva po sektorima i slično. Prosječna mjesečna plaća 2019. godine iznosila je je 5092 kuna što je 5,6 % više u odnosu na 2018. godinu, ali 12,4 % manje od prosjeka na razini zaposlenih kod poduzetnika u RH u 2019. godini koja iznosi 5815 kuna (FINA¹⁸ - Rezultati poduzetnika Međimurske županije u 2019. godini). Ukupna nezaposlenost je relativno mala i 2018. godine je bilo 2446 nezaposlenih (HGK¹⁹ - Gospodarstvo županije). U rasponu od 2015. do 2019. godine, međimurski su poduzetnici povećali neto dobit za 100 %, uvoz za 30 % i izvoz za 35 %. U apsolutnim brojkama, Međimurje je u 2019. godini ostvarilo od ukupnih prihoda čak 16,3 milijardi kuna (rast od 8,6 %), te ukupnog rashoda od 15,5 milijardi kuna (rast od 8,6 %). Trgovinski saldo je također pozitivan i iznosi 2,6 milijardi kuna za 2019. godinu (FINA). U

¹⁷ Izračunava se općim kretanjem stanovništva, stopom nezaposlenosti, stopom obrazovanja, dohotkom po zaposleniku i proračunskim prihodima samouprava.

¹⁸ Financijska agencija

¹⁹ Hrvatska gospodarska komora

Međimurju je 2019. godine bilo ukupno 3498 poduzetnika, kod kojih je bilo 28 549 zaposlenih, što nam daje prosjek od 8,1 radnika na jednog poduzetnika. Najviše se robe prodalo u Europsku uniju (Njemačku, Italiju, Austriju), a ujedno se od tamo najviše uvozi (HGK).

Sl. 20. Gospodarske zone u Međimurskoj županiji

Izvor: Službeni glasnik Međimurske županije, 2014.

Kako bi se privukli potencijalni ulagači, potrebne su gospodarske zone. Do 2014. godine bilo ih je izgrađeno 64, međutim samo polovica gospodarskih zona je imala izrađen i donesen Detaljni plan uređenja ili Urbanistički plan uređenja. Potrebno je naglasiti kako nije došlo do realizacije gospodarskih zona od važnosti za županiju (sl. 20) zbog raznih faktora (Službeni glasnik Međimurske Županije, 2014.).

5.4.1. Primarni sektor

Prema Mariu Vlašiću (Međimurske novine – URL 9), diplomiranom inženjeru šumarstva, Međimurje je bogato šumama, naime šume u Međimurju se prostiru na 7710 hektara regije, dok je ukupna drvena zaliha veća od dva milijuna kubika. Međutim većina šuma je u privatnom vlasništvu, što je specifično jer je na području RH čak 73 % šuma državno. Upravo zbog tih

privatnih, manjih i rascjepkanih posjeda, bilo kakvo gospodarenje šumama nije isplativo. Unatoč tome, u 2014. godini je u Međimurju poslovalo 68 poduzeća što čini udio od 4,38 % svih poduzeća koja posluju u RH u drвноj industriji (Razvojna strategija Međimurske županije do 2020.). S druge strane, poljoprivreda je najvažnija privatna djelatnost zbog višestoljetne orijentiranosti međimorskog čovjeka na ovu aktivnost. Prema ARKOD-u²⁰, 31. 12. 2019. godine, međimorske se parcele prostiru na čak 30 000 hektara regije, što je blizu polovici sveukupne veličine Međimurja, dok je broj parcela nešto manji od 60 000. Iz ovakvih podatka je vidljivo kako je prosječna veličina parcele pola hektara, što je za četiri puta manje od prosjeka RH koji iznosi 1,9 hektara (Grahovac, 2006). Godine 2019. bilo je daleko najviše oranica (26,445 ha²¹), zatim livada (1,491 ha), voćnjaka (1,109 ha) i vinograda (490 ha) (ARKOD).

Tab. 5. Poljoprivredna gospodarstva i korišteno poljoprivredno zemljište 2013. godine

	BROJ GOSPODARSTAVA	POVRŠINA (HA)
0 - 1	1041	483,05
1 - 3	1634	3120,45
3 - 5	806	3105,93
5 - 10	544	3768,94
10 - 20	258	3581,74
20 - 50	184	5585,22
Iznad 50 ha	80	10050,57
Bez zemljišta	2111	-
UKUPNO	6658	29895,90

Izvor: Službeni glasnik Međimurske Županije, 2014.

Broj gospodarstva je 2013. godine iznosio 6658 (tab. 5), tako da možemo i izračunati prosjek parcela po gospodarstvu, koji bi prema ovim podacima iznosio oko devet parcela po gospodarstvu. Najviše gospodarstva ima površinu između 1 i 3 ha, dok najmanje gospodarstva ima zemljište veće od 50 ha, međutim takva gospodarstva imaju najveću površinu zemljišta. Jedna od najvažnijih kultura je definitivno krumpir, naime Međimurje je najveći proizvođač konzumnog krumpira u Hrvatskoj (Jukopila, 2017). Jukopila (2017.) također navodi zanimljiv način distribucije tog krumpira gdje prodavači idu, najčešće kombijem, ulicom i prilikom vožnje izvikuju „kalamper!“, u prijevodu krumpir. Koliko je krumpir važan u Međimurju govori i činjenica da je izgrađen spomenik tom povrću u općini Belica (sl. 21).

²⁰ Nacionalni sustav identifikacije zemljišnih parcela i evidencija uporabe poljoprivrednog zemljišta u Republici Hrvatskoj

²¹ Hektara

Sl. 21. Spomenik krumpiru u općini Belica

Izvor: URL 10

Osim krumpira, važan je uzgoj jabuka koji iznosi 25 % ukupne hrvatske proizvodnje (Strategija ruralnog razvoja Međimurske županije, 2015.), zatim proizvodnja vina koja vuče tradiciju još iz antike (Jukopila, 2017), kukuruz i kozarstvo. Unatoč svemu tome, samo 5 % međimorskog zaposlenog stanovništva radi u primarnom sektoru (DZS).

5.4.2. Sekundarni sektor

Najvažnija grana sekundarnog sektora u Međimurju je prerađivačka industrija (proizvodnja lijevanog željeza, metalne konstrukcije, ambalaže, razni alati, industrijska oprema i slično) u kojoj je bilo zaposleno čak 15 000 ljudi 2018. godine, od ukupno 34 000 zaposlenih. (Gospodarski profil Međimurja). Zatim slijedi građevinarstvo sa 3000 zaposlenih, dok je rudarstvo koje je izuzetno važno za Međimurje kroz 20. stoljeće spalo svega na osam ljudi (samo jedan u 2014. godini) u 2018. godini (Gospodarski profil Međimurja). Naime, ugljenokopi u Međimurju su tada bili jedni od najvećih proizvođača ugljena Hrvatske u sklopu bivših država

(Mesarić i Buzjak, 2019). Sudeći po navedenim podacima, u sekundarnom sektoru 2018. godine je radilo nešto manje od 60% ukupnog broja zaposlenih.

5.4.3. Tercijarni sektor

Od ukupno 2417 tvrtka u Međimurju 2014. godine, trgovinom su se bavile njih 579, što je čak više i od ukupnog broja tvrtka prerađivačke industrije. Međutim udio stanovništva u ukupnom broju zaposlenih je samo 12 % u ovoj grani gospodarstva. U djelatnostima pružanja smještaja te usluge hrane, sudjeluje nešto više od 3 % zaposlenog stanovništva, dok u komunikacijama, znanstvenim djelatnostima i ostalim uslužnim djelatnostima sudjeluje oko 8 % stanovništva, što nam daje postotak od otprilike 23 % zaposlenih u tercijarnom sektoru. (Gospodarski profil Međimurja).

Tab. 6. Dolasci i noćenja turista u Međimurju po mjesecima, 2019. godine

Mjeseci	Dolasci turista	Noćenja turista	Prosječan broj noćenja po dolasku
Siječanj	5884	13682	2,3
Veljača	5035	11973	2,4
Ožujak	5266	10934	2,1
Travanj	6336	13631	2,2
Svibanj	6259	12545	2,0
Lipanj	7596	16927	2,2
Srpanj	8979	29430	3,3
Kolovoz	10136	32188	3,2
Rujan	6183	13476	2,2
Listopad	7382	15588	2,1
Studen	7488	13049	2,0
Prosinac	6400	13499	2,1

Izvor: Autor prema DZS

Najveći broj turista u Međimurje dolazi sredinom ljeta te se noćenja poklapaju s dolascima, što nije iznenađujuće, međutim zanimljivo je kako je kroz cijelu godinu približan prosječan broj noćenja koji varira maksimalno za 1,3 noći. Također zanimljivo je kako je Međimurje jedna od malobrojnih panonsko-peripanonskih županija u koje dolazi više stranih nego domaćih turista. Međimurje je 2019. godine imalo 81 924 dolazaka, što ga čini 13. najposjećenijom županijom u RH i 196 922 noćenja, te je i na ovoj ljestvici 13. županija u RH (DMZ). U 2015. godini je najviše turista došlo iz Njemačke (23,9 %), Slovenije (10,1 %), Austrije (9 %), Italije (7,3 %), Češke (7,3 %), Poljske (6,6 %), Slovačke (3,9 %), Mađarske (3,4 %), Francuske (2,6 %) (Razvojna strategija Međimurske županije do 2020.). Razlog relativno dobre turističke

posjećenosti su toplice Sveti Martin na Muri i sam grad Čakovec. Broj soba, apartmana i mjesta za kampiranje koje se nalaze u Međimurju je 309 (Čakovec 200, Sveti Martin na Muri 309), dok je ležajeva 1580 (Čakovec 488, Sveti Martin na Muri 714). Moharić (2018.) piše kako je turizam je uz poljoprivredu i poduzetništvo postao prepoznat kao „treći ključni sektor za razvoj Međimurja“. Osim termalnih izvora, sve više rastu seoski, ciklo i gastronomski (vinske ceste) turizam. Od manifestacija potrebno je spomenuti *Porcijunkulovo*, *Vincekov pohod* i *Spust međimurskih lađa* (sl. 22) u kojem pedesetak drvenih tradicijskih čamaca kreće od Bad Radkersburga u Austriji i kroz Sloveniju plovi do Svetog Martina na Muri.

Sl. 22. Spust međimurskih lađa

Izvor: URL 11

6. Povijesni razvoj

Uz već opisana prirodno-geografska obilježja, potrebno je sagledati povijest nekog kraja kako bismo u potpunosti razumjeli neke današnje procese, zbivanja, kretanje stanovništva i slično. Konkretno na primjeru Međimurja, povijesni kontekst je nužan upravo zato kako bi se utvrdio „identitet“ regije. Naime Međimurje je kroz tisućljeća naseljene povijesti prolazilo veoma burna razdoblja, ratove, promjene granica, promjena kulture, ali i odvojenosti regije od Hrvatske kroz trenutke u povijesti.

6.1. Prapovijest

Prirodna osnova međimurske regije činila je Međimurje veoma poželjnom destinacijom još u prapovijesti. Iako su korita glavne dvije rijeke, Drave i Mure²² tada bila nešto drugačija, u regiji je bilo obilje vode koja je jedan od najvažnijih faktora doseljavanja stanovništva. Osim što je bilo vode u dovoljnim količinama, voda je bila vrlo kvalitetna jer je dolazila iz susjednih ledenjaka na Alpama, udaljenih samo nekoliko stotina kilometara (sl. 23).

Sl. 23. Procjena alpskog leda tijekom zadnjeg ledenog doba

Izvor: URL 12

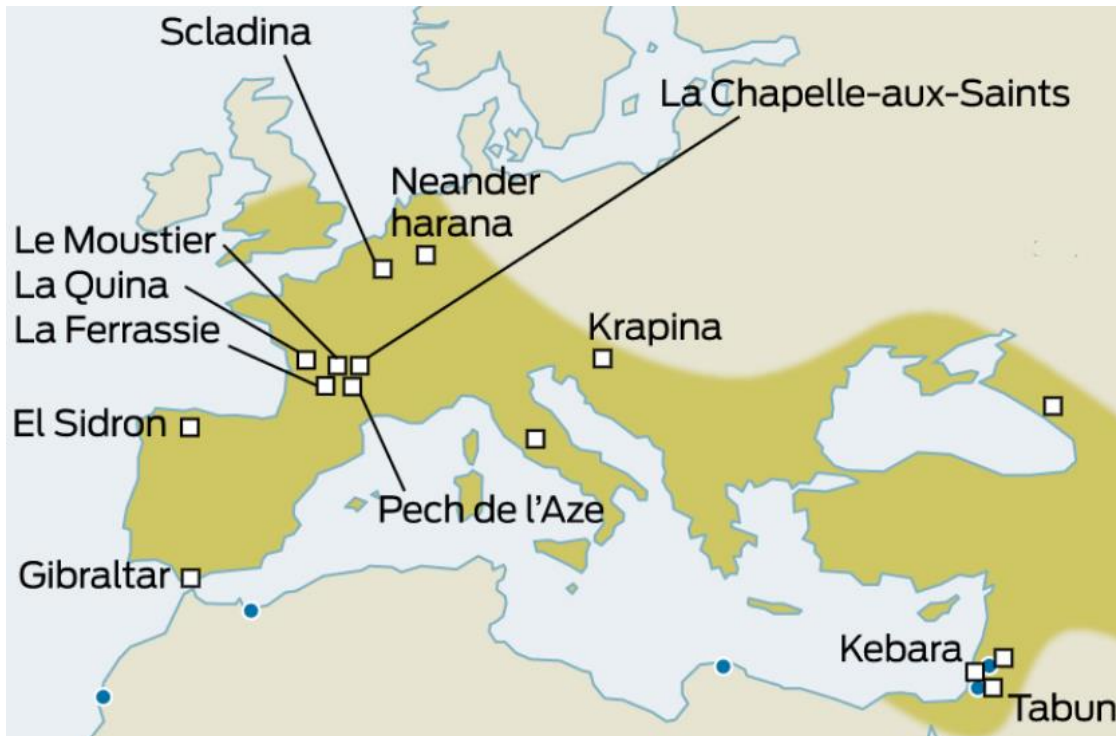
Osim vode, prapovijesne ljude privukle su naplavne nizine koje su spomenute rijeke oblikovale. Te su nizine bile veoma plodne pa su imale ogromnu ulogu prilikom transformacije iz

²² Nastale recesijom Panonskog mora prije otprilike 600.000 godina (Heršak, 1990).

nomadskog u sjedilački način života ranih ljudi. Život u naplavnim nizinama često su ugrožavale poplave. Poplave su tada bile posebice opasne jer su bile nepredvidive, a tadašnja tehnologija nije znala za regulaciju te nije bilo nasipa. Iz tog su razloga ondašnji ljudi naseljavali područja na višim nadmorskim visinama. Takva su područja današnje Međimurske gorice koje su tada ljudima pružale zaštitu od navedene nepogode. Uz obilje vode, plodno tlo i zaštitu od poplava, stanovnici ovog kraja imali su relativno povoljnu klimu za ondašnja vremena jer se ledenjaci nisu približili regiji, čak ni na vrhuncu zadnjeg ledenog doba prije 18 000 godina (Barišić, 2009) dovoljno da bi uzrokovali egzodus stanovništva. Laci (1982.) navodi kako su obronci spomenutih gorica bili pošumljeni te su pružali dodatnu zaštitu prastanovnicima ovog kraja, dok Heršak i Šimunko (1990.) govore o prisutnim vrstama drveća: hrast lužnjak, hrast kitnjak, grab, crna i bijela joha, crna i bijela topola, vrba te bukva. Ako uzmemo u obzir da većina spomenutih drveća ima plodove, posebice hrast lužnjak i kitnjak, možemo zaključiti da je bilo i dovoljno životinja koje su prastanovnici ovih krajeva lovili. Nažalost, za prapovijesno razdoblje nisu provedena nikakva sustavna istraživanja (Jukopila, 2017), stoga se povjesničari oslanjaju na materijalne izvora toga kraja, ali i okolnih krajeva poput Hušnjakovog u Krapini. Teško je znati sa sigurnošću, no procjenjuje se da je pračovjek stigao u međimursku regiju u srednjem paleolitu²³ (Heršak i Šimunko, 1990), što bi odgovaralo razdoblju musterijanske kulture²⁴ (Karavanić i Janković 2006). Ovakva teza se podudara sa ostalim nalazištima pračovjeka u blizini Međimurja, naime postoji čak četiri nalazišta unutar pedesetak kilometara od Međimurja: Novi Golubovec, Punikve, Vindija i već spomenuto Hušnjakovo, gdje su ostaci pračovjeka neandertalca stari čak 130 000 godina (Karavanić i Janković 2006). Na slici 24. možemo vidjeti kako je prostor Međimurja predstavljao granicu musterijanske kulture, dok se iza te granice razvila Szeletska kultura koja se prostirala na području današnje Mađarske i Slovačke prije otprilike 40 000 godina (Živković, 2019).

²³ Paleolitik – starije kameno doba

²⁴ Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje preporučuje naziv „musterska kultura“

Sl. 24. Rasprostranjenost neandertalaca tijekom musterijanske kulture

Izvor: URL 13

Mezolitik, odnosno srednje kameno doba nije ostavilo nikakvih značajnijih tragova (Bunjac i dr., 2003), međutim kako nije bilo sustavnih arheoloških istraživanja, ne znači da se neće nešto otkriti u bližoj budućnosti. Nakon mezolitika slijedi neolitik²⁵ i poznata neolitička revolucija kada se čovjek prebacuje na sjedilački način života, gradi nastambe poput zemunica pod zemljom i sojenica nad vodom, počinje se baviti poljodjelstvom te počinje izrađivati kamene alate (sl. 25) ali i keramičko posuđe (Vujatović, 2011). Naselja neolitskog međimurskog čovjeka zabilježena su na već spomenutim dobro zaštićenim područjima Međimurskih gorica i na povišenim aluvijalnim terasama. Iako je i ovo doba slabo istraživano, po nađenim alatima (sl. 25) možemo ustanoviti da su žitelji neolitskog Međimurja bili pretežno ratari i stočari (Bunjac i dr., 2003).

²⁵ Mlađe kameno doba (6000 g. pr. Kr – 3500 g. pr. Kr)

Sl. 25. Oružje i oruđe neolitika

Izvor: Muzej Međimurja Čakovec

Sa eneolitikom²⁶ koji traje između 3500. g. pr. Kr. i 2000. g. pr. Kr. počinje metalno doba u kojem se život uvelike promijenio u odnosu na kameno doba. U bakrenom dobu nastaju patrijarhalne i plemenske zajednice, razvijaju se obredi pokapanja preminulih, usavršavaju se alati, oružja i slično (Hrvatska enciklopedija – Bakreno doba). U eneoliku dolazi do masovnih migracija stanovništva te polako nestaju neolitičke kulture, naime novo stanovništvo se asimilira sa starosjediocima i nastaju nove kulture poput lasinjske kulture, a najbolji primjer te kulture u Međimurju je arheološko nalazište kod današnjeg Goričana gdje su pronađeni brojni alati i posude, cijela zemunica duga 6 metara, široka 3 metara i duboka 1,5 metara, ali i ulomci keramike koji su bili ukrašeni „kapljastim ubadanjem“, tehnikom koja je bila karakteristična za lasinjsku kulturu (Bunjac i dr., 2003). Završetkom bakrenog doba oko 2000. g. pr. Kr. počinje brončano doba kada čovjek počinje miješati bakar i kositar kako bi dobio broncu, a samim time se prvi puta javlja i metalurgija. Migracije ni u ovom razdoblju nisu stale, razvijaju se nove kulture i etičke skupine a samim time nastaje ilirsko-panonski krug (Jukopila, 2017) koji će obuhvaćati te kulture i etičke skupine na području današnje RH. U već spomenutom višeslojnom naselju kod Goričana koje je trajalo i kroz brončano doba su nađeni ulomci keramike sa

²⁶ Bakreno doba

vrpčastim nizovima koji su pripadali novonastaloj litzenskoj kulturi (Bunjac i dr., 2003). Sredinom brončanog doba, s prijelaza 14. st. pr. Kr. u 13. st. pr. Kr. javlja se kultura polja sa žarama koja će karakterizirati brončano doba a specifična je po spaljivanju preminulih i stavljanjem njihovog pepela u urnu ili žaru (Laci, 1982). Iz tog razloga nastaju prostrane nekropole, a pojavljuju se i kulturni (religijski) simboli poput Sunčeva kruga (Bunjac i dr., 2003). Bunjac i dr. (2003.) također pišu kako je većina arheoloških materijala iz ovog razdoblja posve slučajno nađena te nam tako nalazišta u Paklenici i Belici uvelike daju sliku tadašnjeg života. Laci (1982.) piše kako su tamo su na primjer pronađeni alati, nakit, ali i veliki udio oružja (sjekire, noževi ali i mačevi, srpovi, vrhovi koplja) što bi moglo značiti da je brončano doba bilo poprilično burno razdoblje. Brončano doba završava oko 700-te godine pr. Kr. kada počinje zadnje tehnološko i kulturno razdoblje prapovijesti – željezno doba. Proizvodnja željeza započela je u Anadoliji te se migracijama preselila prema Europi. Željezno doba dijeli se na starije ili halštatsku kulturu i na mlađe, odnosno latensku kulturu (Hrvatska enciklopedija – željezno doba). Željezno doba je posebice specifično jer se tada posebno počinje naglašavati društveno raslojavanje s osobitom istaknutom ulogom ratnika i trgovaca zbog sve veće proizvodnje vrijednih metala i kontrole trgovine, što je prepoznato prema grobovima (AMZ²⁷ – željezno doba). U starijem željeznom dobu se na području RH razvila Grupa Martijanec-Kaptol u sklopu halštatske kulture koja je bila prisutna u Podravini, zapadnoj Slavoniji i Međimurju. Grupa Martijanec-Kaptol nasljeđuje pogrebne rituale kulture polja sa žarama, no tu se počinju raditi tumuli, odnosno humci nasuti zemljom (AMZ – željezno doba). Tumula je u Međimurju zaista mnogo te su takvi humci nađeni i istraženi u Goričanu, Hodošanu, Čehovcu, Čukovcu, u Donjem Mihaljevcu i Dvorišću-Turišću, međutim njihov sadržaj nije sačuvan u netaknutom stanju te se smatra kako su navedeni tumuli bili opljačkani odmah po gradnji (Bunjac i dr., 2003) U grupi Martijanec-Kaptol se po prvi puta pojavljuju askosi (sl. 26), kulturne posude s životinjama koje su posebno bile raširene na grčkom kopnu u egejskim kulturama (Hrvatska enciklopedija – Askos)

²⁷ Arheološki Muzej Zagreb

Sl. 26. Askos iz Goričana

Izvor: Muzej Međimurja Čakovec

Osim askosa pronađene su šarene keramičke posude i posude s različitim motivima (sl. 28)

Sl. 27. Posuda iz Dvorišća-Turišća

Izvor: Muzej Međimurja Čakovec

Halštatska se kultura pod utjecajima Sredozemlja u 5. stoljeću transformira u latensku kulturu, čiji su nositelji bili Kelti (Laci, 1982). Osim Kelta, moguće je da su sjeverne krajeve današnje Hrvatske, posjećivali i Skiti, Sarmati i Jazigi (Heršak i Nikšić, 2007). Kako su potonji narodi iranskog porijekla, činjenica da su posjećivali područje današnje sjeverne Hrvatske išla je u prilog iranskoj teoriji o podrijetlu Hrvata, međutim kako su ti narodi nestali nakon provale Huna i Gota u 3. i 4. stoljeću, taj narativ ne može biti točan. Kelti su, koji su zaista stanovali na području današnje Hrvatske, donijeli brojne inovacije na ove prostore, počevši od gradnje naselja na povišenim područjima, zaštite istih naselja nasipima i vodenim kanalima, preko ratne opreme koja se sastojala od željeznih mačeva, kaciga i oklopa pa sve do kovanja novca koji je najčešće imao motiv konja (Bunjac i dr., 2003). Iako postoji nekoliko istraženih lokaliteta iz željeznog doba poput onih u Domašincu, Turčišću i Hodošanu, još je uvijek nedovoljno podataka i nepoznanica kako bi se u potpunosti otkrilo o životu stanovnika Međimurja u željeznom dobu, no zahvaljujući Rimljanima imamo i pisane zapise kao što su postojanje jedne zajednice Kelta na ovim prostorima – Tauriska (AMZ – željezno doba).

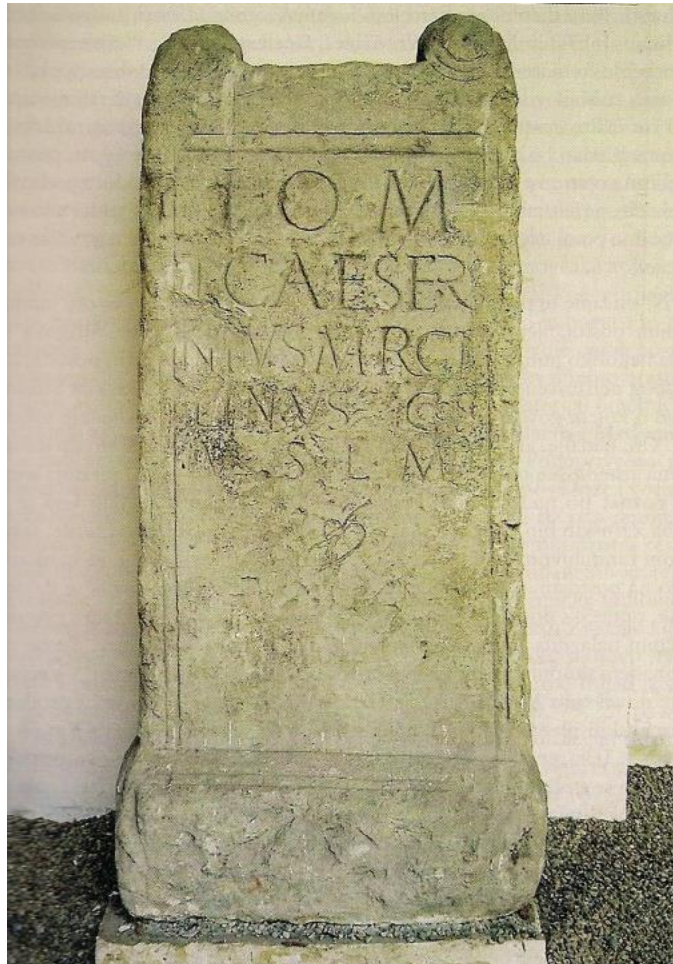
6.2. Antika

Rimski utjecaji u području današnjeg Međimurja bili su prisutni još u željeznom dobu zbog njihove raširene trgovine, no tek rimskim osvajanjem počinje razdoblje antike na ovim prostorima. Oktavijan, koji će kasnije postati car August, počinje osvajanje Panonije 35. g. pr. Kr., a trijumfira 14. g. pr. Kr. kada osvaja Sirmijum, odnosno Srijemsku Mitrovicu (Encyclopedia Britannica – Pannonia). Konkretno za prostore Međimurja, iznimno je važno osvajanje Poetovije (Ptuja) jer će tom gradu gravitirati cijelo područje Međimurja. Car Tiberije vodi kampanje između 13. g. pr. Kr. i 9. g. pr. Kr. u kojima pobjeđuje Panonce te uvrštava prostore Međimurja u provinciju (Gornji) Ilirik koja će se u 9. godini podijeliti na dvije klasične provincije – Dalmaciju i Panoniju, a potonja dodatno na Gornju (Superior) u koju će biti smješteno Međimurje i Donju (Inferior) (Goldstein i dr., 2002). Analizom raznih antičkih geografa i povjesničara poput Strabona i Plinija Starijeg, hrvatski klasični filolog i indoeuropeist Antun Mayer probao je pomoću imena plemena objasniti lokacije Jasa, Serapilla i Serreta (Bunjac i dr., 2003). Serapilla poistovjećuje sa stanovnicima močvarnih krajeva oko Rogaške Slatine, međutim zbog karakteristika Drave te pogotovo Mure, Serapilli su mogli biti nastanjeni na ovim područjima. Osim Serapilla spominje i Serrete, ilirsko-keltsko pleme koje naziva Riječanima jer su stanovali uz rijeke, dakle uz Muru i Dravu. Pretpostavlja se da su ta plemena

pokorena diplomacijom, a ne ratnim putem (HPP²⁸ - Faze osvajanja Panonije i oblici romanizacije) te se već u 2. stoljeću više ne spominju u spisima starogrčkog matematičara i geografa Ptolemeja, što bi značilo da su plemena u potpunosti romanizirana, što je vidljivo i po brojnim nekropolama iz 1. i 2. stoljeća. Takva romanizacija plemena je bila vrlo česta, naime u 1. stoljeću tijekom pacifikacije Rimskog Carstva dolazi do mirnih razdoblja (Pax Romana) gdje autohtono stanovništvo pokorenih područja mirnim putem poprima rimsku kulturu, ali sa mogućnošću čuvanja svoje kulture (HPP - Faze osvajanja Panonije i oblici romanizacije). Ceste su omogućile brzu romanizaciju stanovništva u pokorenim područjima, naposljetku tako se najlakše moglo kontrolirati stanovništvo brzim dolaskom vojske, ali ceste unaprjeđuju trgovinu i ubrzavaju kolanje informacija. Prema povijesnim izvorima Rimljani uistinu grade ceste na ovim područjima i za sad je poznat jedan rimski pravac koji je bio dio čuvenog Jantarskog puta koji je spajao Baltik i Mediteran, no konkretno taj je pravac spajao Akvileju sa dunavskim limesom (Marciuš, 2015). Ogranak tog pravca išao je kroz Halicanum za kojeg se danas smatra da je Sveti Martin na Muri, a ostatke ceste vidimo i u Železnoj Gori i Prhovcu južno i u Brezovici zapadno od Sv. Martina na Muri. Osim spomenute ceste, kroz Međimurje je išao pravac Ptuj-Budimpešta (Aquincum) te južno od Drave pravac Ptuj-Osijek (Mursa), dakle Međimurje se može smatrati izuzetno prometnim područjem u antici (Bunjac i dr., 2003). Zbog blizine rijeke Mure i sigurnosti njenog prolaska, Sv. Martin na Muri bio je strateški vrlo važno naselje za tadašnje Rimljane, a reljef na kojem je bilo izgrađeno idealan je za podizanje klasičnog četverokutnog rimskog grada (urbs quadrata) sa pravilnom mrežom ulica (via cardo i decumanus), samim time u Sv. Martinu na Muri nađeni su brojni ostaci iz antike, kao na primjer kameni žrtvenik bogu Jupiteru (sl. 28), opeke i crijepovi, razni dijelovi keramike i slično (Jukopila, 2017). Ostala područja Međimurja živjela su u takozvanim domorodačkim zajednicama gdje bi se isticale villae rustice, izvangradski kompleksi stambenih i gospodarskih zgrada, a neka od takvih naselja nalazila su se u današnjem Prelogu, Goričanu, Preseki... Bunjac i dr. (2003.) pišu kako svi ti dokazi, ali i oni pojedinačni (kacige, keramika, novac, brončani kip Herkula) koji nisu navedeni predstavljaju ogroman rimski utjecaj, ali da je i mnogo rođenih Rimljana živjelo na ovim prostorima. Stanovnici su najviše uzgajali žito, ali su se bavili i vinogradarstvom koje je bilo toliko kvalitetno da su se međimurska vina prema Pliniju Starijem prodavala i u samom Rimu

²⁸ Hrvatski povijesni portal

(Kalšan, 1993). Provalom Huna i Gota, a zatim i cijelom seobom naroda uništava se antički kontinuitet naseljenosti.

Sl. 28. Kameni žrtvenik boga Jupitera

Izvor: Muzej Međimurja Čakovec

6.3. Srednji vijek

Prema hrvatskoj nacionalnoj historiografiji srednji vijek počinje naseljavanjem Hrvata na ove prostore u 7. stoljeću, međutim za potrebe ovog rada koristit će se klasična periodizacija srednjeg vijeka koji počinje padom Rima 476. godine kako bi se ispunila praznina od čak dva stoljeća između pada Rima i dolaska Hrvata. Huni i Goti već u 4. stoljeću provaljuju na prostore međuriječja (Save i Drave), a u 5. stoljeću osnivaju svoje državice. Nakon njih na prostore zapadne Panonije dolaze Langobardi, koji dobivaju to područje za zahvalu u sudjelovanju u ratu od Bizantskog cara Justinijana (Goldstein i dr., 2002). Nakon njihovog odlaska 568. godine u

Italiju, Avari sa svojim podčinjenim Slavenima postaju gospodari cijele Panonije i osnivaju Avarski kaganat, no Slaveni se vrlo brzo odvajaju od Avara i počinju vladati samostalno (Hrvatska enciklopedija – Avari). Bizantski car Konstantin VII. Porfirogenet u svom djelu *De Administrando Imperio* opisuje kako su Hrvati prvo naselili Dalmaciju, a tek potom dio njih seli u Panoniju i Ilirik te osnivaju protodržavu (kneževinu) u kojoj će vladar njegovati posebne veze sa vladarom Dalmatinske Hrvatske (Gračanin, 2008). Međimurje je tada, u procesu oblikovanja slavenskih (hrvatskih) protodržavica prema svemu sudeći pripadalo u takozvanu Posavsku Hrvatsku, koja će tek kasnije dobiti to ime, a bilo je pod velikim utjecajem Franaka koji su bili saveznici Slavena (Hrvata) u ratu protiv Avara (Heršak i Šimunko, 1990). U 9. stoljeću dolazi nova skupina ljudi pod imenom Mađari (Ugri) te naseljavaju područje Panonske nizine i zauvijek razdjeljuju zapadna i južna slavenska plemena te se oni zbog mađarske opasnosti sve više pomiču na jug, odnosno na zapad i sjever. Hrvatski knez Tomislav 914. godine pobjeđuje nadolazeće Mađare te ih do daljnjega zaustavlja na rijeci Dravi, ali i Muri te je za to razdoblje moguće govoriti da se Međimurje nalazilo u sklopu Hrvatske, što neće biti moguće u narednim godinama. Dodatno tim tvrdnjama, postoji nekoliko dokumenata u kojim stoji kako zagrebačka biskupija u 13. st. intervenira u sukobe međimurskih plemića što predstavlja veliku važnost za očuvanje nacionalnog identiteta hrvatskog stanovništva, ali i dokaz da Međimurje pripada Hrvatskoj, posebice kasnije kada će Mađarska sve više prisvajati Međimurje (Jukopila, 2017). Dolaskom navedenih germanskih naroda, Avara, Slavena i Mađara gube se pisani izvori koji bi nam osvijetlili razdoblje početka srednjeg vijeka, no ipak su otkriveni neki arheološki ostaci koji nam bar malo olakšavaju pogled u svakodnevnicu tog vremena. Bunjac i dr. (2003.) pišu kako je u okolini Preloga nađena uništena avarsko-slavenska akropola na redove u kojoj su nađeni ukrasi, konjska oprema i nekoliko glinenih posuda. Nađen je i franački mač koji je bio djelo oružara iz Porajnja iz druge polovice 8. stoljeća, vremena kada su Franci i Slaveni zajedno porazili Avare. Smanjenjem nađenih priloga u grobovima (Crkva je zabranjivala ovakvu praksu) vidljivo je kako je već tada počelo franačko pokrštavanje ovih krajeva. Od 9. do 12. stoljeća se na području Međimurja, kao i u ostaloj Panonskoj Hrvatskoj razvija bjelobrdaska kultura koja će ostaviti tragove u Cirkovljanu, Čakovcu, Dvorišću-Turčišću, Goričanu, Kotoribi, Maloj Subotici itd. (Jukopila, 2017). Navedena je kultura imala elemente karantanskog, starohrvatskog, staromađarskog i istočnoeuropskog kruga, a u to vrijeme dizana su utvrđena gradišta na povišenom koja su sklanjala stanovništvo od pljačkaških i ratnih pohoda stranih sila te će se

upravo te gradine u kasnijem srednjem vijeku pretvoriti u trgovačka središta. Primjer takvih naselja su Gradišće sjeverno od današnjeg Nedelišća i još jedno Gradišće kod sela Dvorišće-Turčišće, a zanimljivo je kako su oba naselja bili na rijeci Trnavi i imala dvostruke vodene okope (Bunjac i dr., 2003). Prve spomene Međimurja dobivamo tek na početku 13. stoljeća, točnije 1203. godine kada kralj Emerik izdaje povelju u kojoj se stanovnici između Mure i Drave oslobađaju svih dugovanja kralju i banu. U ovom stoljeću Međimurje pripada brojnim plemićima i iobagiones castrima²⁹ odnosno gradokmetima koji s vremenom gube utjecaj i polako nestaju iz povijesnih isprava zbog jakog utjecaja stranih plemića. No početak plemićkih obitelji počinje još u 12. stoljeću kada ova područja naseljavaju njemački vitezovi i ugarski plemići iz kojih će se razviti tri roda plemićkih obitelji izuzetno važnih za razvijeni srednji vijek Međimurja. Prvi rod plemića su Haholdi kojem pripadaju Buzadi koji su osnovali Buzovec i koji će 1321. postati banovima Slavonije, zatim Arnoldi i Csanyi. Drugi rod plemića su Hederi (Gisingovci) koji su na kraju 13. stoljeća držali gotovo cijelo Međimurje i treći rod Hermana iz kojeg potječu Lackovići, vladari Međimurja u 14. stoljeću (Turk, 2017). Ugarski su plemići doseljavani u Međimurje jer je ono bilo kontaktna zona između Svetog Rimskog Carstva i Ugarske kroz koju se provaljivalo u SRC³⁰ ili je u nju bilo provaljivano, stoga su ugarski kraljevi tako željeli osigurati granicu, a osim plemića doseljavani su i visoki dostojanstvenici kraljeva dvora (Bunjac i dr., 2003). Iznimno je važno naglasiti kako svi spomenuti plemići (Haholdi, Buzadi, Gisingovci...) nisu samo plemići u Međimurju, oni su ugarski plemići koji su neke od svojih posjeda imali i u Međimurju. Za vrijeme mongolskih provala brojni su se plemići (koji su imali posjede u Međimurju) istakli u borbama, poput Mihaela, sina spomenutog Haholda, dok su neki poginuli kao što je bio slučaj sa Buzadom II 1241. godine. Iako je stanovništvo u vrijeme tih provala uvelike stradalo, po popisu crkava možemo vidjeti kako je Međimurje i dalje bilo gusto naseljen kraj, naime 1334. godine spominju su župe Štrigova (Sv. Marija Magdalena), Subotica (Blažena Djevica Marija) i Prelog (Sv. Lovro) te još 8 župa za koje ne znamo gdje su se nalazile jer se spominju samo njihova imena, no ne i mjesta (Bunjac i dr. 2003). Između provale Mongola i spomenutih popisa župa, udareni su temelji budućeg međimurskog centra – Čakovca. Konkretno, u drugoj polovici 13. stoljeća podiže se u šumovitom i močvarnom području visoki toranj koji se dodatno okružuje jarkom te mu daje značaj tvrđave, međutim Bunjac i dr. (2003.) pišu kako ga je

²⁹ Slobodni ljudi, oslobođeni plaćanja poreza, koji su u zamjenu za vojnu službu u kraljevskim utvrđenim gradovima dobivali povlastice i zemlju

³⁰ Sveto Rimsko Carstvo

osnovao Dimitrije Csaky (Čak), visoki dostojanstvenik dvora Bele IV., što je Turk (2017.) opovrgnuo. Turk piše kako je nemoguće da se „mitološki“ Dimitrije Čak odjednom pojavi, izgradi utvrdu te zatim isto tako kao što se pojavio, nestane, stoga potonji autor izgradnju Čakovca pripisuje Čaku (ime) ili njegovom sinu, također Čaku koji su bili pripadnici već nam dobro poznatih Haholda (grana Buzad). Zanimljivo je kako još uvijek na wikipediji, službenim stranicama grada Čakovca, raznim turističkim zajednicama ali i Hrvatskom povijesnom portalu i dalje stoji krivi podatak o Dimitru Čaku kao osnivaču Čakovca, iako je od literature Turka (2017.) prošlo već skoro četiri godine. Nakon problematike sa osnivačem utvrde, dolazi problematika značenja njenog imena Csaka-Tornya, naime prema Bunjac i dr. (2003.) povjesničari se najviše opredjeljuju za „Čakov Toranj“ jer na Mađarskom Torony znači upravo toranj, međutim postoje još dva mišljenja o podrijetlu imena. Jukopila (2017.) piše kako povijesni izvori navode ime Čakova Ves, što bi značilo Čakovo Selo, ili pak Čakova Tourna što bi u prijevodu značilo Čakova Trnava (rijeka). U drugoj polovici 13. stoljeća dolazi do razvitka i ostalih naselja, a jedno od takvih je Prelog koji zahvaljujući „hospitesima³¹“ postaje najjače obrtničko središte u ovom kraju (Laci, 1982). Nakon burnih razdoblja 13. stoljeća, dolazi razdoblje relativnog mira i napretka. Sredinom 14. stoljeća, zbog raznih ratnih zasluga Međimurje kao jedinstveni feudalni posjed dobiva Stjepan Lacković, župan nekoliko županija, kaštelan nekoliko utvrda te erdeljski vojvoda, dok će kasnije njegovi sinovi steći pozicije palatina i banova Hrvatske i Dalmacije. Lackovići će biti zaslužni i za dovođenje pavlina koji su uvelike unaprijedili poljodjelstvo, posebice voćarstvo i vinogradarstvo, ali uveli i nepoznate kulture (Turk, 2017). Lackovići vladaju Međimurjem do 1397. godine, odnosno do Krvavog križevačkog sabora kada Stjepan biva ubijen od strane kralja Žigmunda Luksemburškog, kada Međimurje dobivaju braća Kanižaj, zatim moćni grofovi Celjski i pred krajem 15. stoljeća Ernešti (Bunjac i dr., 2003). Rast stanovništva u 15. stoljeću možemo ponovno vidjeti po broju župa kada se na popisu iz 1501. spominju čak tri župe više nego na popisu iz 1334. godine, a takav rast možemo zahvaliti mirom razdoblju nakon 14. i 15. stoljeća, ali i obilju građevnog materijala (drvo, trstika, ilovača, slama) za gradnju kuća i gospodarskih objekata (Bunjac i dr., 2003).

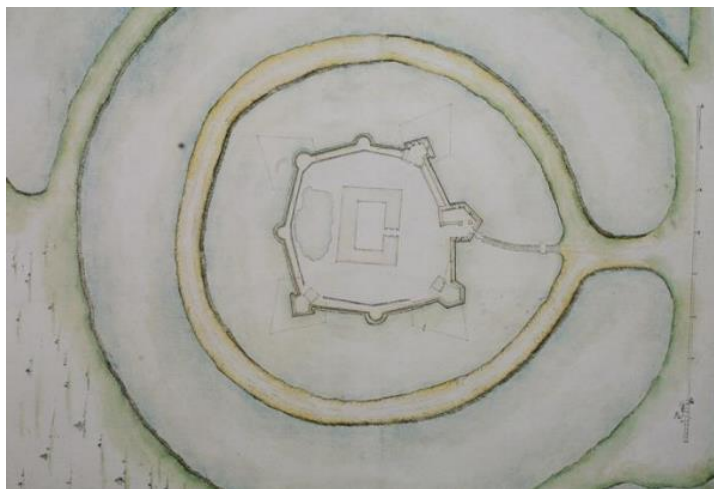
³¹ Kraljevski gosti

6.4. Novi vijek

Novi vijek na područjima Hrvatske, a samim time i Međimurja počinje dolaskom Turaka Osmanlija u naše krajeve krajem 15. stoljeća ili pak dolaskom Ferdinanda I. Habsburškoga na hrvatsko prijestolje početkom 16. stoljeća, stoga ćemo ovaj odlomak započeti provalom Osmanlija u Međimurje 1479. za vrijeme vladara Ernešta, kada je uništeno Nedelišće, prema svemu sudeći tadašnje kulturno i društveno središte regije (Turk, 2017). Nikola Šubić Zrinski, jedan od najpoznatijih ljudi hrvatske, mađarske, ali i svjetske povijesti, postaje banom Hrvatske 1542. godine, te biva plaćen od novog hrvatskog kralja Ferdinanda I. Habsburškog zbog čuvanja granica od Osmanlija, međutim kako kralj nije mogao isplatiti novac, banu dodjeljuje Međimurje kao privremeni posjed dok Ferdinand ne isplati svoj dug, što se nije dogodilo te trajno dodjeljuje Međimurje banu 1554. godine (Heršak i Šimunko, 1990). Međimurje je prije Nikole Šubića Zrinskog, predstavljalo izuzetno važno tranzitno područje za iseljavanje hrvatskog stanovništva pred nadolazećim Osmanlijama, no njegovim se dolaskom situacija mijenja te on naseljava područje Međimurja prognanim stanovništvom iz Pounja i Pokuplja, a zbog ogromnog broja doseljenog stanovništva izbija pandemija kuge koja će ubiti čak 12 000 ljudi, odnosno gotovo polovicu međimurskog stanovništva između 1553. – 1555. godine (MMČ³²). Nikola Šubić Zrinski počeo je aktivno graditi obranu od Osmanlija na području Međimurja te posebice na rijeci Muri, koju će njegovi nasljednici usavršiti, konkretno on je započeo dodatno utvrđivanje Čakovca, gdje je sagradio još jedan toranj, učvrstio temelje, dodatno prokopao kanale i podigao veće zidine, dok je unutar tvrđave izgradio palaču i u njoj uredio skladište oružja (sl. 29). Osim Čakovca, u obrambeni pojas uključuje bivše i buduće tvrđave Legrad, Novi Zrin, Dubrava, Kotoriba, Goričan, Podturen, Sveti Martin na Muri, Lapšina i Štrigova (Jukopila, 2017). Ban Nikola herojski umire u bici kod Sigeta 1566. godine te ga nasljeđuje sin Juraj IV. Zrinski, zatim Juraj V., Nikola VII. i Petar IV. Zrinski koji biva osuđen na smrt 1671. godine i time će Međimurje otići u baštinu kralja Leopolda (Bunjac i dr., 2003). Zrinski su se iskazali kao veliki ratnici te njihovom zaslugom Međimurje nikad nije palo u osmanske ruke, iako su njihove akindžije znale provaliti, opljačkati i opustošiti regiju. Juraj IV. Zrinski podiže utvrdu Legrad između Mure i Drave (sl. 30) koja će služiti za obranu od Turaka, ali i za mjesto iz kojeg će biti organizirani pohodi na Mađarsku pod osmanskom upravom, a od tada se Zrinski nazivaju i

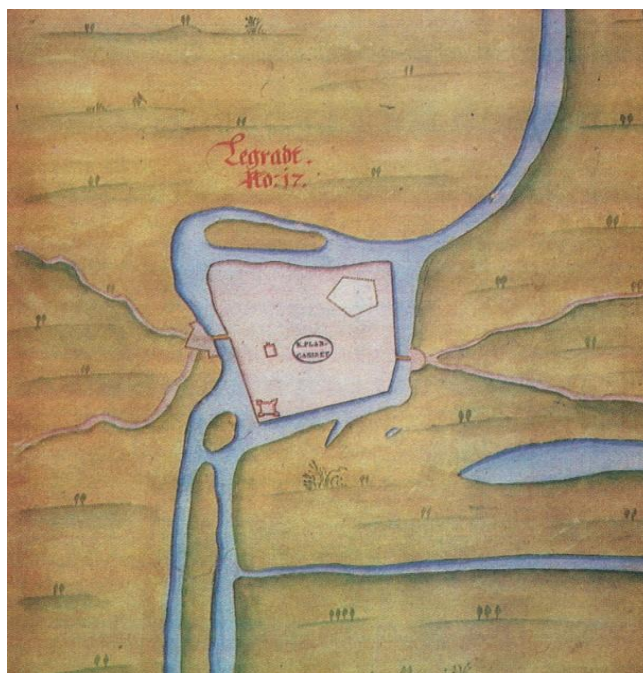
³² Muzej Međimurja Čakovec

kapetanima Legrada. Legrad je kao najistočnija utvrda Međimurja bio tek početak lanca svih spomenutih utvrda koji su kroz dva stoljeća štatile regiju.

Sl. 29. Utvrda Čakovec u 17. st.

Izvor: URL 14

Sl. 30. Utvrda Legrad u 17. st.

Izvor: URL 15

Nikola VII. Zrinski 1661. godine podiže utvrdu Novi Zrin na obali rijeke Mure koja je bila više napadačkog karaktera (garnizon) jer je iz nje Nikola pljačkao južnu Ugarsku (Bunjac i dr., 2003).

Osim ogromnog značaja u obrani Međimurja, Zrinski su poznati i po tome što su doveli protestantizam u regiju (kalvinizam iz Ugarske i luteranstvo iz Štajerske) već u vrijeme Nikole Šubića Zrinskog, iako on sam nije bio protestant, bio mu je sklon (Heršak i Šimunko, 1990). Juraj IV., njegov sin je bio otvoreni protestant te je protjerivao katolike i pavline, a doseljiavao protestantske propovjednike. Osim uništenja i progona katolika, postoji i pozitivna strana dolaska protestantizma, a to je osnivanje tiskare u Nedelišću. Juraj V., sin Juraja IV., odbacuje protestantizam i dozvoljava povratak katoličkih svećenika i pavlina, no protestantizam ipak ostaje prisutan na tlu Međimurja (Heršak i Šimunko, 1990). Nikola VII. Zrinski, sin Juraja V., dovodi franjevce koji su organizirali sajmove – važne za stvaranje budućih naselja. Zanimljivo je kako je unatoč smrtonosnoj pandemiji i čestim provalama broj stanovnika porastao te je tako u drugoj polovici 16. stoljeća Međimurje brojalo 100 sela, 3000 kmetskih obitelji i sedam trgovišta: Prelog, Čakovec, Štrigova, Legrad, Kotoriba, Nedelišće i Mursko Središće. Interesantno je kako današnje naselje Savska Ves upravo tada dobila svoj naziv, naime među doseljenicima je bilo i njemačkih Sasa koji su se doselili kako bi kovali i obrađivali oružje za čakovečku utvrdu, a njihov prostor stanovanja je nazvan Saska Ves (Sasko selo) te će kasnijom transformacijom naselje nazvati Savskom Vesi (HPP - Podrijetlo naziva međimurskih naselja). S razvijanjem naselja razvija se i obrtništvo te se pojavljuju prvi cehovi (Bunjac i dr., 2003). S dolaskom ljudi u ovom razdoblju uočavamo i njihovo migracijsko porijeklo: Kranjec i Krančec, Zagorec, Turopolec, Vlah, Čeh, Nemec, Tot (mađarski naziv za Slavene), Vugrin (Mađar), Turk i Čerkez (narod) (Heršek i Šimunko, 1990). U poljoprivredi tog doba posebice se ističu vinogradarstvo, stočarstvo, voćarstvo, ribarstvo, ali i pčelarstvo. Dakle, pod grbom obitelji Zrinski (sl. 31) međimurska regija, izuzev pljački i pandemije, zaista uživa prosperitet.

Sl. 31. Grb obitelji Zrinski

Izvor: Muzej Međimurja Čakovec

Nakon smaknuća Petra Zrinskog situacija u Međimurju postaje vrlo teška. Budući da je zemlja prešla u ruke Bečkog dvora, carski su generali počeli provoditi sustavnu pljačku i uništenje ostalih pripadnika Zrinskih, a službenici kraljevske komore povećali su tlake te su seljaci morali obrađivati (osim svojih) i udaljena opustošena imanja (Heršak i Šimunko, 1990). Situacija postaje još gora 1683. godine kada Međimurje postaje zimovalište za carsku vojsku tijekom Velikog turskog rata pa zbog svakodnevnog terora, stanovništvo bježi druge krajeve. U tom razdoblju izbija kratki „sukob“ Mađara i Hrvata čijoj narodnosti³³ međimurska regija pripada. Povod sukobu, odnosno sporu bio je požar pavlinskog samostanskog kompleksa Sv. Jelene iz kojeg međimurski pavlini bježe u Lepoglavu, a mađarski pavlini polažu pravo na napušteni kompleks. Vođa međimurskih pavlina Gašpar Malečić traži od svih svećenika, bili oni Hrvati ili Mađari, da se izjasne kojoj narodnosti pripada međimurski narod i kojim jezikom taj

³³ Iako je spor bio svakako narodnog pitanja, vjerojatno se temeljio na oportunističkom načinu dobivanja zemlje

narod govori te svi svećenici staju na hrvatsku stranu, dok je sam Gašpar u Rimu 1700. godine uspio osamostaliti hrvatsku pavlinsku provinciju (Bunjac i dr. 2003). Godine 1715. na velikom saboru u Požunu³⁴ kralj Karlo III. izjavljuje da se Međimurje smatra sastavnim dijelom Hrvatske, no već 1719. mijenja stav i Međimurje dodjeljuje češkom plemiću Ivanu Althanu koji počinje provoditi jaku mađarizaciju kraja, ali i teritorijalno-politički uvodi regiju u sklop zaladske županije, dakle mađarske krune te će takva situacija ostati do 1918. godine, osim u dva kratka navrata o kojima će biti riječi u nastavku rada. Unatoč okolnostima u kojima Althani preuzimaju posjed Međimurja, Ivan Althan i njegova obitelj donose Međimurju stanje mira i obnove. Osmanlije su istjerani iz Ugarske i Hrvatske mirom u Srijemskim Karlovcima 1699. godine i regija više nije zaokupljena branjenjem granica, prehranom carskih vojnika, raznim pljačkama i slično, što omogućuje fokus na obnovu, napredak i prosperitet. U ovom je razdoblju podignuto dvadesetak crkava što govori o povećanju broja stanovnika i bogatstvu crkava o kojemu zaključujemo po posuđu koje nije više drveno, već kositreno. Nadalje, prisutna je barokizacija, a počinju nicati spomen stupovi (sl. 32) na javnim mjestima ili pak raskrižjima (Bunjac i dr., 2003). Prema popisu 22 župe s početka 19. stoljeća, Međimurje je imalo 42 500³⁵ žitelja, najviše u župi Štrigovi, a zatim u Čakovcu, Subotici i Nedelišću te je vidljivo da stanovništvo još uvijek pretežno živi na višim prostorima regije. Pred kraj 18. stoljeća Grof Althan prodaje Međimurje grofu Jurju Festetiću de Tolna koji odmah predaje zemlju seljacima i plemićima kako bi napunio blagajnu, unatoč tome, Festetići ostaju većinski vlasnici Međimurja čitavo 19. st. Revolucije koje su 1848. godine zahvatile Europu dolaze do Habsburške Monarhije, odnosno Mađarske, čija je revolucija (kasnije i rat za nezavisnost) bila najduža na području Europe. Različiti narodi Monarhije staju na carevu stranu, uključujući i bana Josipa Jelačića koji 11. 9. 1848. godine prelazi rijeku Dravu i ponovno pripaja Međimurje hrvatskom teritoriju, koje je od spomenute 1719. godine (isključujući 1785. - 1789.) pripadao mađarskoj zaladskoj županiji (Bunjac i dr., 2003). Suprotno mišljenju, Međimurci nisu bili blagonakloni te su se „neprijateljski“ odnosili prema Jelačićevoj vojsci zato jer su vojnici zbog loše opskrbe pljačkali seljačka imanja, što nije ni čudno jer veliki udio od čak 50 000 pješaka nisu bili uvježbani vojnici, a i oružje (bolje rečeno oruđe) su bili domaće izrade (Ćosić, 2011). Carska je vojska uz pomoć Rusije, ali i bana Jelačića

³⁴ Danas Bratislava

³⁵ Bunjac i dr. (2003.) navodi ovu brojku, dok Heršak i Šimunko (1990.) navode brojku od 24500 stanovnika. S obzirom da Međimurje na popisu iz 1857. godine broji 58721 stanovnika, pretpostavljam da su Heršak i Šimunko (1990.) napravili nehottičnu pogrešku i zamijenili brojke 2 i 4.

uspjela skršiti mađarsku revoluciju sredinom 1849. godine te Habsburška Monarhija za „nagradu“ 1851. uvodi Bachov apsolutizam na svim njenim područjima, uključujući i Hrvatsku koja joj je bila saveznik u revoluciji. U vrijeme tog neoapsolutizma provođena je germanizacija, zabranjeno je korištenje hrvatskih zastava, zabranjene su narodne čitaonice, uveden je njemački jezik u školstvu i upravi... Unatoč lošim posljedicama, neoapsolutizam je nastavio ukidanje feudalnih odnosa koje je započeo ban Jelačić 1848. godine, donijet je opći građanski zakonik kojim su svi građani u pravima bili izjednačeni pred sudom, modernizirano je sudstvo, dok je Međimurje ostalo u sastavu Hrvatske (Hrvatska enciklopedija – neoapsolutizam). Ukinućem Bachovog apsolutizma 1861. godine Međimurje se vraća zaladskoj županiji, odnosno pripaja se Mađarskoj u kojem će ostati sve do kraja 1. svjetskog rata. Očekivano, odmah po integriranju Međimurja s Mađarskom počinje mađarizacija i denacionalizacija međimurskog stanovništva, a pod takvim pritiscima veliki se dio stanovništva „odnarodio“ (Marciuš, 2015). Razlog tome možemo vidjeti u tome da je Međimurje u drugoj polovici 19. stoljeća poprilično osiromašeno i neškolovalo, ali i u društvenoj strukturi Međimuraca koja je prvenstveno seljačka, te će iz toga proizaći da Međimurje kroz cijelo 19. stoljeće neće imati narodnu inteligenciju koja će voditi buđenje nacionalne svijesti. Bez narodne inteligencije nije bilo ni glasila koje bi budile nacionalnu svijest (Bunjac i dr., 2003). Međutim, prvenstveno zahvaljujući Katoličkoj Crkvi, čiji su intelektualci i župnici poput Zvonimira Juraka i Jurja Altmana uspjeli svojim naporima očuvati, bar u neku ruku, hrvatski identitet u Međimurju. Iako se mađarizacija, s pravom, gleda u negativnom kontekstu, u to vrijeme otvorene su brojne škole i knjižnice, čak i bolnice, a grade se i pruge koje će pokrenuti razvoj regije. Naime već se 1860. godine u promet pušta pruga Budimpešta – Kotoriba – Čakovec – Pragersko, 1886. godine Čakovec – Varaždin – Budinščina – Zabok – Zaprešić i 1890. godine Čakovec – Zagreb – Rijeka (Marciuš, 2015). Izgradnjom navedenih pruga Međimurje biva povezano s Hrvatskom, kao i ostalim dijelovima Monarhije, a time su omogućene veće migracije stanovništva (emigracije i imigracije). Mađarsku vladavinu Međimurjem obilježava i razvoj industrije: tvornice (tvornica šećera u Čakovcu), eksploatacije nafte (Peklenica i Selnica - najstarija nalazišta nafte u Hrvatskoj), moderno mlinarstvo, električna centrala (Čakovec postaje 3. grad u Hrvatskoj sa električnom rasvjetom), prerada svile i slično, a razvijaju se i novčarske ustanove - štedionice (Bunjac i dr., 2003). Druga polovica 19. stoljeća obilježena je snažnom mađarizacijom, no unatoč tome prema popisu stanovništva iz 1910. godine Međimurje broji 82 829 Hrvata i samo 6766 Mađara (Heršak i Šimunko, 1990). Nakon

kapitulacije Austro-Ugarske 3. 11. 1918. Međimurje ostaje u granicama novonastale Mađarske jer dotad nije bilo u sklopu Trojedne Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije te zbog toga, među ostalom, izbija otpor protiv mađarskih vlasti koji ima socijalne, ali i nacionalne konotacije (Bunjac i dr., 2003). Hrvatska te iste godine ulazi u zajednicu SHS³⁶ koja će kasnije postati Kraljevstvom SHS³⁷, međutim srpska je vojska odbijala prijeći Dravu jer je ona označivala demarkacijsku liniju između Mađarske i Kraljevstva SHS, zbog toga je hrvatska javnost sa zgražanjem gledala stanje preko Drave, u kojoj su Mađari vršili neviđene represalije protiv pobunjenih Međimuraca (Šantl, 2018). Kako srpska vojska nije ništa poduzimala, Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS organizira akciju oslobođenja, koja će uspjeti 24. prosinca 1918. godine, a Mađarska će se konačno odreći Međimurja 1920. godine mirom u Trianonu.

Sl. 32. Spomenik Nikoli Zrinskom u Kuršanečkom lugu iz 18. st.

Izvor: URL 20

³⁶ Slovenaca, Hrvata i Srba

³⁷ Srba, Hrvata i Slovenaca

6.5. Međuraće i 2. svjetski rat

Nakon ulaska Međimurja u Kraljevinu SHS, regija se dijeli na dva kotara – Čakovec i Prelog (u kojega ulazi i Legrad, iako geografski ne pripada Međimurju od poplave 1710. godine), a 1921. godine ulazi u Mariborsku oblast (jednu od 33 oblasti na području Kraljevstva SHS), dok je u sudskoj podjeli Međimurje pripadalo Okružnom sudu u Somboru. Ulaskom u novu državnu tvorevinu sa Srbijom u kraj dolazi ogroman broj srpskih činovnika, žandara, carinika, ali i vojnika dok su Mađari s druge strane bili protjerani, no ne svi već samo oni koji su maltretirali ljude, odnosno provodili mađarizaciju (Šantl, 2018). Iako je ideja „jugoslavenstva“³⁸ jačala sve većim doseljavanjem Srba, Međimurci su i dalje tome pružali otpor, što je vidljivo po stranačkoj preferenciji stanovništva na izborima između 1920. i 1927 godine kada su na cijelom području Međimurja uvijek izabrani kandidati Hrvatske seljačke stranke za Narodnu skupštinu u Beogradu, te se nacionalni duh kao takav nije slomio ni 1929. godine (šestosiječanjska diktatura) kad su zabranjene zastave, uporaba hrv. imena i sl. (Bunjac i dr., 2003). Gospodarstvo koje je i prije rata počelo sa ubrzanom razvojem nastavlja tim putim i nakon rata, naime u međuratnim vremenima osim nafte počinje ozbiljna eksploatacija ugljena po kojem će Međimurje biti poznato kroz dobar dio 20. stoljeća. Kako je velik broj tvrtki osnovan prije rata, one u tom razdoblju bivaju već dobro stojeće (Munjara i Čakovečki paromlin), dok se druge osnivaju, poput King-tvornice trikotaže³⁹ koja je bila jedna od najvećih tvornica u cijeloj srednjoj Europi (Hrvatska tehnička enciklopedija - Međimurska trikotaža Čakovec). Unatoč tome, titula jedne od najpoznatijih hrvatskih tvornica u svijetu pripada Vajdi, tvornici koja se bavila prodajom mesa, ribe i jaja te su se njezini proizvodi prodavali u Englesku, Švicarsku, Egipat... (Bunjac i dr., 2003). U međuratnom Međimurju traje romantična faza sporta, iako je prvi klub bio osnovan 26. svibnja 1885. godine (kuglačko društvo), stanovnici međuratnog razdoblja po prvi puta vide tenis, stolni tenis, ali i nogomet (Leich, 1979). Unatoč razvijenom gospodarstvu i općenitom popravku svakodnevnog života između dva svjetska rata, mnogi su Međimurci zbog neimaštine otišli iz rodnog kraja u ostale dijelove današnje Hrvatske (Slavonija, Zagreb), ali i u prekomorske zemlje kao što su Kanada, SAD, Argentina te posebice Australija. Iseljavanja nisu imala utjecaj na demografsku sliku Međimurja, te stanovništvo regije u navedenom razdoblju kontinuirano raste. Godine 1921. regija broji 92 945⁴⁰ stanovnika, a 1931. godine 96 499⁴¹, međutim bez

³⁸ Centralizma i unitarizma

³⁹ Skupni naziv za pletenu odjeću

⁴⁰ Prema Heršak i Šimunko (1990.), DZS navodi brojku od 92.760 stanovnika.

Legrada koji biva pripojen koprivničkom kotaru. Praćenjem popisa vidimo kako je 1921. godine bio nagli porast pravoslavaca (1127) u Međimurju zbog doseljavanja srpskih činovnika i vojnika, dok je 1931. godine ostalo samo 374 pravoslavaca, što odgovara razdoblju smirivanja napetosti na granici s Mađarskom i odseljavanjem pretežno srpskih vojnika (Heršak i Šimunko, 1990). Drugi svjetski rat na području Međimurja počinje 6. 4. 1941. godine kada njemački zrakoplovi počinju vršiti zračne operacije nad Čakovcem, a već drugi dan u njega ulazi njemačka vojska, te Međimurje ulazi u sastav kvislinške države NDH. Kako Mađarska kroz cijelu njihovu povijest nije skrivala pretenzije na Međimurje, već 10. travnja međimurski mađaroni šalju u Budimpeštu zahtjeve za okupaciju Međimurja, te odmah 13. travnja ti zahtjevi bivaju ostvareni i prihvaćeni od strane Njemačke⁴² (Hutinec, 2005). Vrlo je interesantno kako su Međimurcima Nijemci u kratkoj okupaciji ostali u dobrom sjećanju, naime njemačka vojska je tijekom svog boravka u Međimurju bila zapamćena po pjesmi *Lili Marlen* koja je pjevana pri obnovi mostova, sudjelovanjem vojnika u kotoripskom kolu, fotografiranjem svega i svačega, ali i po nemiješanju u živote običnog puka, a kao najzanimljivija činjenica je kako je njemačka vojska ispraćena cvijećem (Kolarić, 1992). Iako se iz današnje perspektive ova anegdota („tuga“ za nacistima) čini monstruoza, taj događaj treba sagledati iz tadašnje perspektive, te Bunjac i dr. (2003.) navode tri izvrsna razloga zašto je to ispalo tako. Prvi je razlog definitivno profesionalnost vojske koja nije pljačkala i silovala, već je zapamćena po obnovi (iako ne zbog dobrote, već vlastite potrebe) i veselom karakteru, Drugi je razlog taj da narod nije znao puno o nacističkoj politici, a u tako kratkom vremenu nisu ni mogli vidjeti strahote nacizma, te je treći razlog bio strah od Mađara⁴³ i mađarizacije. Strahovi stanovništva su se ostvarili odmah po ulasku Mađara u Međimurje 13. travnja kada započinje jaka mađarizacija: uvodi se mađarski jezik u škole i upravu, mađariziraju se imena, zabranjene su hrvatske zastave koje su visjele još tijekom njemačke okupacije (Kolarić, 1992). Po anektiranju Međimurja Mađarskoj uvodi se list Muraköz koji je imao zadaću formirati svijest kod Međimuraca o pripadnosti mađarskoj državi, a pisan je na mađarskom i u nekim rubrikama kajkavskim narječjem koji još uvijek nije bio standardiziran (Hutinec, 2005). Kao i kroz povijest, očuvanju hrvatske kulture i nacionalnosti najviše je pridonijela Katolička Crkva kroz svećenike, prvenstveno jer je područje Međimurja kroz cijeli 2. svjetski rat ostalo pod Zagrebačkom biskupijom zahvaljujući Svetoj Stolici (Kovač, 2018).

⁴¹ Prema Heršak i Šimunko (1990.), DZS navodi brojku od 99.346 stanovnika.

⁴² Vjerojatno odobreno zbog kompenzacije za Banat koji je ostao u sastavu Rumunjske

⁴³ Krvave represije iz 1918. su još uvijek bile vrlo sviježe

Svakodnevni život bio je vrlo težak, gospodarstvo je bilo prvenstveno namijenjeno za potrebe rata, stanovnici Međimurja su bili pod terorom mađarske žandarmerije i činovnika, gotovo 10 % muškaraca je bilo mobilizirano i odvedeno na istočni front. Tijekom 1943. godine rat sve više preokreće se u korist saveznika koji dobivaju sve više važnih bitaka, a samim time se Međimurci priključuju Narodnooslobodilačkom pokretu (partizanima) koji bježe na Kalnik (Kalničkom partizanskom odredu). Partizani će tako od 1943. godine pa do kraja rata sudjelovati u oružanim i diverzantskim akcijama. Vjerojatno najgori trenutak za Međimurje u 2. svjetskom ratu je smjenjivanje mađarskog admirala i regenta Miklosa Hortya. Naime, on je htio potpisati primirje sa Sovjetima 1944. godine, no Nacistička Njemačka postavlja Ferenc Szálasi na čelo države, vođu fašističke stranke Strelastih križeva. Tijekom njegove vladavine stanje u Međimurju je postalo još gore, torture građana su povećane, a uhićenja su postala svakodnevnica. Posebno su se na meti našli Romi i Židovi, čija je populacija 1944. godine smanjena za 99 % (Bunjac i dr., 2003) (Babić i Škiljan, 2014). Oslobođenje Međimurja počinje početkom travnja 1945. godine zajedničkim pothvatima partizana te ruske i bugarske vojske, nažalost potonje dvije vršile su pljačke, otimačine i silovanja (Kovač, 2018). Međimurci su odavali počast poginulim osloboditeljima gradnjom spomen ploča i spomenika koje su najčešće izrađivali amaterski umjetnici, a izgrađeno ih je čak 63 (Bunjac, 2007). Završetkom rata Međimurje ulazi u zajedničku jugoslavensku državu naziva DFJ – Demokratska Federativna Jugoslavija.

6.6. SFRJ i Domovinski rat

Iako je jedno od najgorih ljudskih razdoblja završilo, teror se nastavio, a ovoga puta u obliku komunističke osvete nad „neprijateljima naroda“. Pretpostavlja se da je ubijeno više od 5000 ljudi, najviše na dravskom nasipu blizu Gornjeg Hrašćana i u Repovoj šumi kraj Štrigove, a evidentiranih grobišta u Međimurskoj i Varaždinskoj županiji je više od 40, s tim da neka još uopće nisu otkrivena (Jakop, 2017). Kao i drugdje u Hrvatskoj, najviše su ubijani Nijemci, Mađari, ustaše te domobrani i to najčešće bez suđenja. Osim križnih puteva u kojima su navedeni ljudi masovno ubijani, postojala su i suđenja sa formom - „tko, gdje, kada, kako?“ kao na primjer Vojni sud Vojne oblasti zagrebačke Jugoslavenske armije u ljetnim mjesecima 1945. godine: *„Presudama Vojnog Suda Vojne Oblasti “Zagrebačke” J.A. - vijeća kod Komande Grada Čakovca i Vojnog Suda II. Armijske Oblasti - kao Višeg Vojnog Suda osuđeni su I. Na kaznu smrti strijeljanjem, na gubitak građanskih časti za uvijek, te na konfiskaciju njihove*

imovine u korist N.O. fonda: I. SKVORC IVAN, trgovac, okupatorov podnačelnik u Čakovcu i bivši narodni poslanik, sin Tome i Marije rođene Lendval, rođen 29. IV. 1895. u selu Belica, općina ista, kotar Čakovec, živio u Čakovcu, radi toga, što je za vrijeme Jugoslavije pripadao ilegalnoj protunarodnoj organizaciji vijeću 20-torice koja je imala za cilj, da Međimurje pripoji Mađarskoj, i što je kao član tog vijeća vršio propagandu u korist mađarskih okupatora, djelio letke i plakate protunarodnog sadržaja, prikupljao i iznuđivao potpise za pripojenje Međimurja Mađarskoj i kao član 20-torice u gradskom odboru određivao ljude na prisilan vojnički rad u Mađarsku. Pomagao je okupatorima kod preuzimanja vlasti, primio se dužnosti podnačelnika grada i davao podatke o političkom držanju ljudstva. On je kroz cijelo vrijeme okupacije udovoljavao svim zahtjevima neprijateljske politike u Međimurju, pomagao gušenje hrvatskog jezika i osjećaja, i zaslijepljen ličnom korišću bogatio se stvarima nasilno odvedenih, dok je narod Međimurja drhtao pred racijama i patnjama, a borci prolijevali krv u planinama za slobodu.“ (Geiger i dr., 2008.:579). Na „zanimljivim“⁴⁴ izborima 1945. godine ljudi su kuglicama⁴⁵ (sl. 33) izglasali Narodnu frontu koja nakon preuzimanja vlasti donosi ustav 31. 1. 1946. godine u kojoj se Federativna Narodna Republika Jugoslavija (dotadašnja DFJ) podijelila na šest saveznih republika i dvije autonomne pokrajine, a Međimurje je pripalo upravo Narodnoj Republici Hrvatskoj (Bunjac i dr., 2003).

Sl. 33. Glasačka gumena kuglica korištena na izborima 1945. godine

Izvor: URL 18

⁴⁴ Moglo se glasati samo za ili protiv Narodne fronte

⁴⁵ Zbog velike nepismenosti

Civilna vlast u Međimurju nije imala dovoljno kadrova da popuni rukovodeća mjesta u upravi, stoga na takva mjesta dolaze nesposobni kadrovi koji su se često koristili neprimjerenim i nasilnim načinima te su tako otežavali mirnu provedbu komunističke vlasti, a Međimurje je kao takvo do sredine 1947. godine bilo u nekakvom polu-opsadnom stanju (Bunjac, 2012). Unatoč tome, odmah po završetku ratnih akcija nova vlast počinje sa organizacijom gospodarstva, prosvjetiteljstva i slično. Agrarnom je reformom (1946. godine) odlučeno da zemlja pripada onome koji ju obrađuje, a na najvećem udaru su se našli veleposjednici, banke, i Crkva (Bunjac i dr., 2003). Uz agrarnu reformu, država je provela i kolonizaciju slabo naseljenih područja te je gotovo 1000 međimurskih obitelji preseljeno u Baranju, Podravinu, Slavoniju, Vojvodinu, ali čak i u Istru (Heršak i Šimunko, 1990). Kao i nakon svakog većeg rata, bolesti su pogađale veliki broj ljudi, a situacija je na selu bila pogotovo loša. U razdoblju nakon rata javljaju se brojne epidemije poput dizenterije, tifusa, tuberkuloze, ali i sifilisa te trahoma, virusne bolesti koja je na području Hrvatske bila najzastupljenija baš u Međimurju. Naime u Prelogu je skoro svaka 6. osoba bila zaražena tim virusom, a u Čakovcu skoro svaka 10. stoga su osnovne brojne antitrahomske ambulante te čak Trahomska bolnica u Prelogu (Bunjac i dr., 2003). Tvrtnice koje su prije rata bile poznate u cijeloj Europi nakon prvih par godina poraća počinju stagnirati zbog lošeg rukovodilačkog kadra, zastarjele tehnologije, niskih plaća i slično te Međimurje počinje sa sanacijom takvih postrojenja, koja pak postaju nositelji gospodarskog razvoja Kotoribe, Preloga itd. (Bunjac i dr., 2003). Samim time je udio industrije aktivnog stanovništva porastao sa 4 % 1953. godine na 25 % 1981. godine (Heršak i Šimunko, 1990). Što se tiče stanovništva, u popisima između 1953. i 1961. primjećujemo blagi pad stanovništva što možemo prepisati iseljavanju stanovništva u gradove (Varaždin i Zagreb), ali i u slovenska industrijska središta (Ljubljana, Maribor, Celje...), dok već u sljedećem popisu iz 1971. godine broj stanovništva raste zahvaljujući otvaranju granica, što je omogućilo priljev stranog kapitala te je višak radne snage otišao na privremeni rad izvan zemlje. Kako nova nalazišta nafte i plina nisu otkrivena, njihova proizvodnja pada, međutim na Dravi se izgrađuju hidroelektrane kako bi se zadovoljila potreba za energijom; dodatno k tome, HE na Dravi (i minimalne regulacije na Muri) spriječile su razorne poplave koje su pogađale Međimurje kroz cijelu povijest. Smrću Josipa Broza Tita, situacija u Jugoslaviji postaje vrlo loša. Naime, izbija politička kriza (koja je počela i pred Titovu smrt), a zatim i gospodarska kriza (inflacija doseže vrtoglavih 86 % 1986. godine) koja je bacila zemlju na koljena i dovela ju do bankrota. Raspadom Saveza komunista Jugoslavije i provedbom

prvih slobodnih višestranačkih izbora u Hrvatskoj na vlast dolazi Hrvatska Demokratska Zajednica na čelu s Franjom Tuđmanom koji proglašava Hrvatsku samostalnom i suverenom 25. 6. 1991. godine (Bunjac i dr., 2003). U svibnju 1990. godine, pred izbijanjem Domovinskog rata zapovjednik varaždinskog korpusa Jevrem Cokić, koji će kasnije biti zapamćen po zloglasnim djelima u ratu, izdaje zapovijed o oduzimanju oružja u cijeloj općini Čakovec te je u akciji oduzeto gotovo 3200 pušaka sa više od 1 000 000 komada streljiva, sa par topova, minobacača itd. (Šimunko i dr., 1992). U svibnju sljedeće godine održao se referendum o suverenitetu i samostalnosti Hrvatske na kojem su čak 93,2 % Međimuraca glasalo za suverenost i samostalnost, dok je samo 1,2 % bilo protiv, a u istom mjesecu počinju krađe oružja iz blokirane čakovečke vojarne koja je bila pod JNA (Šimunko i dr., 1992). Prije napada na Hrvatsku, Jugoslavenska armija 25. lipnja napada Sloveniju te se Međimurci u ovoj epizodi posebno ističu hrabrošću, naime po cijelom Međimurju su postavljene blokade koje su priječile prolaz tenkova, čak je oštećen jedan tenk. Vojarna Čakovec se napokon predaje u hrvatske ruke 17. rujna, najviše zahvaljujući zapovjedniku vojarne Babiću i predsjedniku Kriznog štaba Jurineca koji su u tajnosti ispregovarali predaju te zahvaljujući ovom događaju, Međimurje postaje prvo oslobođeno područje u Hrvatskoj (Bunjac i dr., 2003). Padom vojarne u hrvatske ruke palo je prijeko potrebno oružje koje se koristilo u daljnjem oslobođenju RH. Međimurje je dalo nekoliko postrojbi za oslobođenje RH, a to su: 54. samostalna brigada/kajbuši⁴⁶ (poznata po herojstvima na pakračkom bojištu), Inženjerska bojna, Baranjsko-međimurska bojna (među prognanicima iz Baranje je bilo puno Međimuraca koji su se poslijeratnom kolonizacijom 1946. preselili u Baranju), 1. eskadrila lakih borbenih zrakoplova višestruke namjene⁴⁷ i Domobranska bojna, isto tako je mnogo Međimuraca otišlo u hrvatske brigade i specijalnu policiju (Šimunko i dr., 1992). Od otprilike 8000 tisuća branitelja iz Međimurja, njih 6000 je bilo u međimurskim postrojbama. Poginulo je oko 70 branitelja te se neki još uvijek vode kao nestali (Živić, 2005). Sve ove brojke, ali i hrabrost te kvaliteta branitelja govori o nacionalnoj pripadnosti Međimurja koje je više puta kroz povijest bilo ugnjetavano i denacionalizirano od stranih sila. Godine 1992. Međimurje dobiva status županije s gradom Čakovcem kao središtem, a radi decentralizacije status upravnog grada dobivaju i Prelog te Mursko Središće 1997. godine.

⁴⁶ Riječ kajbuš se prvi puta pojavljuje za vrijeme kolonizacije Baranje, Slavonije i Vojvodine nakon 2. svjetskog rata. Dolazi od nadimka za one koji su govorili kajkavskim narječjem, tj. od kajkavskog "kaj buš?" – što ćeš?

⁴⁷ Do 8. 5. 1992. godine je imala 900 sati leta, dok su sve druge eskadrole u RH imale zajedno 250 sati leta do tog datuma.

7. Buduća zbivanja, mogućnosti i problemi

Nakon spajanja geografsko-prirodne i društvene osnove, prošlosti i sadašnjosti regije, postavljen je neki temelj na kojem se mogu izgraditi određene procjene budućih zbivanja koje će zahvatiti Međimurje. Uz buduća zbivanja i mogućnosti regije, u ovom poglavlju opisani su neki sadašnji problemi koji će imati odraza i bližoj budućnosti.

7.1. Trendovi promjena prirodno-geografskih obilježja

Drava i Mura, rijeke koje su kroz povijest mijenjale svoj tok po stotinu puta a zadnje prije samo 300-tinjak godina, čini se da su napokon ukroćene. Rijeka Drava je poprilično kanalizirana te su na njoj izgrađene 3 hidroelektrane. To sprječava rijeku od meandriranja i mogućih poplava koje bi potencijalno promijenile tok rijeke. S druge je strane Mura poprilično netaknuta, no samo u RH, jer je na njoj u Austriji i Sloveniji izgrađeno čak 26 hidroelektrana. Iako su postojali planovi za izgradnju hidroelektrana na Muri i u RH (Režek, 2003), UNESCO 2012. proglašava na tom području „Prekogranični rezervat biosfere Mura-Drava-Dunav između Hrvatske i Mađarske“, te takvi planovi propadaju. Kako je to područje postalo zaštićeno, zabranjene su ljudske aktivnosti koje bi u bilo kojem smislu ugrozilo rezervat. Rijeka Mura je u RH iznimno meandrirajuće prirode, a najbolji dokazi za to su nam brojne mrtvice i „grbave“ granice (sl. 34) između RH i Slovenije te RH i Mađarske, osim toga Mura i Drava su napravile novo ušće tih rijeka 2013. godine. S obzirom da je područje rezervat, Mura će i dalje nastaviti meandrirati i mijenjati granice regije. Dok su ljudi poput inženjera Danijela Režeka⁴⁸ objašnjavali kako hidroelektrane daju visoku korist uz minimalne ili nikakve štetne posljedice, drugi su, poput diplomiranog inženjera biologije Gorana Šafareka (URL 16) pisali da gradnja hidroelektrana ima samo negativne posljedice. Istina je naravno negdje u sredini, no zdrav razum nalaže da se svako takvo područje treba u neku ruku zaštititi, ali i dodatno k tome, proglašenjem rezervata dolazi ogroman (održivi) turistički potencijal regije.

⁴⁸ Danijel Režek - Hidroelektrane na Dravi, 2003.

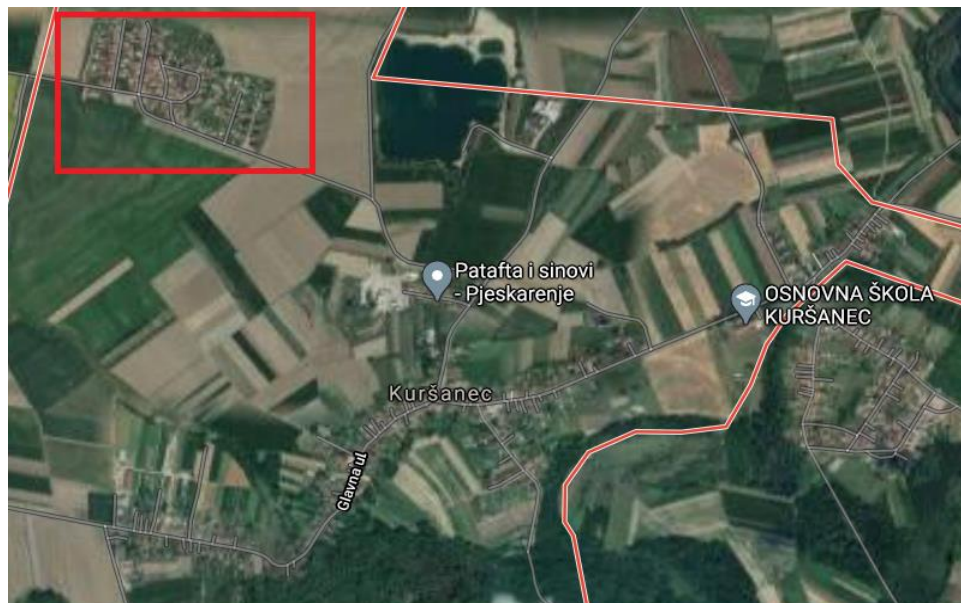
Sl. 34. Meandriranje i mrtvice rijeke Mure

Izvor: Google maps

Ako uzmemo količinu padalina za Čakovec (DHMZ) 2015. (791 mm) 2016. (886 mm), 2017. (882,4 mm) i 2018. godine (850,1 mm), možemo vidjeti rast a zatim blagi pad količine padalina po godinama. S obzirom da ne postoje podaci o količinama padalina za Čakovec za 2019. i 2020. godinu, u ovom radu će se uzeti podaci iz 2019. godine za već navedene kišne postaje, Podturen, Štrigova i Prelog. U Podturnu je 2019. godine bilo za 150 mm više padalina kroz godinu nego 2015., u Štrigovi za 80 mm i u Prelogu za 120 mm. Kako se Čakovec nalazi vrlo blizu (otprilike 12 km od svake) i točno između spomenutih postaja, uzet ćemo aritmetičku sredinu podataka i dobiti povećanje padalina u Čakovcu za 116,6 mm između 2015. i 2019. godine te dobiti 907,6 mm padalina za 2019. godinu. Iz ovih dobivenih podataka vidljivo je kako se trend smanjenja padalina nije nastavio te nema razloga za brigu o suši u bližoj budućnosti. S druge strane postoji briga o zatopljenju, naime Crkvenčić i dr. (1974.) u *Geografiji SR Hrvatske* pišu kako je srednja godišnja temperatura zraka u Čakovcu 10 °C a u *Izvjješću o stanju kakvoće zraka za područje Međimurske županije 2009.* (URL 17) piše kako analiza temperature zraka pokazuje tendenciju porasta srednje godišnje temperature zraka za 1 °C u između 1981. i 2007. godine. Najnoviji podaci nam govore da je između 2013. i 2018. godine srednja temperatura zraka iznosila 11,6 °C (DHMZ), što bi značilo da je srednja godišnja temperatura porasla za ogromnih 1,6 °C u manje od pola stoljeća. Iako je teško predvidjeti, ovaj trend povećanja temperature može promijeniti poljoprivrednu sliku Međimurja u bližoj budućnosti.

7.2. Trendovi promjena društveno-geografskih obilježja

Iako se stanovništvo RH smanjuje, Međimurje malo odudara od tog prosjeka. Kako je već spomenuto, Međimurje je između 2014. i 2018. godine imalo blagi porast stanovništva, no trebalo bi pričekati sljedeći popis stanovništva koji će se provoditi ove godine (2021.) kako bi se utvrdilo je li stanovništvo Međimurja zaista poraslo u 2. desetljeću 21. stoljeća. Zahvaljujući romskoj manjini čiji se broj gotovo udvostručio između 2001. i 2011. (tab. 4), mogućnost rasta međimurskog stanovništva između zadnjeg (2011.) i sljedećeg (2021.) popisa je vrlo moguća. O Romima, najvećoj nacionalnoj manjini u Međimurju već je pisano u ovom radu, međutim kako će se njihovo povećanje populacije odraziti na ostala obilježja teško je predvidjeti. Na primjer ako se segregacija, stigmatizacija i diskriminacija protiv njih nastavi, općine u kojima oni čine poprilično veliku populaciju (njihova populacija će i dalje ubrzano rasti) poput Pribislavca (19,5 %), Podturna (18,5 %) ali i ostalih bi mogle trajno promijeniti izgled naselja. Za primjer ćemo uzeti naselje Kuršanec (sl. 35) u kojem postoji već ranije spomenuta odvojenost između Hrvata i Roma, naime takva odvojena naselja unutar jednog će se nastavljati graditi i tamo gdje ne postoje. Samim time nastavit će se već navedeni „začarani krug“ iz kojeg je teško pobjeći te obje strane trebaju početi raditi na integraciji, dok RH raznim zakonima treba biti najveći regulator provedbe navedene integracije.

Sl. 35. Segregacija Roma u Kuršancu

Izvor: Google maps

U analizi gospodarstva, prepoznaju se neke prilike, ali i slabosti. Ako se prisjetimo globalnog zatopljenja o kojem je pisano te ako će zaista temperature u narednim godinama rasti kao što se predviđa, slika primarnog sektora bitno će se promijeniti. Naime zbog viših temperatura zraka poljoprivrednici će se okretati novim poljoprivrednim kulturama, a u Međimurju je već održano nekoliko seminara o uzgoju agruma koji su specifični za primorsku Hrvatsku. Osim možebitnih pogodnosti, rast temperature donosi i brojne neprilike poput sve većeg broja prezimljujućih generacija nametnika (krumpirova zlatica), sušnih razdoblja te razornih oluja koje se posebno povezuju sa globalnim zatopljenjem (Trenberth i dr., 2018). Sve to opet pokreće neke druge promjene kao što je veća izgradnja plastenika, napuštanje primarnog sektora, dodatna parcelizacija zemljišta i slično. Današnje prilike ne idu u korist ni sekundarnom sektoru, posebno jer mladi nisu zainteresirani za pojedina zanimanja koja su potrebna u gospodarstvu – vodoinstalater, zavarivač, lakirer... Stoga je nužna promjena upisne politike (organiziranje seminara, dobivanje raznih beneficija...) u kojoj će strukovne škole i obrtnički smjerovi dobiti na važnosti. Turizam pak s druge strane može poslužiti kao pokretač razvoja Međimurja, premda još uvijek njegov potencijal nije iskorišten. Iako se broj turističkih dolazaka od 2000. godine (7 000 dolazaka) do 2019. godine (82 000 dolazaka) povećao za čak 11 puta, Međimurje zbog prirodne osnove (rijeke, termalni izvori) i društvene osnove (stare jezgre naselja, muzeji, dvorci), ali i očuvanosti okoliša ima svaku predispoziciju da postane još poznatije europsko turističko mjesto.

8. Mađarski utjecaji na međimursku kulturu

Međimurje je od doseljenja Mađara u 10. stoljeću pa sve do kraja 2. svjetskog rata bilo konstantno pod direktnim ili indirektnim utjecajem mađarske vlasti, što je utjecalo na izgradnju specifične međimurske kulture. Najbolji pokazatelji mađarskog utjecaja su definitivno ime i prezime međimurskog žitelja te ojkonimi. Naime mađarska prezimena poput Balog, Bočkaj, Erdelji, Farkaš, Ferenc itd. (Frančić, 2008) su dio međimurskog prezimenskog fonda, ali su prisutna i mađarska imena poput Andraš, Bernad, Farkaš, Ferenc, Gabor, Ištvan, Januš, Lacko, Matijaš, Mihal, Šandor, Žigmund itd. (Frančić, 2015). Frančić (2000.) navodi kako je 16 naselja izvornog mađarskog imena, kao što su Čakovec (mađarski plemić Čak) ili pak Totovec (Tot – mađarski naziv za Slavene). Treba napomenuti kako su mađarske vlasti nametale mađarska imena već postojećim naseljima ne-mađarskog imena kroz razna razdoblja u povijesti, međutim mađarizacija u ovom vidu nije uspjela. Neka naselja kojima su mađarizirana imena su: Nedelišće – Dravavasarhely, Podturen – Botornya, Mala Subotica – Kisszabotka. Osim spomenutog, mađarski utjecaj je vidljiv i po raznim hungarizmima⁴⁹. Bunda, cipela, kip, cikla, gulaš, šator, lopta, palačinka i soba su hungarizmi koji su se toliko udomaćili u hrvatskom jeziku, da se više ne smatraju posuđenicama (Miličević, 2016), međutim riječi poput oblok (prozor), beteg (bolest) i pajdaš (prijatelj) nisu prisutne u štokavskom i čakavskom narječju te ih možemo pripisati jačem mađarskom utjecaju u Međimurju, ali i općenito u sjevernoj Hrvatskoj. Unatoč brojnim hungarizmima, mađarskih je posuđenica u hrvatskom jeziku (u sva tri narječja) manje nego ostalih posuđenica (germanizma, turcizama...), a razlog tome možemo potražiti u nasilnoj mađarizaciji kojoj se hrvatski puk odupirao i gdje se zapravo animozitet prema svemu mađarskome produbljivao, ili pak u povijesti Ugarskog-Hrvatskog Kraljevstva u kojem je jezik diplomacije bio latinski. Iako je mađarski utjecaj primijećen u evoluciji međimurskog dijalekta, kao na primjer mijenjanje „r“ u „l“ i obratno (Blažeka, 2005), on je minimalan i veže se samo za neke od poddijalekata međimurskog dijalekta (posebice u govoru pomurskih Hrvata) te je njemački imao veći utjecaj na evoluciju međimurskog dijalekta, kao i u ostalim dijalektima kajkavskog narječja. Dodatno k tome, u podijeli naglasaka kajkavskog narječja, primjećujemo zagorsko-međimurski naglasni tip govora (Ivšić, 1936 prema Brezinščak-Bagola, Cesarec i Klemenčić, 2017), što bi

⁴⁹ Hungarizam - riječ mađarskog porijekla u drugom jeziku koja je prilagođena njegovu jezičnom sustavu

značilo da mađarski utjecaji nisu značajno promijenili međimurski dijalekt. Što se tiče plesova, većina ih pripada njemačkom utjecaju (siebenschritt, tanec, polka...), a nešto manje mađarskom poput čardaša (Jukopila, 2017). Čak i glazbeni instrumenti poput cimbala kojeg su Mađari usavršili, prema nekim teorijama (Kettlewell prema Miholić, 2003) stiže preko Osmanskog Carstva prvo na hrvatske prostore, a tek zatim na mađarske. Iako ova teorija nije potvrđena, svjedočanstvo o cimbalu na prostoru Hrvatske (Lovran) iz 1470. godine ide u prilog tome.

9. Zaključak

9.1.Referiranje na hipoteze

H1 - Međimurje je naseljeno već u prapovijesti zbog pogodnih prirodno-geografskih obilježja.

Ova hipoteza je potvrđena. Zbog različitih artefakata iz prapovijesti, vidljivo je da su tadašnji stanovnici naseljavali ova područja upravo zbog povoljnih prirodno-geografskih obilježja. Kraj je bogat vodom i naplavnim, plodnim nizinama koje su omogućile rast raznih prehrambenih kultura, a s druge strane u regiji se nalazi i povišeno, ocjeditije područje pokriveno šumom, u kojemu su tadašnji nalazi spas od poplava.

H2 - Prirodno-geografska obilježja su, kroz povijest, dala Međimurju visoko strateško značenje.

Ova hipoteza je potvrđena. Još je u antici Rimsko Carstvo prepoznalo strateško značenje regije te u njemu vidi odlično mjesto za prelazak vojske preko rijeke Mure, koje će poslužiti za daljnja osvajanja, a dodatno k tome, kroz regiju je prolazio Jantarni put koji je povezivao sjever i jug Europe te je zbog pogodnog reljefa omogućena gradnja rimskih cesta. Budući da je Međimurje „zaštićeno“ rijekama Murom i Dravom, ono je u razdoblju osmanlijskih provala postalo jedno od najvažnijih područja za obranu od Osmanlija.

H3 - Romska je manjina sklonija kriminalnim aktivnostima zbog svojeg marginalnog socijalnog statusa te je kao takva izrazita getoizacija romskog stanovništva.

Ova hipoteza je djelomično potvrđena. Naime većinu kaznenih djela počini upravo romska manjina. Zbog segregacije, marginalizacije i stereotipizacije, Romi su zakinuti pri zaposlenju i većina poslodavaca im ne želi dati posao iako imaju zadovoljavajuće kompetencije, no bez posla ne mogu prehraniti obitelj te se upravo zato okreću kriminalima aktivnostima. Naposljetku, zbog kriminalnih aktivnosti nekog dijela Roma, romsko se stanovništvo getoizira.

H4 - Mađarska je kultura ostavila ogroman utjecaj u jeziku, glazbi i običajima.

Ova hipoteza nije potvrđena. Istina je da su Mađari prenijeli dio svoje kulture na međimurskog žitelja, no isto su tako prenijeli dio svoje kulture na cijelu Hrvatsku, što je vidljivo u hungarizmima poput cipele, lopte, palačinke i slično. Dodatno k tome, međimurski se dijalekt ne razlikuje toliko od ostalih kajkavskih dijalekata, unatoč jakoj mađarizaciji kroz povijest. Slično je i sa običajima koji su prvenstveno slavenski, dok je mađarski utjecaj jedva vidljiv. Što se tiče glazbe i plesa, na međimursku regiju utjecao je cijeli srednjoeuropski civilizacijski krug što je vidljivo po njemačkom plesu siebenschrittu ili kontrbasu kojeg su u koncertima počeli upotrebljavati njemački i austrijski kompozitori.

9.2. Opći zaključak

Međimurje je fizionomska regija koja se prostire između Mure na sjeveru i Drave na jugu te Međimurskih gorica na zapadu, dok se teritorijalno poklapa sa Međimurskom županijom i Koprivničko-križevačkom županijom jednim malim dijelom na istoku. Regija je podijeljena na dva dijela, Gornje i Donje Međimurje. U Gornjem Međimurju prevladavaju niske Međimurske gorice, a u Donjem dravsko-murska nizina sa riječnim terasama. Budući da se nalazi na vrlo povoljnom geografskom položaju, naseljenost regije možemo pratiti od prapovijesti, točnije od srednjeg paleolitika kada se razvija musterijanska kultura, no zbog neprovođenja sustavnih istraživanja, o ovom razdoblju se ne zna još mnogo. Regija postaje strateški važna u antici kada Rimsko Carstvo na Dravi, a potom i na Muri podiže limes, koji vuče posljedice poput podizanja logora koji će kasnije postati naselja i gradnje cesta koje će dovesti nove kulture u regiju. Regija kroz cijeli srednji vijek posjeduje stratešku važnost, što prepoznaju i Mađari koji će s vremenom imati sve većeg utjecaja na nju. Padom Velike Kaniže 1570. godine, Međimurje se, na čelu sa Zrinskimima, posebno ističe u obrani protiv Osmanlija te predstavlja važnu točku u obrani kršćanske Europe. U tim burnim vremenima regija je bila svojevrsni „migrantski magnet“, područje u koje je bježalo stanovništvo s juga, istoka i sjevera. U novom vijeku regija teritorijski pripada Mađarskoj, te će se uz neke iznimke u ustroju te države zadržati do kraja 1. svjetskog rata. Regija nije bila pošteđena ni u 2. svjetskom ratu kada su njezini žitelji trpjeli svakodnevan teror mađarskih vlasti, stagnaciju gospodarstva i slično. Unatoč burnoj prošlosti, emigraciji i migraciji, ratovima, epidemijama, nasilnoj mađarizaciji i slično, Međimurje je danas najhomogenija hrvatska regija i jedna od najbogatijih, kako financijski tako i prirodnom osnovom koja ima ogroman potencijal za budućnost turizma. Zbog svih navedenih procesa i povijesnih zbivanja, Međimurje predstavlja veliki interes u historijskoj geografiji, međutim o historijsko-geografskom razvoju ove regije još uvijek nije mnogo pisano te su još mnoga područja navedenog razvoja ostala u „mraku“. Na lokalnoj razini, u Međimurju se nalazi tri upravna grada od kojih je Čakovec upravno središte i glavni grad županije, 22 općine i 131 naselja. Regija prema zadnjem popisu stanovništva broji 113 804 stanovnika, no prema nekim procjenama će taj broj porasti u sljedećem popisu stanovništva koji će se provesti 2021. ili 2022. godine.

Literatura

1. Arheološki muzej Zagreb: *Željezno doba*, <https://www.amz.hr/hr/virtualni-muzej/vodici-kroz-stalni-postav/pretpovijest/zeljezno-doba/starije-zeljezno-doba/> (15. 01. 2021.)
2. ARKOD: *Prikaz broja i površina ARKOD-a po naseljima i vrsti uporabe poljoprivrednog zemljišta 31.12.2019.*, <https://www.apprrr.hr/arkod/> (07. 01. 2021.)
3. Barišić, M., 2009: *Značaj ledenih doba u pleistocenu na rasprostranjivanje životinja*. Završni rad, Zagreb, Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet.
4. Bertić, I., Šehić, D., Šehić, D., 2005: *Geografski atlas Hrvatske*, Europapress holding, Zagreb.
5. Blažeka, Đ., 2008: Međimurski dijalekt, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, (14), 261-292. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/148078> (Datum pristupa: 29. 01. 2021.)
6. Bogнар, A., 2008: Geomorfološka obilježja korita rijeke Drave i njenog poloja u širem području naselja Križnica, *Hrvatski geografski glasnik*, 70.(2.), 49-71. <https://doi.org/10.21861/hgg.2008.70.02.03> (29. 12. 2020.)
7. Brezinščak Bagola, B., Cesarec, I., Klemenčić, M., 2017: *Enciklopedija Hrvatskoga Zagorja*. Leksikografski zavod M. Krleža, Zagreb.
8. Bunjac, B., 2007: Međimurje u Drugom svjetskom ratu: *zbornik radova / [glavni i odgovorni urednik Branimir Bunjac ; prevoditeljica mađarskog jezika Isabella Gulić]*, Povijesno društvo Međimurske županije, Čakovec.
9. Bunjac, B., 2012: Ubojstvo podturenskog učitelja Slavka Kukulja 1945. godine, *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin*, (23), 445-468. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/99963> (Datum pristupa: 20. 01. 2021.)
10. Bunjac, B., Bunjac, B., Jahn J., Matotek V., Puzak I., Šestak M., 2003: *Pregled povijesti Međimurja*, Povijesno društvo Međimurske županije, Čakovec.
11. Ćosić, I., 2011: Ban Josip Jelačić kao vojskovođa 1848.-1849., *Rostra*, 4.(4.), 71-84. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/169545> (Datum pristupa: 18. 01. 2021.)
12. CREDU - *Pogranični program izobrazbe u strukovnom školstvu u polju tradicijskih načina gradnje*, <http://www.creduskoole.hr/radionice/geografija> (12. 01. 2021.)
13. Čanjevac, I., 2013: Tipologija protočnih režima rijeka u Hrvatskoj, *Hrvatski geografski glasnik*, 75.(1.), 23-42. <https://doi.org/10.21861/HGG.2013.75.01.02> (14. 01. 2021.)

14. Dravinac, L., 2019: *Kvaliteta vode rijeke Drave*. Završni rad, Požega, Veleučilište u Požegi.
15. Državni zavod za statistiku, <https://www.dzs.hr/Hrv/system/starth.htm> (02. 01. 2021.)
16. Državni meteorološki zavod, <https://meteo.hr/> (06. 01. 2021.)
17. Encyclopedia Britannica: *Pannonia*, <https://www.britannica.com/place/Pannonia> (03. 02. 2021.)
18. Fina: *Rezultati poduzetnika Međimurske županije u 2019. godini*, <https://www.fina.hr/-/rezultati-poduzetnika-medimurske-zupanije-u-2019.-godini> (09. 01. 2021.)
19. Franković, Đ., 2012: Protestantizam i protureformacija u podravskim hrvatskim selima u Mađarskoj u 16. i 17. stoljeću, *Podravina*, 11(21), 98-128. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/86086> (Datum pristupa: 09. 01. 2021.)
20. Gračanin, H, 2008: Od Hrvata pak koji su stigli u Dalmaciju odvojio se jedan dio i zavladao Ilirikom i Panonijom : Razmatranja uz DAI c. 30, 75-78, *Povijest u nastavi*, VI(11 (1)), 67-76. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/36767> (Datum pristupa: 16. 01. 2021.)
21. Geiger, V., Rupie, M., Kevo, M., Kraljević, E., Despot, Z., 2018: *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946*. Hrvatski institut za povijest, Zagreb.
22. *Geografija SR Hrvatske: knj. 1* (ur. Crkvenčić, I., Cvitanović, A.) Školska knjiga, Zagreb, 1974.
23. Goldstein, I., 2002: *Hrvatska, Europa, svijet*, NOVI LIBER, Zagreb.
24. Gospodarski profil Međimurja, <http://medjimurska-zupanija.hr/wp-content/uploads/2014/12/gospodarski-profil-hrv-2-2014.pdf> (19. 01. 2021.)
25. Grahovac, P., 2006: Regionalne značajke posjedovne strukture u hrvatskoj poljoprivredi, *Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu*, 4(1), 23-44. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/10882> (Datum pristupa: 12. 01. 2021.)
26. Heršak, E., Nikšić, B., 2007: Hrvatska etnogeneza: pregled komponentnih etapa i interpretacija (s naglaskom na euroazijske/nomadske sadržaje), *Migracijske i etničke teme*, 23(3), 251-268. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/18386> (Datum pristupa: 17. 01. 2021.)

27. Heršak, E., Šimunko, J., 1990: Međimurje – povijest, identitet i seobe, *Migracijske i etničke teme*, 6(4), 569-591. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/127707> (Datum pristupa: 18. 01. 2021.)
28. Hutinec, G., 2005: List Muraköz - Megyimirje kao organ mađarske okupacijske vlasti u Međimurju (1941-1943), *Radovi*, 37(1), 383-310. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/50291> (Datum pristupa: 25. 01. 2021.)
29. Hrvatska enciklopedija: *Avari*, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=4815> (07. 01. 2021.)
30. Hrvatska enciklopedija: *Askos*, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=68516> (03. 01. 2021.)
31. Hrvatska enciklopedija: *Bakreno doba*, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=5387> (02. 01. 2021.)
32. Hrvatska enciklopedija: *Drava*, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=16202> (22. 12. 2020.)
33. Hrvatska enciklopedija: *Geografske koordinate*, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=21693> (19. 12. 2020.)
34. Hrvatska enciklopedija: *Hipoteza*, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=25696> (18. 12. 2020.)
35. Hrvatska enciklopedija: *Neoapsolutizam*, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=43365> (15. 1. 2021.)
36. Hrvatska enciklopedija: *Željezno doba*, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=67684> (02. 01. 2021.)
37. Hrvatska gospodarska komora: *Gospodarstvo županije*, <https://www.hgk.hr/zupanijska-komora-cakovec/gospodarstvo-zupanije> (09. 01. 2021.)
38. Hrvatski povijesni portal: *Faze osvajanja Panonije i oblici romanizacije*, <https://povijest.net/faze-osvajanja-panonije-i-oblici-romanizacije/> (07. 01. 2021.)
39. Hrvatski povijesni portal: *Kronologija Međimurja od 13. do kraja 19. stoljeća*, <https://povijest.net/2018/?p=2964> (19. 12. 2020.)
40. Hrvatski povijesni portal: *Podrijetlo naziva međimurskih naselja*, <https://povijest.net/podrijetlo-naziva-medimurskih-naselja/> (10. 01. 2021.)

41. Hrvatska tehnička enciklopedija: *Međimurska trikotaža Čakovec*, <https://tehnika.lzmk.hr/medimurska-trikotaza-cakovec/> (20. 01. 2021.)
42. Jakop, Z., 2017: *Povijesnom istinom do bolje budućnosti – svjedočanstva*. Udruga Branitelji Hrvatske Lepoglava, Zagreb.
43. Jambrović, F., 2012: Geotermalna energija u Međimurju, *Zbornik radova Međimorskog veleučilišta u Čakovcu*, 3(2), 49-53. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/95819> (Datum pristupa: 22. 12. 2020.)
44. Jogun, T., Pavlek, K., Belić, T., Buhin, S., Malešić, N., 2017: Promjene zemljišnog pokrova u sjevernoj Hrvatskoj od 1981. do 2011. godine. *Hrvatski geografski glasnik*, 79 (1), 33-59. <https://doi.org/10.21861/HGG.2017.79.01.02> (18. 01. 2021.)
45. Jukopila, D., 2017: *Međimurje – razine prostornih identiteta pogranične tradicijske regije*. Disertacija, Zagreb, Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet.
46. Kalšan, V., 1993: Prilog za povijest vinogradarstva u Međimurju, *Muzejski vjesnik*, 16(16), 79-81. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/216595> (Datum pristupa: 08. 01. 2021.)
47. Kantar, S., Ivanek-Martinčić, M., Augustinović, Z., 2008: Mura - čovjek - priroda, *Podravina*, 7(14), 147-158. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/77934> (Datum pristupa: 09. 01. 2021.)
48. Karavanić, I., Janković, I., 2006: Srednji i rani gornji paleolitik u Hrvatskoj, *Opuscvla archaeologica*, 30(1), 21-54. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/21607> (Datum pristupa: 15. 01. 2021.)
49. Kolarić, J., 1992: *Povijest Kotoribe*. Župni ured Kotoriba, Zagreb.
50. Kovač, P., 2018: *Odnos NDH prema Međimurju i mađarska okupacija*. Diplomski rad, Pula, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
51. Kranjčev, R., 1987: Ornitološki rezervat Veliki Pažut, *Podravski zbornik*, (13), 168-178. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/232733> (Datum pristupa: 10. 01. 2021.)
52. Kurtek, P., 1974: Varaždinska Podravina i Međimurje, u: *Geografija SR Hrvatske: knj. 2* (ur. Crkvenčić, I., Cvitanović, A.) Školska knjiga, Zagreb, 88-123.
53. Laci, S., 1962: Donje Međimurje, *Hrvatski geografski glasnik*, 24(1), 83-100. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/56172> (Datum pristupa: 08. 12. 2020.)
54. Laci, S., 1979: Centralna naselja Međimurja, *Acta Geographica Croatica*, 14(1), 19-39. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/142529> (Datum pristupa: 14. 12. 2020.)

55. Laci, S., 1982: Razvoj naseljenosti Međimurja, *Hrvatski geografski glasnik*, 44.(1.), 51-68. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/37374> (Datum pristupa: 10. 01. 2021.)
56. Leich, M., 1979: *Povijest sporta Međimurja 1886. –1936.*, Zrinski d.d., Čakovec
57. Lončar, J., 2006.: Geografija hr. - Iskorištavanje geotermalne i mineralne vode u Hrvatskoj, <https://geografija.hr/iskoristavanje-geotermalne-i-mineralne-vode-u-hrvatskoj/> (12. 01. 2021.)
58. Magdalenić, I., 1994: Županija međimurska: osnovna sociodemografska obilježja, *Sociologija i prostor*, (123-124), 85-99. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/119806> (Datum pristupa: 14. 01. 2021.)
59. Marciuš, B., 2015: Rimska cesta od sela Preseka do Svetog Martina na Muri u Međimurju, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 39.(39.), 65-76. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/172172> (Datum pristupa: 16. 01. 2021.)
60. Mesarić, M., Buzjak, N., 2019: Stanje i ugroženost rudarske geobaštine Međimurja, *Acta Geographica Croatica*, 45./46.(1.) <https://doi.org/10.21861/AGC.2019.45-46.07>
61. Miholić, I., 2003: *Cimbal u glazbenom životu sjeverne i sjeverozapadne Hrvatske na kraju 20. stoljeća*, *Narodna umjetnost*, 40(2), 153-166. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/27798> (Datum pristupa: 28. 01. 2021.)
62. Miličević, K., 2016: *Hungarizmi u hrvatskom jeziku*. Diplomski rad, Osijek, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet.
63. Moharić, P., 2018: *Interaktivna turistička karta Međimurske županije*. Diplomski rad, Zagreb, Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet.
64. Plavšić, K., 2015: *Fitoplanktonske zajednice akumulacija rijeke Drave*. Diplomski rad, Zagreb, Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet.
65. REDEA: Razvojna strategija Međimurske županije do 2020., https://medjimurska-zupanija.hr/dokumenti/Razvojna_strategija_MZ_do_2020/Nacrt%20Razvojne%20strategije%20Medjimurske%20zupanije%202020.pdf (28. 01. 2021.)
66. REDEA: Strategija ruralnog razvoja Međimurske županije, 2015., <http://www.redea.hr/wp-content/uploads/2015/07/strategija-ruralnog-razvoja-medjimurske-zupanije.pdf> (15. 01. 2021.)
67. Režek, D., 2003: Hidroelektrane na Dravi, *Građevinar*, 55(11.), 647-653. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/10834> (Datum pristupa: 02. 01. 2021.)

68. Slukan Altić, M., 2002: Legrad - grad na sutoku rijeka i razmeđu država, Podravski zbornik, (28), 111-120. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/229153> (Datum pristupa: 29. 12. 2021.)
69. Službeni glasnik Međimurske županije, 2014. https://medjimurska-zupanija.hr/dokumenti/Sluzbeni_glasnik/2014/SGLMZ-17-14_web.pdf (10. 01. 2021.)
70. Šantl, M., 2018: *Međimurje u Prvom svjetskom ratu (1914. – 1918.)* Diplomski rad, Pula, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
71. Šarić, T., 2015: Bijeg iz socijalističke Jugoslavije – ilegalna emigracija iz Hrvatske od 1945. do početka šezdesetih godina 20. stoljeća', *Migracijske i etničke teme*, 31(2), 195-220. <https://doi.org/10.11567/met.31.2.1> (02. 02. 2021.)
72. Šegota, T., Filipčić, A. 1996: *Klimatologija za geografe*. Školska knjiga, Zagreb.
73. Šimunko, J., Sinjerec, B., Ovčar, D., Marcinjaš, D., Hranjec, S., 1992: *Međimurje u Domovinskom ratu za slobodnu Hrvatsku*, TIZ ZRINSKI d.d., Čakovec.
74. Škiljan, F., Babić, D., 2014: Romi u Podravini i Međimurju i uključenost u hrvatsko društvo: od predrasuda i stigmatizacije do socijalne distance i diskriminacije, *Podravina*, 13(25), 141-159. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/126341> (Datum pristupa: 08. 01. 2021.)
75. Šlezak, H., Belić, T., 2019: Projekcije kretanja romske populacije u Međimurju - put od manjine ka većini, *Geoadria*, 24(2), 141-167. <https://doi.org/10.15291/geoadria.2877> (09. 01. 2021.)
76. Šućur, Z., 2000: Romi kao marginalna skupina, *Društvena istraživanja*, 9(2-3 (46-47)), 211-227. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/20263> (Datum pristupa: 08. 01. 2021.)
77. Talan, A., 2013: Čovjek i Mura - moguća istraživačka pitanja, *Ekonomska i ekohistorija*, 9(1), 67-80. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/114485> (Datum pristupa: 08. 01. 2021.)
78. Telišman-Košuta, N., Ivandić, N., Živoder Boranić, S., Marković, I., 2016: Masterplan razvoja turizma Međimurske županije do 2020., https://medjimurska-zupanija.hr/dokumenti/UO%20za%20gospodarske%20djelatnosti/Masterplan_razvoja_turizma_Medjimurske_zupanije_2020.pdf (18. 12. 2020.)
79. Trenberth, K. E., Cheng, L., Jacobs, P., Zhang, Y., & Fasullo, J., 2018: Hurricane Harvey links to ocean heat content and climate change adaptation. *Earth's Future*, 6, 730– 744. <https://doi.org/10.1029/2018EF000825> (29. 01. 2021.)

80. Turk, Z., 2017: Srednjovjekovno plemstvo Međimurja, *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin*, (28), 305-352. <https://doi.org/10.21857/ypn4oc65p9> (13. 01. 2021.)
81. Vujatović, Z., 2011: Neolitska revolucija, *Essehist*, 3(3), 2-6. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/184583> (Datum pristupa: 15. 01. 2021.)
82. Zaninović, K., Srnec, L., Perčec Tadić, M., 2004: Digitalna godišnja temperaturna karta Hrvatske, *Hrvatski meteorološki časopis*, 39(39), 51-58. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/67221> (Datum pristupa: 02. 01. 2021.)
83. Živić, D., 2005: Demografija Hrvatske - aktualni demografski procesi', *Diacovensia*, 13(1), 119-140. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/40157> (Datum pristupa: 28. 01. 2021.)
84. Živković, D., 2019: *Neandertalci*. Diplomski rad, Pula, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.

Izvori:

URL 1:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c6/Ptolemaic_map_Balkans_1598.jpg

URL 2:

[https://hr.wikipedia.org/wiki/Me%C4%91imurje_\(regija\)#/media/Datoteka:Me%C4%91imurje_\(Croatia\) - stari zemljovid iz 1690.jpg](https://hr.wikipedia.org/wiki/Me%C4%91imurje_(regija)#/media/Datoteka:Me%C4%91imurje_(Croatia) - stari zemljovid iz 1690.jpg)

URL 3: <https://medimurje.info/wp/medimurje-kroz-povijest/>

URL 4:

https://hr.wikipedia.org/wiki/Osloba%C4%91anje_Me%C4%91imurja#/media/Datoteka:Bobeni_put_za_osloba%C4%91enje_Me%C4%91imurja_1918.jpg

URL 5: [https://bs.wikipedia.org/wiki/Mohokos#/media/Datoteka:Mohokos_-_vrh_Me%C4%91imurja_\(Croatia\).JPG](https://bs.wikipedia.org/wiki/Mohokos#/media/Datoteka:Mohokos_-_vrh_Me%C4%91imurja_(Croatia).JPG)

URL 6:

[https://www.hps.hr/karta/index.html?longitude=16.3634759187698&latitude=46.4539320800522&object_icon=obilaznica&area=&object_name=Me%C4%91imurske%20gorice%20%2D%20vrh%20Mohokos%20\(344%20m\)](https://www.hps.hr/karta/index.html?longitude=16.3634759187698&latitude=46.4539320800522&object_icon=obilaznica&area=&object_name=Me%C4%91imurske%20gorice%20%2D%20vrh%20Mohokos%20(344%20m))

URL 7: <http://www.credu.skole.hr/radionice/geografija>URL 8: <https://faktograf.hr/2019/06/05/policijska-statistika-u-sluzbi-stigmatizacije-roma-u-medimurju/>URL 9: <https://www.mnovine.hr/medimurje/drustvo/privatne-sume-u-medimurju-u-dobrom-sustannju-a-najzastupljeniji-su-bukva-i-bagrem/>URL 10: <http://www.metal-team.hr/project/spomenik-krumpiru-belica/>URL 11: <https://medimurje.info/wp/spust-murskih-ladji/>URL 12: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/90/Weichsel-W%C3%BCrm-Glaciacion.png>URL 13: https://en.wikipedia.org/wiki/Mousterian#/media/File:Neanderthal_distribution.jpgURL 14: <https://www.arhitekti-hka.hr/hr/strucno-usavrsavanje/stari-grad-cakovec---obnova-utvrde.805.html>URL 15: <https://vojnakrajina.ffzg.unizg.hr/en/legrad/>URL 16: <http://nobilis.hr/wp-content/uploads/2013/02/HE-na-Muri.pdf>URL 17: http://medjimurska-zupanija.hr/wp-content/uploads/2014/12/Izvjescje_o_kakvoci_zraka.pdfURL 18: <https://dusanstamenkovic.com/2020/06/11/corava-kutija/>URL 19: <https://geo-gauss.hr/novi-vrh-medjimurja/>URL 20: <https://www.visitmedimurje.com/backend/opsirnije-enduser.asp?id=457>

URL 21: http://tlo-i-biljka.eu/Gnojidba/Zemljisni_resursi.pdf

URL 22:

https://hr.izzi.digital/DOS/604/datastore/10/publication/604/files/2019/07/05/1562337823_medju_naroda_godina_tla_geografija.pdf?v=1614862445

Popis slika i tablica

Popis slika:

- Sl. 1. Administrativna podjela Međimurske županije (str. 4)
- Sl. 2. Geografski položaj, obuhvat i prirodno-geografska obilježja Međimurske županije (str. 5)
- Sl. 3. Tabvla Europae Quinta (str. 6)
- Sl. 4. Magymorie, o Isola Della Mura e Zeriniana (str. 7)
- Sl. 5. Tabula topographica Insulae Muro-Dravanae (str. 7)
- Sl. 6. Karta borbenog puta za oslobođenje Međimurja 1918. godine (str. 8)
- Sl. 7. Kameno obilježje „najviše“ točke Međimurja (str. 11)
- Sl. 8. Najviši vrhovi Međimurja (str. 12)
- Sl. 9. Rasjed u Međimurju (str. 12)
- Sl. 10. Položaj korita rijeke Drave i njegovo pomjeranje u razdoblju od 1784 – 1966/68 godine. (str. 13)
- Sl. 11. Klimadijagram Čakovca 2015. godine (str. 17)
- Sl. 12. Godišnji hod padalina u Podturenu 2015. (str 18)
- Sl. 13. Godišnji hod padalina u Prelogu (str. 18)
- Sl. 14. Godišnji hod padalina u Štrigovi 2015. (str. 18)
- Sl. 15. Tipovi tla u Međimurju (str. 19)
- Sl. 16. Ukupno kretanje stanovništva Međimurja od 1857. do 2011. godine (str. 22)
- Sl. 17. Dobno-spolna piramida Međimurske županije 2011. (str. 23)
- Sl. 18. Procijenjena dobno-spolna struktura romskoga unutar ukupnog stanovništva Međimurske županije 2018. (str. 25)
- Sl. 19. Sustav središnjih naselja Međimurske županije (str. 27)
- Sl. 20. Gospodarske zone u Međimurskoj županiji (str. 29)
- Sl. 21. Spomenik krumpiru u općini Belica (str. 31)
- Sl. 22. Spust međimurskih lađa (str. 33)
- Sl. 23. Procjena alpskog leda tijekom zadnjeg ledenog doba (str. 34)
- Sl. 24. Rasprostranjenost neandertalaca tijekom musterijanske kulture (str. 36)
- Sl. 25. Oružje i oruđe neolitika (str. 37)

- Sl. 26. Askos iz Goričana (str. 39)
- Sl. 27. Posuda iz Dvorišća-Turišća (str. 39)
- Sl. 28. Kameni žrtvenik boga Jupitera (str. 42)
- Sl. 29. Utvrda Čakovec u 17. st. (str. 47)
- Sl. 30. Utvrda Legrad u 17. st (str. 47)
- Sl. 31. Grb obitelji Zrinski (str. 49)
- Sl. 32. Spomenik Nikoli Zrinskom u Kuršanečkom lugu iz 18. st. (str. 52)
- Sl. 33. Glasačka gumena kuglica (str. 56)
- Sl. 34. Meandriranje i mrtvaje rijeke Mure (str. 60)
- Sl. 35. Segregacija Roma u Kuršancu (str. 61)

Popis tablica:

- Tab. 1. Modulni koeficijenti Drave i Mure za razdoblje 1990. – 2009. (str. 15)
- Tab. 2. Zemljišni pokrov po županijama sjeverne Hrvatske 1981. godine (str. 21)
- Tab. 3. Zemljišni pokrov po županijama sjeverne Hrvatske 2011. godine (str. 21)
- Tab. 4. Broj Roma u Međimurju kroz godine (str. 24)
- Tab. 5. Poljoprivredna gospodarstva i korišteno poljoprivredno zemljište 2013. godine (str. 30)
- Tab. 6. Poljoprivredna gospodarstva i korišteno poljoprivredno zemljište 2013. godine (str. 32)

PISANA PRIPREMA ZA NASTAVNI SAT GEOGRAFIJE		
Naziv i sjedište škole	Gimnazija Josipa Slavenskog Čakovec	
Ime i prezime nastavnika	Luka Grmek	
Naziv nastavnog sata	Romi u Međimurju	
Razred	2. razred gimnazije	
Tip sata (obrada, ponavljanje, vježbanje, provjeravanje, kombinirani)	Obrada	
1. Odgojno-obrazovni ishodi nastavnoga predmeta - GEOGRAFIJA	Ishodi učenja	Zadaci kojima ću provjeriti ishode učenja u završnom dijelu sata
	Objasniti geografski razmještaj Roma u Međimurju.	Koristeći podatke DZS-a, izdvoji pet gradova i/ili općina s najvećim brojem pripadnika romske nacionalne manjine i objasni prostorni raspored Roma u Međimurju.
	Analizira dijagram dobno-polne strukture stanovništva.	Koristeći se dijagramom dobno-polne strukture, odredi kojem tipu pripada stanovništvo romske manjine.
	Objašnjava problem segregacije i stereotipizacije prema Romima.	Objasni zašto su pripadnici romske nacionalne manjine izloženi segregaciji i stereotipizaciji te kakvi problemi nastaju zbog toga.
	Kreira neke elemente zakona koji će potencijalno pomoći	Izmisli neke dijelove zakona koji će pomoći

	integriranju Roma u društvo.	integriranju Roma u društvo.
2. Povezanost s očekivanjima MPT učiti kako učiti	B.2.3. Suradnički uči i radi u timu	
3. Povezanost s očekivanjima MPT osobni i socijalni razvoj		
4. Povezanost s očekivanjima MPT IKT	B.2.2. Razvija komunikacijske kompetencije. (Učenik sluša, aktivno sudjeluje u nastavi, daje informacije i odgovara na postavljena pitanja i probleme)	
5. Povezanost s očekivanjima drugih MPT-a i/ili odgojno-obrazovnim ishodima drugih nastavnih predmeta	Sociologija – društvena osjetljivost Povijest – povijest Roma	
Tijek nastavnog sata		
Etape sata	Cilj etape	Aktivnosti učenika
Uvod (6')	provjera predznanja	Učenici promatraju dijagrame etničke strukture stanovništva Hrvatske i Međimurske županije te odgovaraju na pitanja: Koja je najzastupljenija nacionalna manjina u RH, a koja u Međimurskoj županiji? Zašto Srbi nisu najzastupljenija nacionalna manjina u Međimurskoj županiji? Možete li navesti svjetski poznatog Roma?

	<p>poticanje znatiželje</p> <p>najava cilja nastavnog sata</p>	<p>Učenici promatraju projiciranu zastavu Roma i u parovima debatiraju što bi predstavljala romska zastava a zatim usmeno izlažu odgovore. Zaključuju koja će biti tema nastavnog sata i slušaju nastavnikovu najavu cilja.</p> <p>Učenici zapisuju naslov u bilježnice.</p>
<p>Glavni dio sata</p> <p>Povijest Roma (5')</p> <p>Demografska slika romske nacionalne manjine (7')</p>	<p>Razvijanje vještina: Analiza video materijala i pisanog izražavanja.</p> <p>Ponavljanje temeljnih pojmova: dobno- spolna struktura stanovništva, progresivni, regresivni i stacionarni tip dobno-spolne strukture. Razvijanje vještina: čitanja teksta i grafičkih prikaza te usmenog i pisanog izražavanja</p>	<p>Prema uputi nastavnika učenici gledaju video-isječak i bilježe osnovne informacije (kada se Romi pojavljuju, gdje im je podrijetlo, kada sele u Europu...)</p> <p>Učenici analiziraju projicirani dijagram dobno-spolne strukture stanovništva romske nacionalne manjine i odgovaraju na pitanja: Kakvi tipovi dobno-spolnih strukture postoje, kojem tipu pripada hrvatsko stanovništvo a kojem romska nacionalna manjina, zašto se romska dobno-spolna struktura razlikuje od strukture RH? Učenici zapisuju natuknice.</p>

<p>Getoizacija romske nacionalne manjine (7')</p>	<p>Ponavljanje temeljnih pojmova: Geto Ponavljanje procesa: Getoizacija. Razvijanje vještina: Analiza fotografija, vještina usmenog izražavanja, vještina rada u paru</p>	<p>Učenici analiziraju satelitsku snimku Kotoribe i Kušanca i odgovaraju na pitanja: Primjećujete nešto što čudno na snimkama, zašto su neke grupacije kuća odvojene od same općine/sela, što je geto?</p> <p>Učenici u parovima debatiraju tko bi mogao živjeti u getu te zašto stanici geta (Romi) tamo žive?</p> <p>Učenici zapisuju značenje pojmova geto i getoizacija.</p>
<p>Segregacija i stereotipizacija (15')</p>	<p>Naučiti temeljne pojmove: Začarani krug, genocid, kompetencija. Razvijanje vještina: Vještina interpretacije brojčanih podataka, vještina kreiranja, vještina usmenog i pismenog izražavanja</p>	<p>Učenici odgovaraju na pitanja: Što se dogodilo 40-ih godina 20. stoljeća, zašto broj romske populacije raste toliko brzo?</p> <p>Učenici odgovaraju pitanje ako bi zaposlili Roma i obrazlažu svoj odgovor.</p> <p>Učenici zapisuju kako i u 21. stoljeću postoji rasizam, stigmatizacija i stereotipizacija prema Romima.</p> <p>Učenici odgovaraju na pitanje čemu se okreću Romi kojima je odbijeno zaposlenje? (Mogući odgovori: Prošnja, ulični zabavljači, krađa...)</p> <p>Učenici zatim usmeno objašnjavaju „začarani krug“ i razmišljaju o mogućnostima kako bi se navedeni problem uspio riješiti.</p>
<p>Završni dio sata (5')</p>	<p>primijeniti naučeno</p>	<p>Učenici samostalno rješavaju radni listić</p>

	formativno vrednovati	Nakon završetka rada na radnim listićima, nastavnik prikazuje rješenja na PPT-u, dok si učenici međusobno ispravljaju odgovore.
--	-----------------------	---

Plan školske ploče

Romi u Međimurju

Podrijetlo - Indija

Dolaze u Europu u 12. st.

Progresivni tip dobno-spolne strukture stanovništva

Geto i getoizacija

Genocid u 2. svjetskom ratu

Rasizam i stereotipizacija prema Romima – začarani krug

```

graph TD
    A[Povećanje rasizma i stereotipizacije prema Romima] --> B[Poslodavci ne žele davati posao Romima]
    B --> C[Okretanje prošnji te manjim dijelom kriminalu]
    C --> A
  
```

Nastavne metode i oblici rada

Metoda usmenog izlaganja, metoda razgovora, metoda demonstracije, neizravna grafička metoda

Samostalni rad, rad u paru, frontalni rad

Nastavna sredstva i pomagala

Računalo, projektor, udžbenik.

Popis literature i izvora za učitelja/nastavnika

Hrvatska enciklopedija: Romi - <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=53315>
(17.02.2021.)

Škiljan, F., i Babić, D., 2014: Romi u Podravini i Međimurju i uključenost u hrvatsko društvo: od predrasuda i stigmatizacije do socijalne distance i diskriminacije', *Podravina*, 13(25), str. 141-159. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/126341> (Datum pristupa: 17. 02. 2021.)

Šlezak, H., i Belić, T., 2019: Projekcije kretanja romske populacije u Međimurju - put od manjine ka većini, *Geoadria*, 24(2), str. 141-167. <https://doi.org/10.15291/geoadria.2877>
(Datum pristupa 17. 02. 2021.)

Šućur, Z., 2000: ROMI KAO MARGINALNA SKUPINA, *Društvena istraživanja*, 9(2-3 (46-47)), str. 211-227. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/20263> (Datum pristupa: 17. 02. 2021.)

Popis priloga

Prilog 1. – Zastava Roma

Prilog 2. – Video: Kratka povijest Roma
(<https://www.opensocietyfoundations.org/voices/gypsies-roma-travellers-animated-history>)

Prilog 3. - Dobno-spolna struktura romske nacionalne manjine

Prilog 4. – Satelitska snimka Kotoribe

Prilog 5. – Satelitska snimka Kuršanca

Prilog 6. – Tablica romske populacije u 20. stoljeću

PPT

Radni listić

Prisjeti se!

U kojim su naseljima Romi najzatupljeniji?

Kojem tipu pripada dobno-spolna struktura romske populacije u Međimurju?

U kratkim crtama ponovi značenje začaranog kruga u kojem se nalaze pripadnici romske manjine.

Zamisli da si zastupnik u saboru RH, koji bi zakon predložio za lakše integriranje Roma u društvo?